Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Dinler Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HANİ VE ÇEVRESİ HALK İNANIŞLARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ramazan DEMİROK

Diyarbakır 2014

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Dinler Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HANİ VE ÇEVRESİ HALK İNANIŞLARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ramazan DEMİROK

Danışman
Yrd. Doç. Dr. M.Hadi TEZOKUR

Diyarbakır 2014

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "HANİ VE ÇEVRESİ HALK İNANIŞLARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

□ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

□ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

√ Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

23/07/2014

Ramazan DEMİROK

KABUL VE ONAY

Ramazan DEMİROK tarafından hazırlanan "Hani ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi" adındaki çalışma, 23/07/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı**,** DİNLER TARİHİ Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Oktay Bozan (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. M.Hadi Tezokur (Danışman Üye)

Yrd. Doç. Dr. Hayrettin Kızıl (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Necmi Derin (Yedek Üye)

Enstitü Müdürü

…./…./2014

ÖNSÖZ

Hani ve çevresi ile ilgili halk inanış ve uygulamaları açısından mevcut durumu ortaya koyacak akademik bir çalışmanın yapılmamış olması bizi böyle bir araştırmaya sevk etmiştir. "Hani ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi" adını taşıyan araştırmamızda Hani ve köylerinde yaşayan insanların hayatının her alanı (doğum, ölüm, evlilik, ziyaret, su, ateş, hayvan, cin, fal inancı…) ile ilgili inanış ve uygulamalar tespit edilmiş, bu inanış ve uygulamalar Dinler Tarihi açısından değerlendirilmiştir. Bu amaçla Dinler Tarihi ve Halk Bilimi alanında yapılan çalışmalar incelenmiş, araştırma konusuyla alakalı kitap, dergi, makale gibi çeşitli yazılı kaynaklar taranmıştır. Araştırma sahasına ilişkin verilerin toplanmasında "mülakat" tekniğinden faydalanılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Hani'nin tarihi ve coğrafi yapısı hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde hayatın geçiş safhalarının en önemlilerinden olan doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili inanış ve uygulamalar anlatılmış ve bunların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi verilmiştir.

Üçüncü bölümde Hani ve köylerinde bulunan ziyaret yerleri ile ilgili uygulamalar tespit edilmiş, buradaki pratikler Dinler Tarihi açısından değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise çeşitli konularla ilgili (su, ateş, hayvan, gökkuşağı) inanış ve uygulamalar da Dinler Tarihi Açısından değerlendirilmiştir.

Bu tez konusunun belirlenmesinden tezin bitimine kadar sabırla benden yardım ve ilgisini hiç esirgemeyen saygı değer hocam Yrd. Doç. Dr. M. Hadi TEZOKUR'a,

kaynak temini konusunda yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Hayrettin KIZIL'a, saha araştırmalarım esnasında araba tahsis ederek köylerdeki irtibatımı sağlayan Ahmet AKKUM'a, değerli desteğinden dolayı Edebiyat öğretmeni Fethi ŞEN'e ve sorularıma içtenlikle cevap vererek bana yardımcı olan tüm kaynak kişilere şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca çalışmamda emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Ramazan DEMİROK

Diyarbakır 2014

ÖZET

Toplumların sosyal ve kültürel yaşamlarının şekillenmesinde "din" önemli bir etkendir. İnsanın var olduğu sahada dinler de var ola gelmiştir. Bundan dolayıdır ki insanlık tarihinin her safhasında dine ve dini inançlara rastlanılır. Halk arasında inanç düzeyinde varlığını sürdürerek ekseriyetle "Halk inançları" olarak da ifade edilen değerleri, bilimsel düzeyde araştırıp ortaya çıkarmak Dinler Tarihçisinin görev alanlarındandır. Kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması, hiç şüphesiz onların araştırılıp yazılı kaynaklara aktarılmasıyla mümkündür.

Bu bağlamda biz de ifade ettiğim sorumluluk anlayışı içinde Hani ve çevresi halk inançlarını araştırma konusu yaptık. "Hani ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi" adlı tezimizde söz konusu yöre halkının inanç ve adetleri ile bunlara bağlı uygulamaları tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamız bir giriş, dört bölüm, bir sonuç ve konuyla ilgili resimler ana başlıklarından oluşmaktadır.

Giriş bölümünde halk inançlarının kavramının tanımı ve değerlendirilmesi ile araştırmanın konusu, sınırı, amacı ve yöntemi gibi metodolojik bilgilere yer verilmiştir.

Birinci bölümde Hani ilçesinin tarihi ve coğrafi yapısı hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde hayatın farklı alanlarından doğum, ölüm ve evlilikle ilgili halk inançlarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde Hani'de bulunan ziyaret yerleri ve bunlar etrafında şekillenen inanışlar sunulmuştur.

Dördüncü bölümde ise tabiatta bulunan su, ateş, hayvanlar ile halk hekimliği gibi çeşitli konularla ilgili halk inanışlarına yer verilmiştir.

Sonuç kısmında ise çalışmadan elde edilen bulguların kısa bir değerlendirilmesi yapılmış ve konu ile ilgili resimler eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Halk inançları, Dinler Tarihi, Hani ve çevresi, ziyaret yerleri

ABSTRACT

"Religion" is an important factor in forming social and cultural lives of societies. Religions have always existed in every area where people have existed. Thus, religion and religious beliefs are met in all stages of human history. It is one of task areas of a religion historian to investigate scientifically and reveal values existing as beliefs among people and expressed as "Folk beliefs". Undoubtedly, transfer of cultural values from a generation to another is possible through studying and transferring them to written sources.

In this context, we investigated folk beliefs in Hani and its vicinity with the sense of responsibility I had mentioned. In the thesis entitled "Evaluation of Folk Beliefs in Hani and Its vicinity in View of Religions History", we tried to determine beliefs and customs for people of the region and applications depending on these.

The study consists of main titles of an introduction, four parts, a conclusion and the relevant pictures.

In the introduction part, definition of folk belief concept and several methodological information such as, subject, limits, purpose and method were given.

In the first part, some information was given about history of Hani district, its geography and cultural structure.

In the second part, some folk beliefs in different areas of life related to birth, death and marriage were mentioned.

In the third part, places of pilgrimage in Hani and beliefs formed about them were introduced.

In the fourth part, folk beliefs related to natural elements such as water, fire, animals and plants present in nature were given.

In conclusion, a brief evaluation of the findings obtained from the study was performed and relevant pictures were added.

Keywords:

Folk beliefs, history of religions, Hani and its vicinity, places of pilgrimage

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **V**
İÇİNDEKİLER ..... **VII**
KISALTMALAR ..... **XIII**
GİRİŞ **1**
1. ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER 1
1.1. İnanç Kavramı 1
1.2. İnanış Kavramı 3
2. ARASTIRMANIN KONUSU, AMACI, METODU VE KAPSAMI 4
2.1. Konusu 4
2.2. Araştırmanın Amacı Ve Önemi 4
2.3. Araştırmanın Metodu Ve Kapsamı 6

BİRİNCİ BÖLÜM
HANİ'NİN TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI

1.1. HANİ'NİN TARİHİ YAPISI 7
1.1.1. Hani İsminin Menşei 7
1.1.2. İslam Öncesi Dönem 9
1.1.2.1. Hurriler 9
1.1.2.2. Mitanniler 11
1.1.2.3. Asurlular 11
1.1.2.4. Urartular 14
1.1.2.5. Nirbiler 15
1.1.3. İslam Sonrası Dönem 18

1.1.3.1. Hani'nin İslam İdaresine Girmesi 18
1.1.3.2. Emeviler 19
1.1.3.3. Abbasiler Dönemi 20
1.1.3.4. Selçuklular Dönemi 20
1.1.3.5. Artukoğulları Dönemi 21
1.1.3.6. Eyyubiler Dönemi 21
1.1.3.7. Akkoyunlular Dönemi 22
1.1.3.8. Osmanlılar Dönemi 22
1.2. HANİ'NİN COĞRAFİ YAPISI 25
1.2.1. Coğrafi Konumu ve Nüfusu 25
1.2.2. Dağları 25
1.2.3. Ovaları 26
1.2.4. İklim ve Yağış Özellikleri 26
1.2.5. Su Kaynakları 26
1.2.6. Ekonomik Yapı 27

İKİNCİ BÖLÜM
HAYATIN ÇEŞİTLİ SAFHALARIYLA İLGİLİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARI

2.1. DOĞUMLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI 28
2.1.1. Doğum Öncesi 29
2.1.1.1. Kısırlığı Giderme 30
2.1.1.2. Gebelikten Korunma 32
2.1.1.3. Gebe Kalma Dönemi 32
2.1.1.3.1. Gebe Kadının Baktıklarıyla Çocuğu Arasındaki İlişkiler 33
2.1.1.3.2. Aşerme (Viyar) 34
2.1.1.3.3. Cinsiyet Belirleme 35
2.1.1.3.4. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması 36
2.1.2. Doğum Sonrası 37
2.1.2.1. Doğuma Hazırlık 37
2.1.2.2. Doğum ve Ebelik 37
2.1.2.3. Loğusalık Dönemi ve Kırklı Kadın (Ceniya Zacılon) 39
2.1.2.4. Çocuğun Eşi-Göbeği 40
2.1.2.5. Ad Koyma 41
2.1.2.6. Diş Hediği 42

2.1.2.7. Sünnet etme ve Kirvelik 43
2.1.3. Doğumla İlgili İnanışların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi 44
2.2. EVLİLİKLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI 48
2.2.1. Evlilik Öncesi 48
2.2.1.1. Yörede Evlilik ve Aile Anlayışı 48
2.2.1.2. Kız İsteme ve Görücülük 49
2.2.1.3. Kız Kaçırma 51
2.2.1.4. Berdel 52
2.2.1.5. Başlık Parası 53
2.2.1.6. Eşarp (Yazma) Kaçırma 53
2.2.1.7. Kısmet Açma 54
2.2.1.8. Göz Kırpma 55
2.2.1.9. Nişan (Tatlı Yeme) 55
2.2.1.10. Hiroce 56
2.2.2. Düğün ve Sonrası 56
2.2.2.1. Düğüne Hazırlık 56
2.2.2.2. Kına 57
2.2.2.3. Düğün Yemeği 58
2.2.2.4. Gelin Getirme 59
2.2.2.5. Gelin İndirme 60
2.2.2.6. Nikâh-Sağdıç-Gerdek 61
2.2.3. Evlilik ile İlgili İnanışların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi 62
2.3. ÖLÜMLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI 64
2.3.1.Ölüm Öncesi İnanış ve Uygulamalar 65
2.3.1.1. Bazı Eşyaların, Hayvanların ve Tabiat Olayların Ölüme İşareti 65
2.3.1.2. Rüyaların Ölüme İşaret etmesi 66
2.3.1.3. Hastada Görülen Bazı Değişikliklerin Ölüme İşaret Etmesi 67
2.3.1.4. Ölüm Anı ile İlgili İnanış ve Pratikler 67
2.3.2. Ölüm Sonrası İnanış ve Uygulamalar 69
2.3.2.1. Ölüm Haberinin Duyurulması 69
2.3.2.2. Ölünün Yıkanması ve Kefenlenmesi 69
2.3.2.3. Cenaze Namazı ve Cenazenin Kabre Götürülmesi 70
2.3.2.4. Cenaze (Taziye) Evi 71
2.3.2.5. İskat 72
2.3.3. Ölümle İlgili Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirmesi 73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HANİ'DEKİ ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

3.1. ZİYARET İNANCI 76
3.1.1. Dini Bir Kavram Olarak Ziyaret İnancı 76
3.1.2. Dinde İfade Ettiği Anlam Açısından Ziyaret Yerleri 77
3.2. HANİ VE ÇEVRESİNDEKİ ZİYARET YERLERİ VE BURADA YAPILAN UYGULAMALAR 78
3.2.1. Cafer-i Tayyar Türbesi 78
3.2.2. Seyit Bedrettin Türbesi 80
3.2.3. Seyit Ali Türbesi 81
3.2.4. Piraziz Türbesi 82
3.2.5. Şeyh Maksut Türbesi 83
3.2.6. Şeyh Mahmut Türbesi 83
3.2.7. Şeyh Muhammed Mehdi Askeri Türbesi 84
3.2.8. Kuba Ziyareti 85
3.2.9. Sahabe-i Mışmışir Ziyareti 86
3.2.10. Eyni Pil (Büyük Çeşme) Ziyareti 86
3.2.11. Şeyh İsbat Ziyareti 87
3.2.12. Çalık Mağarası Cinleri 87
3.2.13. Şeyh Ömer Türbesi 88
3.2.14. Sahabe-i Pil (Büyük Sahabe) Ziyareti 89
3.2.15. Sahabe-i Kumek Ziyareti 89
3.2.16. Dağ Ziyareti (Ziyarey Kewl) 90
3.3. ZİYARET İNANIŞININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN TAHLİLİ 90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ KONULARLA İLGİLİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARI

4.1. TABİATLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR 96
4.1.1. Su ile İlgili İnanışlar 96
4.1.1.1. Ankaris Suyu 96
4.1.1.2. Hamra Suyu (Eyni Wışk, Eyni Hemr) 97
4.1.1.3. Aynkebir Suyu ve Efsanesi 97
4.1.1.4. Bırkleyn Suyu ve Mağaraları 98
4.1.2. Ateş ile İlgili İnanışlar 99

4.1.3. Hayvanlar ile İlgili İnanışlar 100
4.1.3.1. Kedi 100
4.1.3.2. Köpek 101
4.1.3.3. Güvercin 101
3.1.3.4. Horoz 101
4.1.3.5. Baykuş 101
4.1.3.6. Örümcek 102
4.1.3.7. Pepuk 102
4.1.3.8. Kırlangıç (Hachacık) 103
4.1.3.9. Malmalık 103
4.1.3.10. Gumgumok 103
4.1.3.11. Uğur Böceği 104
4.1.3.12. Kurt Ağzını Bağlamakla İlgili İnanışlar 104
4.1.3.13. Kuşlar 105
4.1.3.14. Tavşan 105
4.1.3.15. Koyun 105
4.1.3.16. Keçi 105
4.1.4. Gökkuşağı ve Gök Gürlemesi ve Yıldız Kayması ile İlgili İnanış ve Uygulamalar 106
4.1.5. Tabiatla İlgili İnanışların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi 107
4.2. DİNSEL-BÜYÜSEL İÇERİKLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR 111
4.2.1. Cin, Şeytan ve Melek ile İlgili İnanışlar 111
4.2.2. Fal ile İlgili İnanışlar 113
4.2.3. Nazar ile İlgili İnanışlar 114
4.2.4. Uğurlu ve Uğursuz Sayılan Bazı İnançlar 115
4.2.5. Dinsel-Büyüsel İçerikli İnanış ve Uygulamaların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi 116
4.3. HALK HEKİMLİĞİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR 120
4.3.1. Boğaz Ağrısı 121
4.3.2. Kulak Ağrısı 121
4.3.3. Baş Ağrısı 121
4.3.4. Sarılık 122
4.3.5. İncinme ve Kırıklar 122
4.3.6. Mide Ağrısı 123
4.3.7. Bel Ağrısı 123

4.3.8. Öksürük, Nezle, Bronşit ve Astım 123
4.3.9. İshal 124
4.3.10. Temre 125
4.3.11. Tewgırewt 125
4.4. HALK HEKİMLİĞİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALARIN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 126
SONUÇ 128
KAYNAKÇA 131
EKLER 142

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
AŞ.	Anonim Şirketi
AÜ.	Ankara Üniversitesi
bkz.	Bakınız
böl.	Bölüm
bs.	Baskı
c.	Cilt
ç.	Çeviren
ÇÜ.	Çukurova Üniversitesi
DİB	Devlet İstatistik Enstitüsü
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
DÜ	Dicle Üniversitesi
ed.	Editör
H.	Hicri
Hz.	Hazreti
hzl.	Hazırlayan
M.	Miladi
M.Ö.	Milattan Önce
Nu.	Numara
s.	Sayfa
sav.	Sallallahu Aleyhi Veselem
ss,	Sayfadan sayfaya
SÜ.	Selçuk Üniversitesi
sy.	Sayı
TDK.	Türk Dil Kurumu
Ü.	Üniversite
Vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınları
Yrd.	Yardımcı
yy.	Yüzyıl

HANİ İLÇE HARİTASI

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Araştırmamızın ana mevzusu inanç ve inanış kavramları üzerinde kurulmuştur. Bu iki sözcük birbiriyle yakın anlamda kullanılsa da temelde farklı anlamlar içermektedir. Bundan hareketle öncelikle inanç ve inanış kelimelerinin ihtiva ettikleri anlam üzerinde durulacaktır.

1.1. İnanç Kavramı

İnanç, sözlük anlamı ile kişice veya toplumca bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi[1]; inanmak, bir düşünceye, bir inanışa bağlı bulunma veya bağlı bulunan düşünce[2] anlamlarına gelmektedir.

TDK sözlüğünde "inanç" sözcüğünün anlamı şöyle açıklanmıştır: 1. Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma. 2. Birine duyulan güven, inanma duygusu. 3. Tanrı'ya, bir dine inanma, akide, iman, itikat.[3]

İnancı, "bir şeyi güvenle doğru sayma tutumu" olarak nitelendiren Bedia Akarsu ise inanç kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: Yeterince gerekçesi bulunmayan, kesin olmayan bir şeyi doğru sayma; us yoluyla genel geçer bir doğrulama yapmadan, başkasının tanıklığı üzerine kurulmuş kanıtları, bir kuşku duymaksızın onaylama; öznel olarak yeterli olan, ama nesnel olarak yeterli olmayan gerekçelerden ötürü bir şeyi doğru sayma; bütün yapıp etmelerimizin temelinde bulunan yaşamadan gelen zorunlulukla dış dünyanın nesnelerin, başka benlerin, Tanrının var olduğunu kabul

[1] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınları, İstanbul 1999, s.28.
[2] Pars Tuğlacı, **Okyanus Ansiklopedik Sözlük,** Cem Yayınevi, İstanbul 1980, c. IV, s.1208.
[3] **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara 2005, s. 965.

etme; bilimsel, ahlaksal, estetik ve fizikötesi açıklamalarda önermelerin doğruluğunu onaylama.[4]

"İnanç bir şeyi güvenle doğru sayma tutumudur. Buna göre, yeterince gerekçesi bulunmayan, kesin olmayan bir şeyi doğru sayma; akıl yoluyla genel geçer bir doğrulama yapmadan başkasının tanıklığı üzerine kurulmuş kanıtları, bir kuşku olmaksızın onaylamadır.", "İnanç, bir düşünceye bağlı bulunma, Tanrıya, bir dine inanma, iman, birine duyulan güven, itimat, inanma duygusu, inanılan şey, görüş ve öğreti"dir. Din ve inanç kavramları birbirinden farklıdır. Ayrıca din denen toplumsal kurum inanç ve tapınma olmak iki bölümden oluşur. Her iki bölümün temelinde de kutsallık ve yasak kavramları yatar.[5]

İnanç, fertlerin kendi iç dünyalarının bir yönü ile ilgili idraklerin ve tanımların meydana getirdiği sürekli ve sistemli duygular ağıdır. Bilgi, kanaat, fikir, duygu ve imanı kapsayan psikolojik bir hadisedir. Kişinin kendi iradesi istikametinde elde ettiği kazanımlar, tutum ve davranışlarla açığa vurmak istenilen veya gayri ihtiyari olarak tutum ve davranışlarla ortaya çıkan manevi değerlerdir.[6]

MEB Dini Terimler Sözlünde ise: 1. İnanılan şey, itikat, bir fikre olan bağlılık. 2. Birine duyulan güven. 3. İslam dinini son din olarak kabul edip onun içerisinde bulunan her şeye gönülden bağlanıp Allah'ın emirlerine teslim olma.[7]

"İnanç" sözcüğüne kaynakların farklı tanımlar yaptığını görmekteyiz. Her toplum mutlaka bir düşünceye ve bir inanca sahip olarak karşımıza çıkmaktadır. İnanç insanların özünde olan bir şeydir. Bu inançlar hak olur, batıl olur, semavi olur veya olmaz, her toplumun kendine göre bir inanç sistemi vardır.

[4] Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü,** İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1998, s.104.
[5] Erman Artun, **Türk Halkbilimi,** Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s.81.
[6] Ali Seyyar, **Davranış Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü,** Beta Basım Yayım, İstanbul 2004, s.364.
[7] Ahmet Nedim Serinsu(Ed.), **Dini Terimler Sözlüğü,** Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s.168.

1.2. İnanış Kavramı

"İnanış" kelimesi sözlükte "İnanma ve inanılan şey"[8], "Kimi nesnelerinin mutluluk ya da mutsuzluk getirdiğine inanma; temelini kuruntu ya da zandan alan"[9], "Geleneğe dayalı olarak oluşan inanma pratikleri ve benzer şeyler" olarak izah edilmiştir.[10]

İnanışlar, insanların zihninde asla dağılmış bir şekilde olmayıp sarsılmaz bir düzen içinde bir bütün olarak bulunmaktadır ve insanların hayatının çeşitli yönlerini ayrı ayrı idare etmektedir. Onlar; insanoğlunun evlenmesinden başlayıp doğumuna, ölümüne, hatta ahiretine kadar ona hep refakat etmektedirler. Onun, yani insanoğlunun, hem kâinatla, hem dünya ve ahiretle olan biten münasebetlerini ayarlamaktadırlar.[11]

Halk inanışları, toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar; hayatlarını derinlemesine etkileyen, adet, inanış ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski adet, inanış ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır.[12]

Yukarıda verilen tanımlardan hareketle şu sonuca varabiliriz: İnanç, bir dinin mensupları tarafından kabul edilerek iman temeline dayanan bir takım uygulamalardır. İnanış ise her hangi bir dinin inanç sistemi içerisinde olmayan, daha çok geleneğe dayanan sonraki nesillere aktarılan pratiklerdir.

---

[8] Türkçe Sözlük, age., s.965.
[9] Orhan Hançerlioğlu, **İnanç Sözlüğü,** Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s.22.
[10] Türker Eroğlu ve Çiğdem Kılıç, **Halk Kültüründe Din ve İnanç Konusunda Yeni Bir Kavram: İnanış,** Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2008, s.4.
[11] Ahmet Tacemen, **İslam Öncesi Edebiyat Zemininde Türk Kimliği,** Niğde Üniversitesi Yayınları, Niğde 2001, s.348.
[12] Abdullah Kılıç, "Isparta Yöresi Halk İnançları" **Uluslar arası Türkiye İnançları Kongresi Bildirileri,** Evrak Yayınları, Ankara 200, s.415.

2. ARASTIRMANIN KONUSU, AMACI, METODU VE KAPSAMI

2.1. Konusu

Toplumlar kültürlerini, inanç sistemlerini, örf ve âdetlerini; geçmiş kuşaklardan devralarak ortak yarattıkları ürünleri de ekleyerek gelecek kuşaklara aktarır.

Halk inanışları menşe itibariyle çok eski dönemlere uzanmaktadır ve genelde süreklilik arz etmektedir. Bütün bu inanışların Dinler Tarihi bakımından değerlendirilmesinin yapılması dinler ve din-insan ilişkilerinin tarihsel gelişimini daha iyi anlamamıza katkı sağlayacaktır.

Evrensel bir olgu olan halk inançları dünyanın her bölgesinde, ilkel veya modern olarak ifade edilen tüm toplumlarda mevcuttur. Kutsalın yaygınlaşmasının bir sonucu olan ve süreklilik arz eden halk inançları, insanlık var olduğu sürece devam edecektir. Bölgeler arası hatta bölgenin kendi içindeki yöreler arasında bile birçok değişiklik arz eden halk inançlarının olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışmada, Hani yöresindeki halk inançların yöreye özgü olan karakteristik özelliklerinin tespit edilmesi ve bu inançların o yörede yaşayan fertler üzerindeki etkilerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

Zengin bir halk kültürüne sahip olan Hani ilçesi hakkında bugüne kadar ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Bir alan araştırması olan tezimizin konusu, geniş ve köklü bir inanç ve kültüre sahip olan Diyarbakır ili Hani ilçesi ve çevresi halk inanışlarını, gelenek ve göreneklerini bütün yönleriyle incelenmesi ve Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesidir.

2.2. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Bu çalışmada, duruma göre bazen dinî bir görünüme bürünmüş, bazen de dine açıkça aykırı olduğu bilinen ve halk tarafından benimsenip özümsenen inanç ve uygulamaların olduğu gibi tespit edilmesi ve bunların değerlendirilip yorumlanması temel amaç olarak belirlenmiştir.

Araştırmamızın bir başka amacı da yöredeki halk inançlarının doğruluğunun veya yanlışlığının tartışılmasından ziyade, bu olguların karakteristik özeliklerini analiz

etmek ve bu inançların, yörede yaşayan insanları niçin ve nasıl etkilediklerini ortaya koymaktır.

Bu araştırmayla Hani ilçesi halk inanışları Dinler Tarihi metotları kullanılarak incelenecek ve objektif bir tarzda değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede cevaplandırılmaya çalışılacak sorular şunlardır:

1) Hani ilçesinin tarihi, coğrafi, ekonomik ve sosyokültürel durumu nedir?

2) Kitabi dinle birlikte, halk nelere inanmakta ve neleri kutsal kabul etmektedir?

3) Halkın yapılmasını doğru ve yanlış kabul ettiği uygulamalar nelerdir?

4) Hani ilçesinde halk hangi mekânları, hangi zaman dilimlerinde kutsal kabul etmektedir?

5) Hani'de ateş ve su, yağmur, gök gürlemesi ile ilgili inanış ve uygulamalar nelerdir?

6) İnsan hayatının safhalarından olan doğum, evlenme, ölüm gibi olgular konusunda halkın inanış ve uygulamaları nelerdir?

7) Hani'de hayvanlar ile ilgili inanış ve uygulamalar nelerdir?

8) Bütün bu inanış ve uygulamaların halk nazarında kabul görmesinin ana sebepleri nelerdir?

Halk inançları, sosyokültürel ve dini hayatımızın çok önemli bir gerçeğidir. Fertlerini birbirine bağlayan çok köklü, yaygın inanç ve uygulamalara sahip olan milletimiz, çok eskiden beri süregelen inanç ve kültürünü, dünyamızda meydana gelen sosyokültürel ve teknolojik gelişmelere rağmen, hala belli ölçülerde korumaya devam etmektedir. Milletimiz için çok büyük değeri olan bu inanışları tespit etmek ve geleceğe taşımak kaçınılmaz bir zorunluluktur

Bölgemizin değişik yörelerinde halk inançlarıyla ilgili birtakım çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, tespit edebildiğimiz kadarıyla Hani yöresinde bugüne kadar böyle bir çalışma yapılmamıştır. Bu açıdan baktığımızda araştırmamız, yöredeki halk

inançlarını dinler tarihi açıdan inceleyen ilk çalışma olması itibariyle önem arz etmektedir.

2.3. Araştırmanın Metodu Ve Kapsamı

Yaptığımız bu çalışma "alan araştırması" olduğundan, temel malzememizi görüştüğümüz kişiler oluşturmaktadır. Bu kişilerle mülakat kendi doğal ortamlarında yapıldığından aldığımız bilgilerin sağlıklı olduğu kanaatindeyiz.

Araştırma yapılırken görüşme ve anket yöntemlerine başvurulmuştur. Bu sırada kayıt cihazları da kullanılmıştır. Ayrıca bazı inanç ve inanışlar (düğün, ölüm ve ziyaret yerleri gibi) oluşumları sırasında yerinde incelenmiştir. Elde edilen veriler sınıflandırılarak sunulmuştur.

Diyarbakır ilinin Hani ilçesinde, Hani ile birlikte üç belediye ve on dokuz köy bulunmaktadır. Araştırma alanımız Hani merkez, merkez mahalleleri ve çevre köylerle sınırlıdır.

Merkez mahalleleri: Çarşı, Dereli, Merkez, Sancak, Veziri ve Zirve mahalleleridir.

Belediyeler: Hani, Gürbüz ve Kuyulardır.

Köyler: Abacılar, Akçayurt, Anıl, Belen, Çardaklı, Çukurköy, Gömeç, Kalaba, Kaledibi, Kırım, Okurköy, Serenköy, Sergen, Süslü, Topçular, Soylu, Uzunlar, Yayvan ve Yukarıturalı köyleridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HANİ'NİN TARİHİ VE COĞRAFİ YAPISI

1.1. HANİ'NİN TARİHİ YAPISI

1.1.1. Hani İsminin Menşei

Tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik eden Hani, Kuzey Mezopotamya'nın önemli yerleşim yerlerindendir. Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber ilçeye ait ilk bilgiler M.Ö. VIII. yüzyıla kadar dayanır. Bu dönemde Hani ve çevresinin Asurlar ile Urartular arasındaki çatışmalara sahne olduğunu Asur tabletlerinden öğreniyoruz.[13]

Yöre halkı tarafında "Héni" olarak kullanılan ilçenin ismi, Cumhuriyet döneminde "Hani" olarak değiştirilmiştir. "Héni" isminin nereden geldiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Bu ismin çıkış noktası hakkında muhtelif görüşler mevcuttur. Bunların arasında bazı efsanelere dayanan görüşlere de rastlamak mümkündür. Biz burada söz konusu olan görüşleri maddeler halinde aşağıda zikredeceğiz:

1. Bir kısım araştırmacılar Hani isminin kaynağını Hurri ve Mitanni medeniyetlerine dayandırmışlardır. Önceleri Fırat-Dicle arasında Hani şehrinin bulunduğu bölgeye verilen Hanigalbat adı, sonraları Asurlular tarafından, Hurri ve Mitanni kırallıkları ülkelerine de teşmil edilmiştir.[14] Araştırmacı Şevket Beysanoğlu da bu görüşe katılarak ilçenin isminin bu dönemden yani Hanigalbat adından kalma olduğunu ifade etmiştir.[15]

---

[13] **Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, Ana Yayıncılık, c. XIV, İstanbul 1994, s.399.
[14] Şemsettin Günaltay, **Yakın Şark II Anadolu**, Ankara 1946, s.267, Dipnotu:5
[15] Şevket Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi**, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, c.I, Ankara 2003, s.60.

2. Hani adının nereden geldiği ile ilgili nakledilen rivayetlerden biri şöyledir: Tarihte "Kalaba" olarak adlandırılan Hani'nin vaktiyle bir deprem geçirdiğine ve yerleşim yerinin bu depremle yerle bir olduğuna inanılır. Ne var ki, daha önce ticaret amacıyla ilçeden çıkıp uzak yerlere giden tüccarlar geri döndükleri vakit, ilçeyi yerinde görememiş ve "hani, şehir nerede" diye birbirlerine sormuşlar. Böylece ilçenin adı da bundan dolayı "Hani" diye anılmaya başlanmıştır.[16]

Yukarıdaki görüşün gerçeklerden uzak olduğu ve bir efsaneden ibaret olduğu kanaatindeyiz. Çünkü ilçenin ismi Cumhuriyet dönemine kadar "Héni" olarak kullanılıyordu. Bu dönemden sonra başka yer isimleriyle beraber "Héni" ismi de "Hani" olarak değiştirilmiştir.

3. Hani merkezdeki çeşmelerden birinin, özellikle "Ayn-ı Kebir" su kaynağının, ilçeye bu ismi verdiği görüşü. İlçe halkının ekseriyetle konuştuğu Zazaca dilinde "eyni", "çeşme" ve "çeşme kaynağı" anlamlarına gelmektedir. İsim benzerliği olması hasebiyle Hani'ye yakın mesafede bulunan ve aynı dili yaygın olarak konuşan Bingöl'ün Genç ilçesinin Zazaca ismi "Dara Hini" dir. Dar(a), Zazaca'da karşılığı ağaç olup, "Dara Ey(hi)ni" "çeşme ağacı" demektir.

"Héni" kelimesi, "Eyni" kelimesine göre telaffuz açısından daha hafif olduğundan; "Eyni" sözcüğünün zaman içerisinde lafız değişikliğine uğrayıp "Héni" şeklinde kullanılagelmesi kuvvetle muhtemeldir. "Eyni" ile "Héni" kelimelerinin telaffuzlarının birbirine çok yakın olması, ilçe isminin merkezdeki "Ayn-ı Kebir" suyundan geldiği görüşü destekler mahiyettedir. Bizce de bu görüş daha makul olup tercihe şayandır.

Tarihi süreç içerisinde İslam öncesi dönemde Hani ve çevresinde çok sayıda medeniyet hüküm sürmüştür. Hurriler, Mitanniler, Asurlar, Urartular, İskitler, Medler, Persler, Romalılar, Sasaniler ve Bizanslar bunlar arasındadır. İslam sonrası Hz.Ömer'in halifeliği döneminde 640 yılında fethedilen Hani, sırasıyla Emevi ve Abbasi devletlerinin idaresine girmiştir. Malazgirt Zaferinden sonra (1071) Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu ve Safevi egemenliğinde kalmıştır. Bölge, Yavuz Sultan Selim ile Şah

[16] http//www.Haninin sesi.com, 15/12/ 2012

İsmail arasında 23 Ağustos 1514'te yapılan Çaldıran Savaşı'ndan sonra da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.[17]

Hani'nin tarihini İslam öncesi ve İslam sonrası dönem olmak üzere iki başlıkta inceleyeceğiz.

1.1.2. İslam Öncesi Dönem

Hani'nin de coğrafi olarak içinde yer aldığı Yukarı Mezopotamya'nın tarihi, Poleolotik (Eski Taş Çağı) dönemine kadar uzanmaktadır. Bu zaman diliminde insanlar sert iklim ve doğa şartlarından kendilerini korumak için taşları yontarak kaya sığınaklarında ve mağaralarda barınmışlardır. Bu dönem insanların bıraktığı maddi kültür kaynakları, taşların yontulması neticesinde elde edilen alet ve mağaralardır. Yontma Taş Devri olarak da adlandırılan bu çağa ait kalıntılara Hani'de rastlamak mümkündür. Süslü Köyü ile Delavi köyleri arasındaki dağlık alanda bulunan mağaralar ile Hani ile Lice arasında bulunan Bırkleyn mağaraları bu dönemin izlerini taşımaktadır.

Hani'nin tarihteki ilk yerleşimcilerinin Subaru[18] ahalisinden olan Hurri ve Nirbiler olduğu kabul edilmiştir. Uzunca bir dönem Hurri egemenliğinde kalan bölge, yine aynı soydan gelen Mitanniler'in egemenliğinde kaldıktan sonra Asurlar ve Urartular'ın egemenliğine girmiştir. Hani ile ilgili ilk yazılı bilgiler M.Ö. VIII. yüzyıldan kalma Asur kaynaklarında geçmektedir. Bu kaynaklarda yer alan Urartular ve Asurlar arasındaki savaşların bir bölümü Hani bölgesinde cereyan etmiştir. O tarihten bu yana Diyarbakır şehrine egemen olan devletler Hani'ye de egemen olmuştur.[19]

1.1.2.1. Hurriler

Hurri, Babil dilinde mağara demektir.[20] M.Ö. 1400'lü yıllarda Hurri egemenliği altındaki bölge Hurriler ve Mittaniler olarak ikiye ayrılırdı. Hurriler, Babil'in kuzeyinde Dicle-Fırat arasındaki bölgede bir devlet kurmuşlardır. Diyarbakır çevresinin kuzey, batı ve güneybatı bölümü de ülkenin sınırları içerisinde kalıyordu. Hurri adı kuzeyde

[17] Şevket Beysanoğlu, **Kültürümüzde Diyarbakır,** Ziya Gökalp Derneği Yayınevi, Ankara 1992, s.8.
[18] "Sümer ve Akadlardan kalan belgelerden anlaşıldığına göre Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgeye yerleşen halklara verilen isimdi." Beysanoğlu, **age.**, s.3.
[19] **Yurt Ansiklopedisi**, Anadolu Yayıncılık, "Hani", c.III, s.2254-2256.
[20] Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi,** c.I, s.51.

kalan bölge için, Mittani ise güneyde kalan bölge için kullanılırdı. Sümer kültüründen etkilenmiş ve Anadolu'da birçok kültürü etkilemiş yapısı vardır. Politeist bir inanca sahiptiler. Hurri kültürünün etkileri Hitit dini ve mitolojisinde açık bir şekilde görülmüştür.[21]

Hurriler, siyasi varlıkların yanında kültürel etkinlikleriyle de Anadolu'yu etkilemişlerdir. Edebiyat, sanat, tıp ve din alanlarında Anadolu'da Hurri etkisi açıkça görülmektedir. Hurri kültürünün en bariz hissedildiği alan ise dindir. Hitit panteonunun baş tanrıları olan Hava tanrısı ve Güneş tanrıçası, tamamen Hurri kimliği kazanmış ve Hurrice Tesup ile Hepat adlarını almışlardır.[22]

Uzun bir müddet Hurri adı altında yaşayan boylar, nihayet M.Ö. ikinci binin ortalarında biri Hurri, diğeri Mitanni adında iki konfederasyona ayrıldılar. İlk zamanlarda bu iki krallıktan birincisi olan Hurri krallığı daha büyük ve kuvvetli idi. Fakat sonraları küçük bir birlik olan Mitanni krallığı zamanla Hurri krallığı aleyhine genişlemiş ve sonunda onun yerine kaim olmuştur.[23]

Önceleri Fırat-Dicle arasında Hani şehrinin bulunduğu bölgeye verilen "Hanigalbat" adının, sonraları Asurlular tarafından Hurri ve Mitanni kırallıklarına teşmil edilmiştir. "Hani" adının Asurluların Hurileri isimlendirirken kullandıkları Hanigalbat ile bir ilişkisi olmalıdır.[24]

Hürriler, Hani ve çevresinde uzun bir süre hüküm sürmüşlerdir. İlçede Hurri Medeniyetine ait izler günümüze kadar gelebilmiştir. Bazı köy isimlerinin ve ilçe merkezi "Hani" isminin bu dönemden kalma olduğu kabul ediliyor. İlçe merkezine bağlı Hurri (şimdiki adı: Gömeç) ve Hurrik(şimdiki adı: Aka) köy adlarının Hurrilerden kalma olduğu sanılıyor.[25]

[21] Afif Erzen, **Doğu Anadolu ve Urartular,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s.22.
[22] Ahmet Önal, **Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları,** Etibank Yayınları, İstanbul 2000, s.113.
[23] Beysanoğlu, **age.**, c. I, s.56.
[24] Günaltay, **age**, s. 267.
[25] Beysanoğlu, **age.**, c. I, s.60.

1.1.2.2. Mitanniler

Babil'in kuzeyinde Dicle-Fırat arasındaki bölgede bir devlet kurmuş olan Mitanniler, bugünkü Resulayn[26] yerinde olduğu sanılan Weşukani şehrini merkez edinmişlerdir.[27] Hurri İmparatorluğu'nun ardından kurulan Mitanni devleti Diyarbakır, Urfa ve Mardin çevresinde kurulmuştur.

Mitanniler Hititlerle yaptıkları savaşlar neticesinde zayıf düştüler. Mitanni kralı Tuşratta'nın, Hitit kralı I.Şuppiluliuma ile yaptığı savaşı Mitanniler kaybetmişlerdir. Zamanla güçsüzleşen Mitanniler, Asurların saldırılarına maruz kalmışlardır. Asur krallarından Adad-Nirari, hükümdarlığının son yıllarında Mitannilerin yönetimindeki Diyarbakır bölgesine saldırmıştır. Asur kralı I.Salmanassar Mitannilerin egemenliğine son vererek Diyarbakır'ın da içinde yer aldığı kuzey Mezopotamya bölgesini hâkimiyetine almıştır.[28]

Bu dönemde Mitannilerin egemenliğinde olan Hani ve çevresinin, Asur kralı I.Salmanassar zamanında (M.Ö. 1280) Asurlarla Mitanniler arasında yapılan savaşı Asurların kazanmasıyla, Hani ve kuzeyindeki Nirib arazisine kadar olan bölgenin Asur ülkesine dâhil edildiğini Asur yıllıklarından öğreniyoruz.[29]

Hani çevresinde Mitanni medeniyetinden kalma bazı izleri günümüzde görmek mümkündür. Hani'nin güney batı sınırlarına yakın olan Mitanan Kalesi (şimdiki Metinan/Sağlam köyü) Mitannilerden kalma tarihi yerler olarak bilinmektedir.

1.1.2.3. Asurlular

Asur İmparatorluğu, aslen Kuzey Irak'ta, Dicle kıyısında bulunan Asur Şarkat Kalesi kenti ve çevresinde yaşayan bir Sami toplulukken; zamanla Yukarı Mezopotamya'ya büyük topluluklar halinde akın gelişmiş ve topraklarını genişleterek ülkelerini bir imparatorluğa dönüştürmüşlerdir. Başkentleri Ninova'dır.

[26] Resulayn, Suriye Devleti sınırları içinde olup Ceylanpınar'a yakın bir ilçe merkezidir.
[27] Beysanoğlu, **age.**, c.I, s.57.
[28] Kemalettin Köroğlu, "Demir Çağında Yukarı Dicle Bölgesi", Anadolu Araştırmaları Dergisi, 2002, Sy.16, s.453.
[29] Beysanoğlu, **age.**, c. I, s.59.

Asurlular ilkçağda Ortadoğu'nun en büyük imparatorluklarından biri olmuştur. M.Ö. 2. binyıl'ın başından itibaren özellikle Anadolu'da koloniler kurmuş, Anadolu'ya yazıyı taşımışlardır. Asur ülkesi, önceleri Babil'e, M.Ö. 2. binyılın büyük bölümü boyunca Mitannilere bağımlı kalsalar da M.Ö. 14. yüzyılda bağımsızlıklarını kazanmış ve Fırat'a kadar topraklarını genişleterek buralara yerleşmişlerdir. Daha sonra Mezopotamya'da, Anadolu'nun güneydoğusunda, zaman zaman da Suriye'nin kuzeyinde büyük güç kazanmışlardır.[30]

Asur tarihini, Eski, Orta ve Yeni Asur çağı olmak üzere üç bölüme ayırmak mümkündür. İlusuma'nın Asur'u bağımsız bir devlet haline getirdiği M.Ö. 2100-1800 yılları arasındaki döneme Eski Asur çağı, bu devletin güçlenerek genişlediği M.Ö. 1400-1200 yılları döneme de Orta Asur çağı denilir. Hani'nin de dâhil olduğu Diyarbakır çevresi bu dönemin krallarından I. Salmanassar zamanında M.Ö. 1260 yıllarında tamamen Asur hâkimiyetine girdi.[31] I. Salmanassar ülkesinin sınırlarını Hani'nin kuzeyinde yer alan Nirib'e kadar genişletti.

Hani bu dönemde Diyarbakır'ı ele geçirmek isteyen Urartular ile Asurlular arasındaki çatışmalara sahne oldu.[32] Asur kralı IV. Salmanassar'ın ordusuyla Urartu kralı I. Argistis'in ordusu M.Ö. 781senesinde Hani civarında karşılaştı. Hani çevresinde bir prenslik olan Nirbiler, Asur ordusunda yer alıyorlardı. Urartular gizlice Asur ordusundaki Nirbi ve Hitit kuvvetleriyle anlaşmışlardı. Urartu askerlerin taarruza başlamasıyla Nirbi askerleri teslim oldular.[33] Urartular Asurluları yenilgiye uğratarak Diyarbakır ve çevresini egemenliği altına almışlardır.[34]

Nirbilerin Asur ordusundan ayrılarak Urartulara teslim olmasında, Asur hükümdarlarının kendilerine bağlı prensliklerde hayata geçirdiği yayılım ve sömürü politikalarının etkisinin büyük olduğunu düşünüyoruz. Nitekim II. Asurnasirpal ve III. Salmanassar zamanında Nirbilere yönelik sistemli bir şiddet ve baskı politikaları uygulanmıştır. Asur tabletlerinde bunların örneklerini görmek mümkündür.

---

[30] http://tr.wikipedia.org/wiki/Asurlular**,** Erişim Tarihi: 10 Şubat 2012.
[31] Beysanoğlu, **age.**, c. I, s.62.
[32] Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, c. XIV, s.399.
[33] Beysanoğlu, **age.**, c.I, s. 66.
[34] Kadri Perk, **Cenup Doğu Anadolu'nun Eski Zamanları,** İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1943, s.87.

Zalimlikleri ve savaştaki atılganlıklarıyla tanınan Asurlular, anıtsal yapılar da bıraktılar. Ninova, Asur, Kalah (Nimrud), Dur Şarrukin (Horsâbad) ve başka yerlerde bulunan kalıntılar, Asurların mimarîdeki ustalığını göstermektedir. M.Ö. 612'de Babil kuvvetleri tarafından Asur Devleti'ne son verilmiştir.[35]

Hani çevresinde Asur medeniyetine ait önemli eserler mevcuttur. Bunların başında Hani-Lice arasında bulunan Bırkleyn mağaralarında bulunan Asur dönemine ait kabartma çivi yazılı kitabelerdir. Bırkleyn Mağaralarıyla ilgili kısmen de olsa bazı çalışmalar yapılmasına rağmen mağaraların çevresindeki tarihsel ve arkeolojik değer taşıyan Asur krallarına ait kabartmaları, Anadolu ve hatta Ortadoğu'nun en az bilinen eski yapılardır. Dicle Nehri'nin iki ana kolundan biri bu mağaranın olduğu yerdedir. Bırkleyn Suyu'ndan Anadolu ile Kuzey Mezopotamya arasındaki yollardan biri geçmektedir. Bırkleyn Suyu bu antik yol ile birleşmeden önce yerin altında akar ve doğal bir tünelden sonra yeniden yukarıya çıkar. Bu özel oluşumdan ötürü buradaki mağaraya Bırkleyn Mağaraları veya Dicle Tüneli ismi verilmiştir.

Antik çağlarda bu suyun kaybolduğu, toprağın altına indiği yere dünyanın bittiği yer olarak tanımlanmıştır. Plinius,[36] bu geçide ölülerin yer altı dünyasına giriş yeri olarak tanımlamıştır. Alman tarihçi C.F.Lehmann Haupt 1899 yılında mağaralarda inceleme yapmış, buradaki stelleri yayınlamıştır.[37]

Birbirine paralel olarak uzanan bu kayalığın içerisinde üç mağara bulunmaktadır. Bunlardan güneydeki kayalığın altında ve içerisinden akan Bırkleyn Suyu'nun bulunduğu mağaraya Asur kralı I. Tiglatpileser (MÖ.1114-1076) kabartma çivi yazılı bir kitabe; III. Salmanassar da (MÖ.859-828) kabartma iki çivi yazılı kitabe koydurmuştur.

İkinci mağaranın girişinde Antik çağa ait yapı kalıntıları ile III. Salmansar'a ait kabartma yazılı iki kitabe ve bir kabartma bulunmaktadır. Bu kaya kabartmalarında Asur Kralları, işlemeli giysileriyle, uzun başlıklarıyla dikkat çekmektedir. Doğuya bakan figürlerin sağ ellerinde balta, sol ellerinde ise kılıç bulunmaktadır. Bu mağara

[35] http://tr.wikipedia.org/wiki/Asurlular, Erişim Tarihi: 20 Mart 2012.
[36] Eski Romalı doğa bilgini ve astronomi yazarıdır.
[37] Beysanoğlu, **age.**, c. I, s.71.

birincinin devamı niteliğinde olup, 15 m. yüksekliğinde, 12 m. genişliğindedir. Oldukça derin olan mağara birkaç km. uzunluğundadır.

Üçüncü mağara diğerlerinden daha büyüktür. Bu mağaranın sarkıt ve dikitlerinin astım tedavisine iyi geldiğine inanılır. Bu sebeple burası yöre halkı tarafından ziyaret edilir.[38]

1.1.2.4. Urartular

Urartuların, başkenti Tuşpa (Van)'dır. Urartu Devleti en güçlü döneminde (M.Ö. VIII.-VII. yüzyıl) günümüzdeki Doğu Anadolu, Kuzeybatı İran ve Irak'ın küçük bir bölümü ile kuzeyde Aras Vadisi'ne egemen oldu.

III. Salmanasar 'ın ölümüyle Asur devletinin zayıflamasından faydalanan Urartu Kralı İspuinis (MÖ. 825-810) memleketinin sınırlarını batıya ve güneye doğru genişletti. Birçok yeri kendi topraklarına dâhil eden Urartular birçok krallığı da kendilerine bağladı. Bunlar arasında Diyarbakır da vardı. M.Ö. 775'de üçüncü defa Asur hâkimiyeti sona erdi ve Diyarbakır Urartu'ya bağlanmış oldu.

Urartular M.Ö. VIII. yüzyıla kadar Yakındoğu'nun en büyük devletlerinden biri olarak yaşadılar. Bu yüzyılın ortalarında Kimmer ve İskit akınlarıyla sarsılarak dağlık bölgelere sıkıştılar, İskit istilâsından ve VII. yüzyılda Asur Devleti'nin ortadan kalkmasından sonra Medlerin Anadolu'yu ele geçirmeleri üzerine Urartu Devleti M.Ö. 600 yıllarında son buldu.[39]

Hani ve çevresi Urartularla Asurlular arasındaki savaşlara sahne olmuştur. Diyarbakır'ı ele geçirmek isteyen Urartular ile Asurlular MÖ. VIII. yüzyılda burada savaşmışlardır Asur kralı IV. karşılaştı. Salmanassar'ın ordusuyla Urartu kralı I. Argistis'in ordusu M.Ö.781 senesinde Hani civarında Urartuların savaşı kazanmasıyla Hani ve çevresi Urartu egemenliğine girdi.[40]

---

[38] Hasan Özgen ve Hakan Aytekin, **Taşlar ve Düşler Diyarbakır,** Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Diyarbakır 2004, s.26.

[39] http://www.tarihsayfasi.com/medeniyetler tarihi/urartuların tarihi**,** Erişim Tarihi: 23/03/ 2012.

[40] Beysanoğlu, **age.**, c. I, s.66.

Hani'de Urartu medeniyetinin izlerine rastlamak mümkündür. İlçeye bağlı Yayvan (Tıletin) Köyünün batısında yer alan Hatun Köşkün (Koşka Hatun) deki kaya mezarlarının ve tüp geçit kalıntılarının Urartu döneminden kaldığı düşünülmektedir. Köy halkının anlatımlarına göre Ambar nehrinin yukarı kısmının sağ tarafındaki kalede Urartu kralı yaşamaktaydı. Hemen karşısındaki Asurlulara ait şehri ise güzel bir hatun yönetiyordu. Savaş halinde olan bu iki devletin idarecileri birbirine âşıktı. Urartu kralı, hatunun hasretine dayanamaz ve onu görmek ister. Bunun için iki şehir arasında teleferik hattı kurar. Kral, hatunu görmek istediğinde onu teleferik hattının üzerindeki kazanla yanına getirerek hasret giderirdi.

1.1.2.5. Nirbiler

Nirbîler, M.Ö. 1100-650 yılları arasında Hani ve Lice çevresinde kurulmuş zaman zaman Amed (Diyarbakır), Farqîn (Silvan) Telia (Viranşehir) taraflarına hükmetmiş bir prensliktir. Tarihteki isimleri Nêrıb, Nirib, Nirbi, Nirbo olarak geçen Nirbîler'in ilk merkezi Karacadağ'ın güney etekleri ile Viranşehir (o zamanki ismiyle Telia) olduğu Asur kaynaklarından anlaşılıyor. Nirbi Prensliği'nin Lice ve Hani yörelerinde hüküm sürdüğünü Asur ve Urartu kaynaklarından öğreniyoruz.

Asur kralı I. Tiklatpileser başa gelince eskiden Asurlulara bağlı olan ülkeleri yeniden istilaya başladı. Kuzey Mezopotamya'ya sefer düzenledi. Hani'nin kuzey ve kuzey batısında bulunan Nirib dağları ve Nirib düzüne yerleşmiş bulunan Nirbileri yenilgiye uğrattı.[41] I. Tiklatpileser bu seferini, Hani yakınlarındaki Bırkleyn mağaralarındaki stelli kitabelere yazdırdı. Yazıtta:

"Efendilerim büyük Tanrılar Assur, Samas ve Adad'ın desteğiyle ben Tiglatpileser… Amurru ülkesinin büyük denizinin(Akdeniz) ve Nairi ülkesinin büyük denizinin(Van gölü) fatihi üç kez Nairi ülkesine gittim".[42] " ifadeler bulunmaktadır.

Hani ile Lice arasındaki Bırkleyn mağaralarının bulunduğu kavşak, Mezopotamya bölgesini Doğu Anadolu'ya bağlayan en önemli geçittir. Bundan dolayı Asurlular Hani çevresini hâkimiyetleri altından çıkarmak istememişlerdir.

[41] Beysanoğlu, **age.**, c.I, s.63.
[42] D.D. Luckenbill, **Ancient Records of Assyria and Babylonia**, Chicago 1926, c.I, s.445.

Asur kralı I. Salmanassar'ın (M.Ö. 1260) Kuzey Mezopotamya seferi sonunda Asurluların hâkimiyetine girerek bir prenslik olarak yaşayan Nirbiler, Asur devleti zayıflayınca öz yerlerinin sahibi oldular.[43] Nirbiler, elde ettikleri özerk yapılarını muhafaza etme konusunda karalıydılar. Asurlulara yeniden boyun eğmeyi kendileri için büyük bir ayıp sayıyorlar ve millî istiklâllerine bir saldırıda bulunulmasına tahammül edemiyorlardı.[44] Bunun üzerine Asur kralı Asurnasirpal hazırladığı ordusuyla M.Ö. 882 yılında Kuzey Mezopotamya seferini düzenleyerek Nirbilerin üzerine yürüdü. Kral bu seferini şu sözlerle anlatıyor:

"…Kaşiyari dağlarının üzerinden geçtim ve Hulaya'nın güçlendirilmiş kenti Kinabu'ya yaklaştım. Ordum ve korkunç savaş gücümle kenti kuşattım ve aldım… Şehrin yöneticisi Hülaya'yı götürdüm ve derisini Damdamusa kenti duvarlarına astım. Şehri temelinden yıktım tahrip ettim. Yakında yer alan Mariru kentini tahrip ettim. 50 savaşçı askerini kılıçla kestim. 200 esirini yaktım. Ve Nirbu askerlerinin 332 askerini ovadaki savaşta bozguna uğrattım. Onlardan esirler, öküzler ve koyunlar getirdim… Nirbu ülkesini ve güçlü duvarlarını yıktım, yaktım ve tahrip ettim". [45]

Nirbiler, Asurluların hâkimiyetlerine girmek istemiyorlardı. II. Asurnasirpal kendilerine boyun eğmeyen Nirbilere kendi söyleyişine göre, katıldığı bir savaş da üç binini mahvederek şehre hâkim olmuştu. Asurlular Tella'da son vahşiliklerini göstermişlerdi. Esir düşen Nirbi ileri gelenlerinden bazıları yakılmaya mahkûm edilmiş, kalanlarının bir kısmının elleri, burunları ve kulakları kesilmiş, birçoklarının da gözleri oyulmuş, derileri yüzülmüş, dumanları tüten harabelerde kazıklanmıştı.[46]

Nirbileri güç kullanarak denetim altına alan II. Asurnasirpal, ekonomik anlamda da bu bölgeden faydalanmıştır. Bu dönemde Nirbi ülkesinin tarımsal ve hayvansal alanda Asur ekonomisine katkı yaptığı görülüyor. Yazılı kaynaklardan ifade edildiğine

[43] Beysanoğlu, **age.**, c.I, s.62.
[44] Halis Ataksoy, **Diyarbakır Tarihinde Komuk Eli,** Çeltüt Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.Yayınları, İstanbul 1988, s.25.
[45] D.D. Luckenbill, **age.**, c.I, s.445.
[46] Ataksoy, **age.**, s.26.

göre Nirbi ülkesinden öküz, sığır, tahıl ve saman, at, katır, öküz, koyun, bronz ve şarap gibi gelirlerin elde edildiği anlaşılıyor.[47]

Hani ilçesi Nirbilerin merkezi bölgelerindendir. Nirbilerin başkentliğini yapmış Hani'de, bugün Nirbi adını taşıyan köyler bulunmaktadır. 1935'te bu köylerde inceleme yapan Basri Konyar, bu bölgede yaşayanların çoğunlukla sarışın ve gök gözlü olduklarını belirtir.[48]

Hani kasabasının hemen kuzeyinde Nirib dağı ve Nirib düzü denilen yerlerde, Nirib adını taşıyan yedi kadar köy vardır ki ahalisinin bu felâketten sonra Asuriye'ye uyruk olan ve buralarda yerleştirilen bazı Nirbular'dan ibaret oldukları sanılır.[49]

Hani'de Nirib adını taşıyan köyler şunlardır: Nirib Ağan, Nirib Çülegan, Nirib Aliyan, Nirib Yusufan, Nirib Cimsat, Nirib Topalan ve Nirib Melikan köyleridir.

Hani'de İslam öncesi dönemde yukarıda isimlerini zikrettiğimiz medeniyetlerin dışında başka uygarlıklar da hüküm sürmüşlerdir. Biz burada ayrıntılara girmeden sadece isimlerini hatırlamakla yetineceğiz. Diyarbakır'a hâkim olan devletler aynı zamanda Hani'ye de hükmetmişlerdir. Bunlar:

İskitler (M.Ö.653-625), Medler (M.Ö.625-550), Persler (M.Ö.550-331), Büyük İskender (M.Ö.331-323), Partlar (M.Ö.140-85), Romalılar (M.Ö. 69-M.S. 53) ve Bizans (395-639) uygarlıklarıdır.

Hani yöresinde Romalılar döneminden kalma önemli eserler mevcuttur. Bunlar Dakyanus şehir kalıntıları ile Eshab-ı Kehf mağarasıdır.

Hani'den Lice'ye giden yolun ortasında Fis ovasına hakim 1110 rakımlı tepede bulunan Dakyanus antik kenti Romalılar dönemine aittir.[50] Dakyanus şehrinin kuzeyinde Rakım dağı eteklerinde Eshab-Kehf mağarası vardır. Eshab-ı Kehf hadisesi Kuran-ı Kerim'de öldükten sonra dirilişin delilleri arasında zikredilir. Dakyanus adlı

[47] Elif Baştürk, Asur Devletinin Yukarı Dicle Yayılımı, (**Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) İzmir 2006, s.39.
[48] Basri Konyar, **Diyarbakır Tarihi**, Ulus Basımevi, Ankara 1936, s.54.
[49] Ataksoy, **age.**, s.27.
[50] Zeki Dilek, **Lice,** Diyarbakır 2002, s.176.

zalim hükümdardan kaçan yedi imanlı genç, sözü edilen mağaraya sığınmış ve orada 309 yıl uykuda kaldıktan sonra uyanmışlardır.[51]

Hani yöresinde bulunan önemli tarihi kalıntılarından biri de Zülkarneyn kalesidir. Hani-Lice yolundan ayrılan Bingöl yolunun solunda Çeper köyü yakınlarındadır. Eshab-ı Kehf'in 15-20 km kuzeyinde Zülkarneyn mağaraları vardır. Bu mağaraların 9-10 km batısında ise Zülkarneyn kalesi harabeleri mevcuttur. Şevket Beysanoğlu'nun 1962 yılında burada yaptığı incelemede buranın Acemlerden kalma bir şehir kalıntısı olduğunu, İskender-i Zülkarneyn'in buradan geçtiği ve kaleye misafir edildiği için ona izafeten "Zülkarneyn kalesi" denildiğini yöredeki yaşlılardan öğrendiğini ifade etmektedir.[52]

1.1.3. İslam Sonrası Dönem

Halife Hz. Ömer zamanında Bizans Devleti ile yapılan Yermuk savaşını (14/636) İslam ordularının kazanmasıyla Suriye bölgesi fethedildi. Bundan sonra sıra Kuzey Mezopotamya bölgesine gelmişti. Hz. Ömer Diyarbakır'ın fetih görevini İyaz b. Ğanem'e verdi.[53]

1.1.3.1. Hani'nin İslam İdaresine Girmesi

Hz. Ömer zamanında İyaz Bin Ğanem komutasında içinde Halid Bin Velid gibi ünlü sahabelerin bulunduğu Müslüman ordusunun bölgedeki fetihleri döneminde Diyarbakır ve ilçeleri kısa süre içerisinde İslam hâkimiyetine girmiştir.[54] Diyarbakır ve çevresinde olduğu gibi Hani'de de o zamanlar Bizanslılar egemendi.

İyaz b. Ğanem ve Halid b. Velid komutasındaki ordular Bizans'la savaşarak tüm Diyarbakır ve ilçelerini (17/639) ele geçirdiler. İslam orduları Diyarbakır'ın fethinden sonra ilçelere yöneldi. İyaz b. Ğanem ve Halid b. Velid'in içinde yer aldığı İslam ordusu önce Eğil kalesini aldı, ardından Hani'ye yöneldi.[55] Diyarbakırlı tarihçi Said Paşa da

[51] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf Süresi, 9-25. ayetler.
[52] Beysanoğlu, **age.,** c.II, s.149.
[53] Muhammed b. Ömer Vakidi, **Kitabu Futuhu'l Cezire ve'l Habur ve Diyar-ı Bekr mine'l Irak,** Thk: Abdulaziz Feyyad Harfuş, Dımaşk 1996, c. II, s.138.
[54] Belâzurî, Fütuhu'l-Büldân, (trc., M.Fayda), Ankara 1987, s.252.
[55] Kazım Baykal, **Diyarbakır Hakkında Yapılan Etütler**, Karacadağ Dergisi, 20 Haziran 1939, c.II, s.17.

İyaz b. Ğanem'in Diyarbakır'ın fethinden sonra Hani'ye gittiğini bildirmektedir.[56] İslam ordusu, karargâhını şimdiki Cafer-i Tayyar türbesinin bulunduğu yerde kurmuştur. İslam ordusu henüz Hani'deyken Zülkarneyn(Çeper) kalesi[57] halkı Hani'ye gelip Müslüman oldu. İslam orduları bundan sonra Lice tarafına doğru harekete geçti.[58]

İlk dönem İslam tarihi kaynaklarının hemen tamamı, bölgenin fethi hakkında detaylı bilgilerden çok genel bilgiler verirler. Ancak hemen hepsi Hz. Ömer döneminde bölgenin fatihi İyaz bin Ğanm'in askerleri tarafından fethedildiği konusunda hem fikirdirler. Hani de Diyarbakır'ın fethinden(17/639) hemen sonra fethedilmiştir.

Bu dönemden sonra Müslümanlar arasındaki iç çekişmeler ve karışıklıklardan sonra bölgedeki yönetim kısmen zayıflamış, otoritenin güçlenmesinden sonra Hani ve çevresi sırasıyla Emevi ve Abbasi egemenliğine girmiştir.

1.1.3.2. Emeviler

Hz. Ali ile yaptığı Sıffın savaşından sonra Şam'a çekilen Muaviye burada halifeliğini ilan etti. Ancak Irak'ın yanısıra Diyarbakır bölgesi de Muaviye'nin halifeliğini tanımayarak Hz. Ali'ye bağlılığını bildirmişlerdir.[59] Hz. Ali'nin katledilmesinden sonra Muaviye tarafından Şam merkezli Emevi devleti kuruldu (41/661). Hani'nin de dâhil olduğu Diyarbakır ve çevresi bu tarihten sonra Emevilerin idaresi altına girdi.

Hani uzun bir süre Emevi idaresinde kaldı. Hani'de bu dönemin izlerine rastlamak mümkündür. Bazı kaynaklara göre ilçe merkezinde bulunan Seyit Cafer-i Tayyar Camii ve Türbesi'nin VIII. yüzyılda Emeviler tarafından inşa edilmiştir.[60]Ayrıca

---

[56] Said Paşa, **Mi'ratul İber,** c.VI, s.92.

[57] "Zülkarneyn(Çeper**)** kalesi, Diyarbakır Lice ilçesinin Çeper Köyü yakınlarında bulunan bu kale dağların ovalara açıldığı dar bir geçidin ortasındadır. Halk arasında bu kaleye Çeper, Şeter kalesi gibi isimler de verilmiştir. İskender-i Zülkarneyn'in buradan geçtiği ve bu kalede misafir edildiği, bundan ötürü de bu kaleye Zülkarneyn Kalesi isminin verildiği yöre halkı tarafından söylenmektedir." Beysanoğlu, **age.**, c.I, s.149.

[58] Dilek, **age.**, s. 36.

[59] Beysanoğlu, **age.**, c.I, s.163.

[60] Ali Menteş, **Diyarbakırlılar Rehberi**, İstanbul 1988, c. I, s.70; Yaşar Kalafat, "Diyarbakır'da Ulu Kabirler", **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri**, Diyarbakır, 2004, s.816.

Seyit Bedrettin Türbesi'nin de Emevi hükümdarlarından Ömer b. Abdülaziz tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.[61]

1.1.3.3. Abbasiler Dönemi

Emevi hanedanlığının yıkılmasından sonra hilafet ve iktidar 750 yılında Abbasilere geçti. Diyarbakır yöresi de Abbasilerin idaresinde kaldı. Abbasilerde zamanla başlayan iç çekişme devletin buralardaki hâkimiyetini zayıflatmış, bölgeyi tekrar ele geçirmek isteyen Bizanslar buralara akınlar düzenlemişler.[62] Halife Mustain zamanında (862-866) Ermeniye valisi Ali b.Yahya, El-Cezire bölgesine saldıran Rumların akınlarını durdurmak üzere Ahlat'tan Silvan ve Diyarbakır'a gelirken Hani yakınlarındaki Zülkarneyn mağarası önünde Rumların baskınına uğrayarak öldürüldü. Bu olaydan sonra Bizans kuvvetleri Diyarbakır çevresine birçok akın düzenlemiştir.[63]

1.1.3.4. Selçuklular Dönemi

Selçuklular, Gaznelilerle yapılan Dandanakan (1040) savaşını kazandıktan sonra Azerbaycan ve Meyyafarkin (Silvan) yoluyla Anadolu içlerine fetihlere başladılar.[64] Bizanslarla yapılan Malazgirt (1071) savaşını Selçukluların kazanmasıyla bölgenin yönetimi Selçuklulara geçti. Melikşah zamanında Selçuklu idaresi şehzadeler arasında paylaştırıldı. Alp Arslan'nın oğlu Tutuş'a Suriye verildi. Diyarbakır çevresi de Tutuş yönetiminde kaldı.[65]

Selçuklu hanedanları arasında başlayan taht kavgalarında Tutuş, kardeşinin oğlu Sultan Berkyaruk ile yaptığı savaşı kaybetti. Böylece Diyarbakır bölgesi de dağılarak burada yeni beylikler dönemi başladı. Diyarbakır'a Yınal Oğullarından Emir İbrahim hâkim olurken, Emir Şahruh da Hani'yi yönetimine aldı.[66] Bu dönem Selçuklu yönetiminde kalan Hani, 13. asırda da bir müddet Moğol idaresinde kaldı.[67]

---

[61] Menteş, **age**., c.I, s.70.
[62] George Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Fikret Işıltan (Çev.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 258.
[63] Said Paşa, **Vilayetin Tarihçesi**, Diyarbakır Salnameleri, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, c. III, İstanbul 1999, s. 45
[64] İbnü'l-Esir, **el-Kamil,** c.VIII, Beyrut 1995, s.552.
[65] Beysanoğlu, **age**., c.I, s.249.
[66] Beysanoğlu, **age**., c.I, s.251.
[67] Konyar, **age**., s. 25.

1.1.3.5. Artukoğulları Dönemi

Artuk Bey oğullarının kurduğu bu beylik üç kola ayrılmıştır: Hısn-ı Keyfa, Mardin ve Harput Artukları. Diyarbakır çevresi önce Hısn-ı Keyfa (Hasan Keyf) Artuklarına, sonra da Mardin Artuklarına bağlandı. Harput emiri Artukoğlu Davut 1136 yılında Hani'ye saldırarak Hani'yi Şahruh'un elinden aldı. Fakat ikta[68] olarak kendisine bıraktı. Böylece Hani'yi idaresinde bulunduran Şahruh, Emir Davut'a tabi oldu.[69]

Artukoğlu Davut 1139'da Zengilerin Siirt beyi ile girdiği mücadeleyi kaybedip önce Diyarbakır'a sonra da Hani'ye kaçtı ve 1044 yılında Hani'de öldü. Cenazesi Hasan Keyf'e götürülerek orada gömüldü.[70]

Artuklular Hani'de başta cami ve medrese olmak üzere çeşitli tarihi eserler bıraktılar. Ünlü Hatuniye medresesi yüzlerce yıl bölgenin ilim ve irfan kaynağı olmuştur. Hani merkezde bulunan Hatuniye medresesinin Artuklu Beyi Necmettin Alp'ın kızı Zeynep Hatun tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.[71] İlk mimari yapısı hakkında bilgi bulunmayan Hani Ulu Camii'nin Artuklular dönemine ait olduğu kabul edilmektedir.[72] Gabon ve Koki köprülerinin de Artuklulardan kalma olduğu sanılmaktadır.

1.1.3.6. Eyyubiler Dönemi

Hani'de farklı dönemlerde Zengiler ve Eyyubiler hüküm sürmüşlerdir. Nurettin Zengi, 1143 tarihinde Diyarbakır ve Hani'yi kuşattı.[73] Hani çevresi bir müddet Zengilerin yönetiminde girdi. Selahattin Eyyubi'nin, yeğeni Takiyuddin ile Ahlat'a gönderdiği ordu, Meyyafarkin (Silvan) üzerinden Hani'ye ulaştı. Kısa bir kuşatmadan

[68] **İkta:** İslam tarihinde mülkiyeti devlete ait olan arazi ve taşınmaz malların kendisinin veya işletme haklarının yöneticiler tarafından kişilere verilmesi. Serinsu(Ed.), **a.g.e.** s.164.
[69] Beysanoğlu, **age.**, c.I, s.262.
[70] Beysanoğlu, **age.,** c.I, s.262.
[71] Aynur Durukan, **"Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler"**, Vakıflar Dergisi, sy.27, Ankara1998, s.19.
[72] Beysanoğlu, **age.**, c. II, s. 674; Ara Altun, **Anadolu'da Artuklu Mimarisinin Gelişmesi**, İstanbul 1978, s.250.
[73] Abdulgani Bulduk, **el-Cezire'nin Muhtasar Tarihi,** Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Yayınları, Elazığ 2004, s.39.

sonra Takiyuddin, Hani'yi ele geçirdi. Eyyubi ordusu daha sonra Ahlat'a yöneldi.[74] Hani çevresi bundan sonra Eyyubilerin yönetiminde kaldı.

1.1.3.7. Akkoyunlular Dönemi

Akkoyunlular, 1350-1502 yılları arasında Güneydoğu, Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da hâkimiyet sürmüştür. Diyarbakır bir dönem Akkoyunlulara başkentlik yapmıştır. Uzun Hasan başa geçtikten sonra devletin merkezini Tebriz'e taşıdı.[75]

Hani, Timur'un 1393'te Anadolu seferi sırasında alınarak Akkoyunlu Türkmen Beyliğinin idaresine verildi.[76] Hani bu dönemde Akkoyunlular yönetiminde kaldı. Uzun Hasan zamanında yayınlanan kanun hükümlerine göre idare edildi. Osmanlılar zamanında da Hani bu kanunnamelere göre yönetildi. Hini şeklinde yazılan "Hani Nahiyesi Kanunnamesi" Osmanlılar Dönemi kısmında verilecektir.

1.1.3.8. Osmanlılar Dönemi

Uzun Hasan'ın 1473'te Fatih Sultan Mehmet'e yenilmesi Akkoyunlu devletinin sonunu hazırlamış, 1507 tarihinde bu devletin yıkılmasıyla Diyarbakır bölgesi Şah İsmail'in eline geçmiştir.[77] Bu durum 1517 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye hâkim olmasına kadar devam etti.

Bölgede nüfuzlu ve saygın bir kişi olan İdris-i Bitlisi Şii Safevilere karşı Osmanlı devletini destekledi. İdris-i Bitlisi'nin teşvikiyle Kürt beyleri Yavuz Sultan Selim'e bağlılığını bildirdiler.[78] Hani, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi sırasında Osmanlı topraklarına katılmış olup, İdris-i Bitlisi ve Bıyıklı Mehmet Paşa'ya yurtluk ve ocaklık olarak verildi.[79] Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan zamanında Hani için

[74] İlhan Erdem, XIII. **Asrın İlk Yarısında Anadolu'nun Doğusunda Yaşanan Hâkimiyet Mücadeleleri", Tarih Araştırmaları Dergisi,** sy. 30, Ankara 1997, s. 61.
[75] Beysanoğlu, **age.,** c. II, s. 450.
[76] Ayvaz Gökdemir(hzl.)**Yeni Türk Ansiklopedisi**, Ötüken Yayınları, c.IV, İstanbul 1985, s.1210.
[77] İbrahim Yılmaz Çelik, **IX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır,** Ankara 1995, s. 5.
[78] Beysanoğlu, **age**., c.II, s.516.
[79] Bulduk, **age.,** s. 99.

çıkarılan kanun hükümleri, Osmanlı döneminde de uygulandı.[80] Hani, bu dönemde aşağıdaki kanunnamelere göre idare edildi[81]:

Nahiye-i Hani Tabi'i Amid Tımar-ı Bali Beğ Kethüda-i Diyarbekir Tafsil-i Kanunname-i Nahiye-i Hani Ber-müceb-i Kanun-i Hasan Paşa

1. Evvel nahiye-i mezkurede vaki olan re'yadan resm-i çift deyu her çifti olandan dokuzar tenge alınur imiş ki, on sekiz Osman akçesi olur. Ve bundan gayrı gerü her çifti olan re'yadan tütüncek deyü gerü on iki tenge dahi alınur imiş ki, yirmi dört Osman akçesi olur. Amma çifti olmayandan nesne alınmaz imiş, gerü evvel üzere mukarrer kılındı.

2. Ve ırgadiye içün nahiye-i mezburede vaki' olan çeltuk arklarına ve ziraatine üçer gün hizmet ederler imiş, gerü kema kan mukarrer kılındı.

3. Ve ziraatlerinden eğer Müslüman ve ger keferedir hums (1/5) üzre alınur imiş, gerü eylece mukarrer kılındı.

4. Ve resm-i bağ her yüz devekde bir buçuk tenge alınur imiş ki, üç Osman akçesi olur.

5. Bağ resminin alınmasın mevsimi üzüm vaktindedir ve resm-i çift ve tütüncek alınmasının mevsimi nevruzdadır, ol vakit alına.

6. Ve resm-i mevaşi (sığır vergisi), her yonnden ve sağılur inekden birer tenge alınur imiş ki, iki Osmanidir, ol dahi nevruzda ve koyundan ve keçiden ki, süt vere, anun dahi üçüne bir tenge ki, her başa üş rubu' düşer.

7. Ve resm-i kışlak, her süriden bir koyun. Bunun dahi mevsimi nevruzdur.

8. Ve resm-i arusiye (evlilik vergisi), her arusiyeden bir koyun.

Bu zikrolan hususlar külliyen ber-karar-ı sabık mukarrer kılındı.

9. Ve resm-i asiyab (değirmen vergisi) ve resm-i bostan, alınmaz imiş.

[80] Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri,** Fey Vakfı Yayınevi, İstanbul 1992, c.III, s.227.

[81] Kanunnamenin orijinal metni için Ek 29'a bkz.

10. Ve resm-i idiye, her karyeden bir davar alınur imiş, ol dahi ref'(kaldırılmış) oldu.

11. Ve harir yükü geçüb gitse bac deyü her yükden on iki tenge alınur imiş ki, yirmi dört akçe olur. Ve penbe ve sabun ve hına ve buna nisbet olan yüklerden, eğer satılsa, her yükden ikişer tenge alınur imiş ki, dört Osmani olur. Amma geçub gitse nesne alınamaz imiş.

Ve tabakhaneye gön ve post ileten kimesneler, her on postdan bir tenge verürlerimiş ki, iki Osman akçesi olur.

12. Ve bundan ma'ada ne kim vardır ki, an kadim verile gelübdür, külliyen kema-kan mukarrerdir.[82]

1517 yılında Osmanlı egemenliğine giren Hani, Diyarbakır eyaletine bağlı bir nahiye olarak kalmıştır. İlçe merkezinde bulunan Ulu Caminin, Osmanlılar döneminde 1067/1656 ve 1093/1682 tarihlerinde iki defa onarım gördüğü mevcut kitabelerden anlaşılmaktadır.[83]

Hani'de Osmanlı egemenliği süresince Müslümanlar ile Gayrı Müslimler iç içe yaşamışlardır. Bölgenin Osmanlı idaresine girdiği ilk dönemden itibaren ilçede önemli oranda Gayrı Müslüm nüfus bulunmaktaydı. 1518 tarihli tapu tahrir defterine göre Hani'de 374 Müslüman, 495 Gayrı Müslim yaşamaktadır. 1540 tarihli tapu tahrir defterine göre ise Müslümanların nüfusu 1460'a, Gayrı Müslimlerin ise 2052'ye yükselmektedir. Yirmi yıl gibi bir sürede hem Müslümanların hem de Gayrı Müslimlerin nüfusunda önemli bir artışın olduğu görülmektedir. Bunun farklı sebepleri olmakla beraber kayda değer olanı, Pir Hüseyin[84] çevresindeki köylere Hıristiyan nüfus yerleştikten sonra buralarda yaşayan Müslümanların Hani'ye göç etmesi; Gayrı Müslim

[82] Akgündüz, **age.**, c.3, ss. 227-228.
[83] Rahmi Hüseyin Ünal, **Diyarbakır ilindeki Bazı Türk İslam Anıtları Üzerine Bir İnceleme,** Erzurum 1975, s.45; Altun, **age.**, s.251.
[84] Pir Hüseyin, Diyarbakır Bingöl yolunda Mermer bucağına bağlı bir köydür. Şimdiki ismi Alibardak'tır.

nüfusun artmasının sebebi ise Safevilerin baskısından kaçan Hıristiyanların Hani'ye yerleşmesidir.[85]

1540 tarihli tapu tahrir defterine göre Hani'de Abdülkerim mahallesinde 689, Sergis mahallesinde 673 ve Ekinci mahallesinde ise 690 Hıristiyan'ın yaşadığı görülüyor.[86]

1875'te Palu'ya bağlı bir bucak olan Hani, sonraları Lice'ye bağlanmıştır. 1958 yılında ise ilçe statüsünü kazanarak Diyarbakır'a bağlanmıştır.

1.2. HANİ'NİN COĞRAFİ YAPISI

1.2.1. Coğrafi Konumu ve Nüfusu

Hani, Diyarbakır'ın 97 km kuzeyinde yer almaktadır. İlçe, 40-41' doğu boylamları ile 38-39' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Hani'nin doğusunda Lice, batısında Dicle, kuzeyinde Genç ve Bingöl, kuzeybatısında Elazığ, güneyinde Diyarbakır, güneydoğusunda ise Kocaköy bulunmaktadır. İlçenin yüzölçümü 415 km^2 olup denizden yüksekliği 1200 m'dir.[87]

Hani'nin 2011 yılında yapılan nüfus sayımına göre ilçe merkezinin 8.988, köylerin 23.678 olmak üzere toplam nüfusu 32.666'dir.[88]

1.2.2. Dağları

Hani ilçesi doğuya doğru ilerleyen Güneydoğu Toroslar ile içinde birbirine paralel üç sıra halinde uzanan Akdağlar arasında yer almaktadır.[89] İlçe merkezinin kuzeyinde üç sıra şeklinde dağlar uzanır. Birinci sıra dağlar: Mem dağı, Babiğ dağı. İkinci sıra dağlar: Mısevs, Çimen ve Rakım dağı. Üçüncü sıra dağlar ise Heşeni dağlarıdır. Güneyinde Dıbrı dağı yer almaktadır. İlçenin doğusundan batısına doğru olan dağlar Asus Dağı, Kelek Dağı ve Piraziz dağlarıdır.

---

[85] M. Mehdi İlhan, **XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır Şehrinin Nüfusu Ve Vakıflar:** 1518 ve 1540 Tarihli Tapu Tahrir Defterinden notlar, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, c.XVI, ss.62-63.
[86] İlhan, **age.**, c.XVI, ss.62-63.
[87] Menteş, **age.**, s.69.
[88] TÜİK http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/DIYARBAKIR.pdf. 21/09/2013.
[89] Yemliha Dündar, Hani'nin Fiziki Coğrafyası, (**Lisans Tezi**, Yüzüncü Yıl. Ün.) Van 2000, s.7.

1.2.3. Ovaları

Tektonik haraketlere maruz kalan Hani düz bir ovalık havzaya sahiptir. Bu havza ilçenin güney kısmındaki alanını oluşturmaktadır.[90] Dicle nehrinin doğusundaki Hani ovası, Dıbrı dağının güneyinde bulunan Gürbüz (Cevzi) ile Süslü (Rısni) ovaları geniş yer kaplar. Önemli tarım alanlarını oluşturan bu ovalarda çeşitli ürünler yetiştirilmektedir.

1.2.4. İklim ve Yağış Özellikleri

Hani idari bakımından Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde yer almasına rağmen fiziki coğrafya özellikleri açısından Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içinde yer alıp, iki bölge arasında bir geçiş yöresi özelliğini göstermektedir. İlçenin kuzey kesimin (Doğu Anadolu Bölgesi) de yazları ılık ve kısa, kışları soğuk ve kar yağışlı, donlu karasal iklim özelliği egemendir. Güney kesimin (Güneydoğu Anadolu Bölgesi) de ise yazları kurak ve sıcak, kışları soğuk ve kar yağışlıdır.[91]

İlçenin bulunduğu bölge itibariyle yükseltinin az olması, denizden uzak olması ve enleminin alçak olmasından dolayı buharlaşma, yağış miktarının üzerinde etkili olduğu için devamlı su sıkıntısı mevcuttur. Bu nedenle 4-5 ay kurak geçmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 953.5 mm'dir.[92]

1.2.5. Su Kaynakları

Hani'nin en önemli kaynak suyu Ayn-ı Kebir suyudur. Kuzeydeki dağların eteklerinden dokuz kemerli bentlerden çıkarak büyük bir havuzda birikir. Bunun yanında termomineral bir kaynak olan Ankeris şifalı suyu da gösterilebilir.

Dıbrı deresi suyu, Seren köyü deresi suyu ve Koké Çayı suyu Ambar Çayı ile birleşerek Dicle nehrine karışır.

[90] Dündar, **age.**, s. 8.
[91] Dündar, **age.**, s.10.
[92] Dündar**, age.**, s.15.

1.2.6. Ekonomik Yapı

Hani'nin ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlçede yapılan üretim, tüketim ihtiyacını karşılamaktadır. Hani'nin güney kısmında düz arazilerin geniş yer kaplamasından dolayı tarımsal faaliyetler daha yaygındır. Buğday, arpa, pamuk, mercimek, nohut, üzüm vb. tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Son yıllarda seracılık Uzunlar, Kırım ve Seren köylerinde yapılmaktadır. Kuzey kesiminde ise yeryüzü şekillerinin dağlık olması, meşe ağaçlarının fazla, tarım arazilerinin ise az olması gibi sebeplerden dolayı hayvancılık daha yaygındır.

Son yıllarda çıkartılan mermer, ilçe ekonomisine ve işsizliği gidermede yeni bir iş sahası oluşturmaktadır. Çardaklı, Kırım, Yayvan ve Koki köyleri ve mezralarında mermer ocakları mevcut olup üretim yapılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

HAYATIN ÇEŞİTLİ SAFHALARIYLA İLGİLİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARI

İnsan hayatında üç önemli geçiş dönemi vardır: Doğum, evlenme ve ölümdür. Bu üç aşamanın çevresinde birçok adet, töre, tören, ayin, dinsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir.[93] Adında da anlaşıldığı gibi bu zamanlarda yaşamın bir safhasından ötekine geçilmekte, hayat değişikliği uğramaktadır. Ele aldığımız geçiş dönemleri kendi arasında alt başlıklara, konulara ayrılmaktadır. Tamamıyla insan yaşamını işgal eden bu dönemlerle ilgili birçok inanç, âdet, tören, dinsel ve büyüsel işlemler oluşmuş; bunlar nesilden nesile aktarılarak kimi zaman bazısı unutularak bazısı değiştirilerek günümüze kadar gelmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde hayatın başlangıcı sayılan doğumdan, yaşamın son bulduğu ölüm olayına kadar geçişlerle ilgili Hani'deki âdetleri, inançları ve uygulamaları inceleyeceğiz.

2.1. DOĞUMLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI

Doğum hayatın üç önemli safhasından biri, hatta en önemlisidir. Dünyaya gelecek olan çocuk annesine ve babasına saygı kazandıracak, soyun devamını sağlayacak ve ailenin kalabalık olmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca kalabalık olmak eskiden beri süregelen "güçlü ve nüfuzlu olma" durumunun ön şartıdır. Bu nedenle doğum aile için önemli bir olaydır. Doğan çocuğun erkek olması ise ayrı bir sevinç kaynağıdır. Bu sadece babaya değil anaya da saygı kazandırır.

[93] Sedat Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s.131.

Çok çocuk sahibi olmanın sebeplerinden biri de, toprağa bağlı yaşam şartlarının getirdiği iş gücü ihtiyacıdır. Hani halkı için ayrıca çocukların tarlada çalışma gibi önemli bir görevi de vardır. Çalışan çocuk sayısının çok olması, ziraat işlerinin az zaman ve emekle nihayetlendirilmesi demektir. Söz konusu ettiğimiz durum, insan iş gücünün yerini makineye bıraktığı çağımızda kısmen de olsa geçerliliğini yitirmiştir.

Dini ve muhafazakâr değerlere bağlı olan Hani halkı aynı zamanda Hz. Muhammed (sav)'in "Ben mahşerde ümmetimin çokluğuyla övüneceğim" hadisine dayanarak da çok çocuk sahibi olmaktadır. Son bir sebep olarak da doğum kontrol yöntemlerinin halk arasında ekseriyetle günah kabul edilmesi bu ve benzeri uygulamaların rağbet görmemesi de artan nüfusun bir başka nedenidir. Bu durumun gerçekliğini kırsal kesimde yapmış olduğum beş yıllık İmam-hatiplik görevim esnasında tecrübe edinmişimdir. Ancak ilçenin sosyo-kültürel anlamda zamanla gelişmesi ve dünyaya açılması, yeni nesillerin çok eşlilik ve çok çocukluluktan kaçınmasına sebep olmaktadır.

2.1.1. Doğum Öncesi

İki gencin evlenmesiyle başlayan doğum öncesi, kadının gebe kalması ve doğumun gerçekleşmesi sürecine kadar devam eder. Doğum olayı hem kadın hem de erkek için toplumsal açıdan da önem taşımakta; her ikisine de grup içerisinde saygınlık ve yeni bir statü kazandırmaktadır. Çünkü çocuğu olamayan kısır kadın grup içerisinde ne kadar ezikse, çocuğu olmayan erkek de aynı derecede rahatsızdır[94]. Bundan dolayıdır ki evli çiftler evliliğin ilk zamanlarında biran önce çocuk sahibi olmak istemektedirler.

Doğan her çocuk hem ailesi ve hem de yakın çevresi için önem arz etmektedir. Çünkü her doğan çocuk, mensubu olduğu akrabalarının sayısını artırmakta bulunduğu toplum içerisinde yakın çevresi için güç kaynağı olmaktadır.

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi "çocuk ailenin temelidir" görüşü Hani'de de yaygın bir düşünce olarak toplumda yer edinmiştir. Evliliğin üzerinden iki üç ay geçince, evli çiftlere yakın akrabaları "gelinin bir şeyi var mı?", "bebek bekliyorlar mı?" gibi soruları sorarak kadının hamile olup olmadığını anlamaya

[94] Örnek, **age.**, s.132.

çalışırlar. Evliliğin üzerinden uzun süre geçtikten sonra kadın hala hamile değilse, çevresi "acaba bir problem mi var?" şeklinde dedikodu yapmaya başlar.[95]

Herhangi bir doğum kontrolü yöntemi uygulanmadığı halde kadın hamile kalmıyorsa yakın akrabalarının da baskısıyla evli çiftler hem yaygın halk inanışlarına hem de tıbbi tedaviye yönelirler.

2.1.1.1. Kısırlığı Giderme

Evlilikten bir müddet sonra çocuk olmuyorsa, bu duruma çare aranır. Genellikle sorun kadından arandığı için inanış ve tedavi yolları da kadın merkezli olur. Kadın, çocuğu olmadığı için üstüne kuma getirileceğini bildiğinden çocuk sahibi olmak için tüm yöntemleri denemek zorunda kalır. Erkeğe göre kadın daha fazla psikolojik baskı altında kalır. Hani yöresinde çocuk sahibi olamayan erkek ve kadın için "vecağ kor", "bi zurret" yani "kör ocak" ve "zürriyetsiz" sıfatları kullanılır.[96] Yörenin bazı köylerinde çocuksuz kadın için "dara wışk" yani "kuru ağaç" tabiri de kullanılır.[97] Toplumda böyle bir nitelendirmeye maruz kalmamak için evli çiftler çocuk sahibi olmak için bir takım uygulamalara giderler.

Yörede hiç çocuğu olmayan kadınlar çocuk sahibi olmak, erkek çocuğu olmayanlar ise erkek çocuğa kavuşmak için ziyaret yerlerine gider. Kısırlığı gidermek için gidilen yer ilçe sınırları içinde olabileceği gibi ilçe ve il dışında da olabilir. Hani merkezde çocuğu olmayanlar Seyit Cafer türbesine, Kuyular beldesi ve civar köyleri Piraziz Türbesine gider. Burada namaz kılınıp dua edilir.[98]

Süslü, Anıl ve Belen köylerinde çocuğu olmayanlar Şeyh Muhammed Askeri türbesine giderler. Türbede iki rekât namaz kılınır, dua edilir. Çocuğu olursa kurban keseceğine dair adak adanır. Çocuk doğduktan sonra adağını yerine getirmek üzere tekrar ziyaret yerine gelinerek şükür niyetiyle kurban kesilip eti orada bulunanlara dağıtılır.

[95] Nazi Yakacı, -Ev Hanimi- "Doğum" konulu görüşme, Akçayurt Köyü 19/05/2013.
[96] Meryem İlhan,-Ev Hanmı- "Doğum" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 19/05/2013
[97] Hatun Çınar,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2013
[98] Ahmet Akkum,-Çiftçi- "Doğum" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2013.

Ziyaretten sonra çocuk doğarsa, türbede medfun bulunanların isimleri çocuğa verilir. [99]

Muskacı hocalara ayet ve dua okutulur, yaptığı muskalar karın üzerine bağlanılarak çocuk sahibi olunacağına inanılır.[100]

Yörede şifalı olduğuna inanılan otları kullanmak suretiyle gebe kalınacağı inancı vardır. Kadın adetsizken ebegümeci (tolık) otu kaynatılarak bulamaç haline getirilir kadının karnı üzerine konulur ya da buharı üzerine oturulur.

Süt kaynatılarak buharına oturulur. Böylece rahime giden buhar tıkanmış damarları açtığına, iltihabı giderdiğine inanılır.[101]

Soğan suda kaynatılıp suyu içirilir.

Sütle maydanoz kaynatılıp buğusuna oturulur.

Köydeki yaşlı kadınlara gidilip eğri olan rahim düzeltilir.

Çocuğu olmayan kadına kırk aileden toplanan para ile Hac'dan fistan getirilerek kadına giydirilir.[102]

Hac'dan devenin dili getirilip kadına yedirilir.

Pirik denilen ebelere gidip kasık çektirilir.[103]

Bazen çocuğu olmayan erkek için de tedaviler uygulanır. Her ne kadar kısırlığın kaynağı kadın görünse de tıptaki gelişmeler neticesinde erkeklerin de çocuk sahibi olmada sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Erkeğe de bal, ceviz ve fındık gibi güçlendirici besinler verilir.

[99] Hatice Çelik, -Ev Hanımı- "Kısırlık" konulu görüşme, Süslü Köyü 21/05/2013
[100] Meliha Yakacı,-Ev Hanımı- "Kısırlık" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 22/05/2013.
[101] Medine Kılıç,-Ev Hanımı- "Kısırlık" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 24/05/2013.
[102] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- "Kısırlık" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013.
[103] Mevlüde Dursun,-Ev Hanımı- "Kısırlık" konulu görüşme, Kaledibi Köyü 19/05/2013.

2.1.1.2. Gebelikten Korunma

Geleneksel aile yapısının güçlü olduğu Hani'de aileler ekseriyetle çok çocuk sahibi olmayı tercih ederler. Neslin devam etmesi, ailenin kalabalık olması, tarım ve hayvancılığa dayalı işgücüne ihtiyacın olması gibi etkenler ile Allah vergisi düşüncesi bir araya gelince yörede çocuk hele de erkek çocuğa önem atfediliyor. Yaptığımız görüşmelerde gebeliği önlemeye yönelik çoğu zaman herhangi bir yönteme başvurulmadığı ortaya çıkmıştır.

Son zamanlarda geleneksel aile yapısının zayıflaması ve tıbbi imkânların gelişmesi neticesinde aileler bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmak istiyorlar. Gebelikten korunmaya yönelik şu pratikler uygulanmaktadır:

Erkek azil yaparak kendini korur.

Ebeye gidilerek kasık çektirilir.

Sağlık kuruluşlarının önerdiği korunma yöntemleri uygulanır.

Ameliyatla kordon bağlanılır.

Yüksek yerden atlayarak çocuğu düşürmeye çalışılır.[104]

2.1.1.3. Gebe Kalma Dönemi

Kadın adet görme dönemi gecikip hamile olduğunu fark edince bu durumu ilk önce yakın çevresindeki bayanlara söyler. Bunlar kayınvalide, elti veya görümce olabilir. Hamileliği teyit etmek için çevrenin ebesi çağrılır. Ebe de el yöntemiyle kadını muayene ederek hamile olup olmadığını kendisine söyler. Evdeki erkekler hamilelik durumundan bir müddet sonra haberdar olurlar. Çünkü Hani'de erkek kadın ilişkileri muhafazakâr değerler üzerine inşa edilmiştir. Erkekler tarafından kadınlara bu konularla alakalı sorular sorulmaz. Genelde kayınvalide tarafından evin erkeklerine bildirilir.[105]

Hani yöresinde hamile olduğunu anlayan kadının ilk yapacağı iş, sadaka vermektir. Evli çiftler uzun zamandır çocuk sahibi olmuyorlarsa adanmış adaklarını

[104] Hatun Demir,-Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Çukur Köyü 16/05/2013.
[105] Yüksel Yaşar,-Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Şenlik Köyü 16/05/2013.

hemen yerine getirirler. Burada adak kurban kesmek, mevlit yemeği vermek veya oruç tutmak şeklinde olabilir. Eğer yatır ziyaretinden sonra gebe kalınmışsa tekrar oraya gidilerek adamalar yerine getirilir.

Bebek anne karnındayken zarar vereceğine inanılan faktörlerden korunmaya çalışılır. Bunlar bakma ve yeme sonucu çocuğa sirayet edebilecek etkenlerdir.[106]

2.1.1.3.1. Gebe Kadının Baktıklarıyla Çocuğu Arasındaki İlişkiler

Hamile kadının baktıklarının çocuğunu iyi veya kötü yönde etkileyeceğine inanılan bazı şeyler vardır. Hani'de annenin baktığı şeyler ile çocuğu arasında şu bağlantılar kurulur:

Hamile kadına çocuğunun güzel olması için güzel olan şeylere bakması, nahoş şeylerden de bakışlarını çevirmesi söylenir. Televizyondaki korku ve hoş olmayan şeylere de bakılmaması tavsiye edilir.

Çocuğu uzun ömürlü olsun diye cenazeye bakılmaz.

Geceleri mehtaba bakarsa çocuğu ay gibi güzel olur.

Hamile kadın rüyasında aynaya baktığını görürse kendisine benzer bir kız çocuğu olur.

Hamile kadın aşerdiği esnada neye imrenerek bakarsa çocuğu da ona benzer.

Hamile kadın kıllı şeylere bakarsa çocuğunun yüzü tüylü olur.[107]

Hamil kadın sevimsiz kişilere ve nesnelere bakarsa doğacak çocuğu onlara benzer.

Hamile kadın hayvanlara bakmamalıdır, aksi halde bebeği o hayvana benzeyebilir.

Doğacak çocuğun huyu, ismi konulan kişiye benzer. Bu yüzden huyu beğenilen kişilerin ismi çocuğa konulur.[108]

[106] Şerife Kaya, -Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 24/05/2013.
[107] Medine Kılıç,-Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 24/05/2013.

2.1.1.3.2. Aşerme (Viyar)

Aşerme, fizyolojik bakımdan kadın bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilme ya da içilme arzusudur.[109] Hamileliğin en belirgin özelliği en olmadık zamanda kadının canının bir şey istemesi, aşermedir. Aşeren kadınların ister iyi olsun, ister kötü olsun, aşerdiği şeyin tadına bakması gerekir. Aşerdiği şeyi yemediği takdirde çocukta bir zarar bırakacağına inanılır. Bu nedenle aşeren kadına canının istediği her şey yedirilmeye çalışılır. Her kadın farklı şeylerde yoğunlaşarak aşerir.[110]

Aşerme sırasında kadını en çok etkileyen halk inanışı, kadının yediği içtiği ile ilgili olanlardır. Ailesi ona canı ne isterse almaya, tattırmaya çalışır yoksa çocuğun zarar göreceği düşünülür.

Hani çevresinde aşeren hamileler hakkında oluşan inanışa göre hamile kadın birinin evine gelse ocaktaki yemek kendisine gösterilmelidir. Hamilenin canı çekiyorsa yemeğin tadına bakmalıdır. Aksi takdirde hamile kadın düşük yapsa veya çocuğuna bir zarar gelse vebali ev sahibine olur.[111]

Aşeren kadına, nefsi çekmesin diye tencerede kaynayan su bile olsa kapağı açılarak gösterilir. Yöre kadınları arasında bu durumla ilgili anlatılan menkıbeye göre, hamile kadının biri komşusunun evine gider. Evde pişirilen yemeğin kokusunu alır ve canı yemek çeker. Ev sahibi bunun farkına varmaz. Kadın evine döner, bir müddet sonra belki yemekten ikram eder umuduyla tekrar komşusuna uğrar. Ancak gene kendisine yemek verilmez. Hamile kadın üçüncü defa da komşusuna uğrayıp boş dönünce bebeğini düşürür. Bu durumda aşeren hamileye yiyecek vermeyen kadının bebeğin katili olduğuna inanılır.[112]

Hamile kadın canı çektiği şeyi yiyemezse, çocuğun eksik ya da gözünün şaşı olacağına inanılır.

---

[108] Ayşe Kaçmaz, -Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Süslü Köyüi 28/05/2013.
[109] Örnek, **age.,** ss.134-135.
[110] Mukaddes Biçer, **"Eskişehir İlinde Doğumla İlgili Adet ve İnançlar",** Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Kültür Bakanlığı Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1991, s.3.
[111] Aysel Yıldız, -Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 02/06/2013.
[112] Hatun Demir,-Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Çukur Köyü 16/05/2013.

Tatlı yemeklere aşererse oğlu olacağına, ekşi yemeklere aşererse kızı olacağına inanılır.

Hamile kadın kara üzüm yerse çocuğu iri ve kara gözlere sahip olur.

Sakız çiğnerse çocuğun devamlı burnu akacağına inanılır.[113]

2.1.1.3.3. Cinsiyet Belirleme

Hamile kadın ile ailesinin ve akrabalarının en büyük merakı doğacak çocuğun cinsiyetidir. İlk çocuğun erkek olması istenir. Soyun devamının erkekle sağlanması, mirasın doğrudan erkeğe geçmesi gibi sebeplerden ötürü Hani yöresinde erkek çocuğa büyük önem verilir. Hatta doğacak ilk çocuğun erkek olması için gelin eve girmeden kucağına erkek çocuk verilir. Yörede erkek çocuğu olmayan ailelere "vecağ kor" yani "kör ocak" denir.

Günümüzde kadın ultrasona girerek çocuğun cinsiyetini öğrenebiliyor. Muhafazakâr değerlerin aile yapısında önemli bir faktör olduğu Hani çevresinde bebeğin cinsiyetini önceden öğrenmenin dini açıdan pek de uygun olmadığı kanaati kısmen yaygındır. Bundan dolayı aileler sırf çocuğun cinsiyetini öğrenmek maksadıyla doktora gitmez, hamileliğin risk oluşturduğu durumlarda hastaneye gider.

Bebeğin cinsiyetini belirlemek için halk arasında şu pratikler uygulanmaktadır:

Eve yeni gelen gelinin ilk çocuğunun erkek olması için kucağına akrabalarından birinin erkek bebeği verilir.

Bebek annesinin karnında ilk defa sağda oynarsa erkek, solda oynarsa kız olur.

Annenin karnı genişse kız, sivriyse erkek olacağına inanılır.

Kadının hamileliği ağırsa kızı, hafif geçerse oğlu olur.[114]

Hamilenin karnındaki bebek sürekli hareket ederse kız, ara sıra hareket ederse erkek olur.

[113] Kamile Demirok,-Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Süslü Köyü 12/05/2013.
[114] Aysel Yıldız, -Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 02/06/2013.

Hamile kadının göğüsleri çok büyürse kızı, az büyürse oğlu olur.

Hamile kadının göğüs uçlarının rengi açık olursa erkek, koyulaşırsa kızı olur.

Kadının canı et ve tatlı çekerse oğlu, ekşi çekerse kızı olur.

Hamile kadının cildine leke atarsa kızı olacağına inanılır.[115]

Cinsiyeti belirleyen önemli unsurlardan birinin de rüya olduğuna inanılır. Hamile kadın rüyasında ölmüş bir kadın görürse kızı, erkek görürse oğlu olur.

Gebe kadın rüyasında bıçak görürse oğlu, parmağına yüzük taktığını görürse kızı olur.[116]

2.1.1.3.4. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Gebe olan kadın, bebeğinin sağlıklı doğması için birtakım uygulamalarda bulunur. Hani yöresinde "Şeyh" olarak bilinen çok sayıda aile vardır. Öncelikle buradaki şeyhlerin yanında sonra da hocaların yanında muska yapılır. Yapılan muskayı anne adayı dokuz ay boynunda taşır.[117]

Çocuk doğmadan önce hocaya gidilir. Bebeğin erkek ya da kız olması durumuna göre hocanın önerdiği isimler mutlaka bebeğe konulur. Eğer yatır ziyaretinden sonra gebe kalınmışsa yatırın ismi çocuğa verilir. Yörede yaygın kullanılan Aziz, Mehmet Askeri, Ali gibi isimler ziyaret yerlerinden alınmış isimlerdir.

Hani çevresinde aileler çocuklarının sağlıklı doğmaları için şu uygulamaları da yaparlar:

Çocuğun sağlıklı ve güzel olması için her gün bir elma yenilir.

Çocuğu özürlü doğar diye içki, sigara ve ilaç kullanılmaz.

Çocuğun sağlıklı bir kişiliğe sahip olması için annenin hamilelik süresince huzurlu olmasına dikkat edilir.

---

[115] Gazal Pasin,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Merkez Mahallesi11/06/2013.
[116] Gül Çiçek,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Süslü Köyü120/06/2013.
[117] Hatun Demir,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Çukur Köyü 16/05/2013.

Hamile kadın herhangi bir işte çalıştırılmaz.[118]

2.1.2. Doğum Sonrası

2.1.2.1. Doğuma Hazırlık

Doğum sadece anne ve babayı değil, tüm akraba çevresini sevindiren önemli bir olaydır. Anne babanın ilk çocuğu ise doğuma farklı anlam yüklenir. Yörede çocuk, evliliğin meyvesi olarak görüldüğünden doğum olayı merakla beklenir. Hastaneye gidilmişse doktor tarafından evli çiftlere doğumla ilgili takvim hakkında bilgi verilir. Hani'nin köylerinde bu süreç ekseriyetle fahri ebeler tarafından takip edilerek doğum günüyle ilgili tahmin yürütülür.

Doğum için yapılan hazırlıklar içinde en yaygın ve ortak olanı, bebek ve annenin doğum sonrasında kullanacakları malzemelerin hazırlığıdır. Hani çevresinde doğumla ilgili yapılan hazırlıklar şunlardır:

Doğumu kolaylaştırdığına inanıldığı için hamile kadın gezdirilir. Tuzsuz ve yağsız yemekler yedirilir.

İlk çocuk için kızın annesi hazırlık yapar. Bebeğin beşiğini, yatağını ve elbisesini hazırlar. Çocuk için pamuklu bezden alt bezleri ve bez basmadan fistan veya gömlek yapılır.

Bebek çeyizi adı verilen malzemeler kızın annesi tarafından bir valiz içerisinde doğumdan sonra bebek evine teslim edilir.[119]

2.1.2.2. Doğum ve Ebelik

Araştırma sahasında doğumların çoğunluğunun hastanede yapıldığı tespit edilmiştir. Eski zamanlarda Hani'de doğumlar mahalle ebeleri tarafından evde yapılmaktaydı. Doğum sancıları başladığında kadına sıcak banyo yaptırılması, kadının yürütülmesi gibi bazı fiziksel pratiklere başvurulur. Doğum yapacak olan kadın sakin ve sessiz bir odaya alınır.

[118] Medine Kılıç,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 24/05/2013.
[119] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013.

Yörede doğumu kolaylaştırmak ve doğum sırasındaki sıkıntıları hafifletmek için şu pratikler uygulanır:

Doğum sancıları başlayınca hamile kadın yiyecek ve içeceklerden uzak tutulur.

Doğum zorlaşmasın ve çocuğa zarar gelmesin diye odaya çocuğu yaşamayan kadın alınmaz.

Çevrede kolay doğum yapmış kadınların elinden hamile kadına bir bardak su içirilir.

Doğum konusunda tecrübeli bir köy ebesi getirilir.

Havlu, sıcak su, leğen ve bez hazırlanır.

Kadının saçları çözülür.

Kilitli kapı, pencere varsa açılır.

Bebeğin rahimden sökülüp gelmesi için kadının kollarından tutulup sarsılır.

Rahme zeytinyağı sürülür.[120]

Sadaka verilir.

Önceden evliya ve yatır ziyareti yapılır.

Dua okunur.

Hamile kadın dizlerinin üzerine çöktürülür.

Doğum gerçekleştikten sonra yapılan uygulamalar ise şunlardır:

Yörede mevlit okuma geleneği yaygın olduğu için doğumdan hemen sonra mevlit yemeği verilir.

Doğum yapan kadına vücut direnci artsın diye yumurtalı pekmez pişirilerek verilir

[120] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013.

Eskiden yörede doğum yapan kadına zıngıl[121] ekmeği götürülürdü.[122]

Sarılığı giderdiğine inanıldığı için bebeğe altın takılır.

Ebeye para veya kumaşlık elbise hediye edilir.

Babaya doğum haberini veren kişi ödüllendirilir.

Adak sözü verilmişse yerine getirilir.

Hangi yatır ziyaretinden sonra çocuk olmuşsa tekrar ziyaret edilerek orada kurban kesilir.[123]

2.1.2.3. Loğusalık Dönemi ve Kırklı Kadın (Ceniya Zacılon)

Doğumdan sonraki ilk altı hafta (yaklaşık kırk gün) loğusalık dönemidir.[124] Hani çevresinde loğusa kadına ceniya zocılan[125] denilir. Kadının doğum yaptığı haberi yakınlarına "feletiya"[126] müjdesi ile veriliyor. Doğum kapısı ölüm kapısı olarak görüldüğü için ölümden kurtuldu anlamında bu kavram kullanılmıştır.

Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi araştırma yöresinde de bu dönemin kadın ve çocuğu açısından bazı risklerin barındırdığına inanılır.

Loğusanın mezarının kırk gün açık kaldığına inanılır.

Loğusa kadın kırkıncı güne kadar yalnız bırakılmaz.

Loğusa kadının kırk basmaması ve cinlerin onu rahatsız etmemesi için yastığının altına iğne, bıçak veya çuvaldız konulur.[127]

Doğum yapan kadın ilk yedi gün dışarı çıkarılmaz.

---

[121] Zıngıl, tavada yapılan yağlı ekmeğe Zazaca verilen addır.
[122] Aysel Yıldız, -Ev Hanımı- "Doğum " konulu görüşme, Deregan Mahallesi 02/06/2013.
[123] Hatun Çınar,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2014
[124] http://www.jinekolojivegebelik.com/lohusa.html. Erişim: 13/02/2013.
[125] Zazaca'da ceni, kadın; zacılon ise lağusa anlamlarına gelir.
[126] Feletiya: Kurtuldu demektir.
[127] Azize İlhan,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Anıl Köyü 20/06/2013.

Loğusa evde yalnız bırakılmaz. Gece lambalar söndürülmez. Aksi takdirde "Kampos"[128] geleceğine inanılır.

Korkmaması için kocasının herhangi bir eşyası yatağının yanına bırakılır.

Loğusa ve kırklı çocuğun bulunduğu adada Kur'an-ı Kerim bulundurulur.[129]

2.1.2.4. Çocuğun Eşi-Göbeği

Halk arasında oluşan inanışa göre yeni doğan bebeğin eşi ve göbek kordonu ile ilgili yapılacak olumlu veya olumsuz bir durum çocuğun geleceğine etki edecektir. Hani çevresinde çocuğun eşi için umbazek[130] ifadesi kullanılır.

Yörede çocuğun eşi ile ilgili şu uygulamalar bulunur:

Bebeğin eşi bebek gibi kabul edilir. Bundan dolayı yıkanıp poşetlenerek gömülür.

Kedi-köpek gibi hayvanlar yerse çocuğa zarar geleceğine inanılır.

Evin yaşlısı tarafından derin bir yere gömülür.

Köylerde kimse görmesin diye ahıra gömülür.[131]

Yörede göbek kesme, tuzlama ve yıkama ile ilgili şu pratikler mevcuttur:

Göbek kordonu ölçülerek üç parmak yukarıda kesilir.

Çabuk iyileşsin diye bez yakılıp külü göbeğe konulur.

Bebeğin vücudunun kokmaması ve mikrop kapmaması için tuzlanır.

Çocuk kendisini tuzlayana benzeyeceğine inanıldığından iyi ahlaklı birine tuzlattırılır.

---

[128] Kampos veya Kapos, Alkarısına verilen isimdir. Hani çevresindeki inanışa göre kapos, loğusa kadınların, çocukların ve tek başına uyumakta olanların üzerine bütün ağırlığıyla çökerek onları boğmaya çalışır. Bazen kara kediye bazen de iri yarı bir insana benzetilen kaposun iğne gibi demirden yapılmış sivri aletlerden korktuğuna inanılır.

[129] Nezahat Demir,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 20/06/2013.

[130] Umbazek, Zazaca'da çocuğun eşi anlamındadır.

[131] Aysel Yıldız, -Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 02/06/2013.

Düşen göbek çocuk öğretmen olsun diye okula, imam olsun diye camiye gömülür.[132]

Kırsalda iyi bir çiftçi olsun diye ahıra veya bahçe gibi ziraat mahalline konulur. Bebek sarılık olmasın diye elbisesine altın takılır veya sarı renkli bir tülbentle beşiğin üzeri örtülür.

Nazar değmesin diye mavi nazar boncuğu takılır.

Sarı rengin sarılığı bebekten çektiğine inanılır.

Çocuk doğumundan üç gün sonra yıkanır.

Çocukları ölen kadınların bebekleri yedi güne kadar yıkanmaz. Yedinci günde yedi kadın tarafından yıkanır.[133]

Çocukları ölen aileler çocuğunun saçını yedi yıla kadar kesmez. Bu süre zarfında çocuğun giysilerini başkaları karşılar.

Yörede yeni doğan bebekler bacakları düzgün olsun diye kundaklanır.[134]

2.1.2.5. Ad Koyma

Yörede aile büyüklerinin görüş ve telkinlerine önem verildiğinden çocuğa isim koymada büyüklere danışılır. Anne ve babanın yalnız başlarına çocuklarına isim koymaları ayıp sayılır. Çocuğun babası kendi babasının yanında saygısızlık olur diye çocuğunu kucağına dahi almaz.[135]

Hani çevresinde çocuk doğduktan sonra çocuğa bir hafta içinde isim verilir. Ailenin büyüğü veya çocuğun babası tarafından çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okunduktan sonra çocuğa ismi ile seslenilir. Çocuğun uzun ömürlü olması için dua edilir.

---

[132] Kamile Demirok,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Süslü Köyü 12/05/2013.
[133] Kamile Demirok,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Süslü Köyü 12/05/2013.
[134] Halime Çiçek,-Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Akçayurt Köyü 14/006/2013.
[135] Ahmet Akkum,-.Çiftçi- "Ad Koyma" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2014.

Çocuğa dede ve ninelerinin isimlerinin konulması bir alışkanlık haline gelmiştir. Ailede çocuklardan birine bunların isimleri verilir.

Genç yaşta ölen amca, hala, dayı, teyze gibi yakın akrabaların isimleri de yaygın kullanılır. [136]

Yatır ziyaretinden sonra çocuk olmuşsa ziyaret yerinin ismi çocuğa verilir. Hani çevresinde Kuyular köyünde bulunan Piraziz türbesine gidenler çocuklarına Abdülaziz, Piri Leşkeriyan köyündeki Şeyh Muhammed Askeri türbesine gidenler çocuklarına Muhammed Askeri ismini koyarlar.

Erkek ismi olarak Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberleri ve sahabe isimleri çokça tercih edilir. Kız ismi olarak da Ayşe, Fatma, Hacer, Gülsüm, Hatice gibi isimler kullanılır. Son zamanlarda çocuklara yöresel kültürü ifade eden isimler de konulur.

2.1.2.6. Diş Hediği

İlkler, insan hayatında hep önemlidir. İlklerde, genellikle bir tören yapılır. Her şeyin ilkinde, bir merak, bir beklenti, bir kutlama yatar. İlk diş çıkarma, ilk yürüme, ilk konuşma, ilk tırnağın, saçın kesilmesi, birtakım âdet ve inanmaları beraberinde getirir ve bir kutlamayı gerektirir [137]

Hani yöresinde çocuğun ilk dişini çıkarması vesilesiyle yapılan törene "donuk" denilir. Çocuk diş çıkarmaya başladığında bu durum ailesi tarafından mevlit okutularak kutlanılır. Yörede diş hediği ile ilgili şu uygulamalar bulunmaktadır:

Komşular ve yakın akrabalar davet edilir.

Çocuk bir sofra bezinin üzerine oturtularak başına beyaz bir örtü örtülür.

Çocuğun önüne kalem, tarak, altın ve para gibi eşyalar bırakılır.

[136] Hakkı Kılıç,-Çiftçi- "Ad Koyma" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 14/06/2013.
[137] Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş,** Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, s.203.

Çocuk başına hedik dökme esnasında bu nesnelerden hangisini alırsa gelecekteki mesleğine dair yorum yapılır. Tarak alırsa berber, kalem alırsa okumuş biri, altın para alırsa tüccar biri olacağına inanılır. [138]

Buğday ve nohut taneleri bir ipe takılarak çocuğun boynuna takılır. Geri kalanlar tavuk ve kuşlara yem olarak verilir. Böylece çocuğun cömert olacağına inanılır.[139]

Buğday ve nohut kaynatılıp komşulara gönderilir. Kaplar boş iade edilmez, değişik hediyelerle çocuğa geri gönderilir.

Hedikte buğday ve nohut kullanılması çocuğun rızkının artmasına vesile olacağına inanılır. Ayrıca Hani yöresinde buğday, nohut gibi tahıllar önemli tarımsal ürünler arasında yer alır.

Bazı köylerde geç konuşan çocuğa hayvan dili yedirilir. Böylece çocuğun erken konuşacağına inanılır.[140]

2.1.2.7. Sünnet etme ve Kirvelik

Doğumu izleyen günlerde yapılan işlerden biri de çocuğun sünnet ettirilmesidir. Eğer çocuğun sağlık sorunu varsa doğumdan hemen sonra sünnet ettirilir. Yörede "gumrık" diye ifade edilen çocuğun idrar yapamama problemi olduğunda, çocuk hemen sünnet ettirilir.[141]

Yörede sünnet zamanı genelde baharın sonlarına doğru yaz sıcakları başlamadan yapılır. Yaz mevsiminde sünnet etmemenin sebebi sıcaklardan ötürü yaranın geç iyileşeceğine inanılır.

Hani ve çevresinde yakın zamana kadar çocukları sünnet etme işini ilçe merkezinde bulunan sünnetçiler tarafından gerçekleştirilirdi. Yılda bir defa nisan-mayıs aylarında ilçenin tüm köyleri dolaşılarak çocuklar sünnet ettirilirdi. Yörede halk

[138] Meliha Yakacı,-Ev Hanımı- "Hedik" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 22/06/2013.
[139] Elmast Demirok,-Ev Hanımı- "Hedik" konulu görüşme, Süslü Köyüi 20/06/2013.
[140] Fidan Uysal,-Ev Hanımı- "Hedik" konulu görüşme, Aşağı Turalı Köyü 21/06/2013.
[141] Ali Görkan,-Serbest Meslek- "Sünnet" konulu görüşme, Akçayurt Köyü 28/06/2013.

arasında "Seyda" diye meşhur olan sünnetçinin eli şifalı olduğun inanılır ve sünnetlerin ekseriyeti ismi zikredilen kişi tarafından gerçekleştirilir.[142]

Araştırma alanında sünnet olayı için aileler tarafından ayrıca bir merasim ve tören gibi kutlamalar yapılmaz, sade ve sıradan bir uygulama olarak addedilir. Ancak resmi kurumlarca yapılan sünnetler tören şeklinde gerçekleştirilir.

Son dönemlerde fahri sünnetçilerin de azalmasıyla çocuğun sünnet işlemi kliniklerde veya hastanelerde yapılır.

Hani çevresinde sünnet olayında kirvelik önemli bir husustur. Yörede "kerwa" olarak ifade edilen kirve, çocuğun sünnet edilmesinde onu kucağında tutan kişiye denilir. Kirve imkânları dâhilinde sünnet masraflarını karşılar. Kirvelik sayesinde iki aile arasında sanal bir akrabalık oluşur. Aile fertleri birbirlerine hitap ederken isimlerinin başına "Kirve" sıfatını ekleyerek konuşurlar. Anne-babalar kirvelerini bırakmamaları konusunda çocuklarını sıkı tembih ederler. Kirvelerin birbirlerine uğurlu geldiklerine inanılır.[143]

2.1.3. Doğumla İlgili İnanışların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

Mezopotamya topluluklarının sosyal yaşantısında din olgusu önemli bir etkendir. Mezopotamya'da doğaüstü güçler, insanların yaşam tarzlarında ve gündelik hayatlarında belirleyici özeliğe sahiptir. Tarih boyunca dini inançlar, kültürel yapıyla iç içe geçerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Hani ve çevresinin coğrafi konum olarak yer aldığı Yukarı Mezopotamya bölgesi tarih boyunca dinlerin ve medeniyetlerin kavşak noktası olmuştur. Buralarda dini inanışlar, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan maddi ve manevi değerlerle bütünleşerek yöre insanı için önem arz etmektedir.

Çocuğu olmayan kadınların, o bölgedeki halk tarafından kutsal sayılan bir zatın mezarını ziyaret etmesi orada adak adayarak ve dua ederek çocuk sahibi olmaya

[142] Tevafuk olsa gerek bu satırları yazdığım zaman diliminde sünnetçi Seydanın tek başına yaşadığı evde öldüğü haberini aldım.
[143] Abdullah Bektaş,-Serbest Meslek- "Sünnet" konulu görüşme, Aşağı Turalı Köyü 28/06/2013.

çalışması uygulaması Anadolu'nun birçok yöresinde görülmektedir.[144] Hani'de çocuğu olmayan ailelerin Piraziz ve Şeyh Muhammed Askeri türbelerini ziyaret etmeleri ve buradaki ağaçlara bez bağlamaları uygulaması, Altay ve Sibirya toplulukları[145] ile Yakut Türklerinde[146] görülmektedir. Bu Türk topluluklarında çocuğu olmayanlar, kutsal bir ağacın altında ağlayarak dua ederler. Bundan sonra çocuğu olanlar bunun Tanrıdan ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar.[147]

Hani çevresinde gebeliğin önlenmesi için tercih edilen yöntemlerin Eski Mısır medeniyetinde ve Yahudi kaynaklarında geçtiğini görüyoruz. Mesela M.Ö. 1850 yıllarında Mısır'da yazılmış Petri Paı-irüsünde, yine M.Ö. 1550 tarihli Ebers papirüsünde gebeliğin önlenmesinin çeşitli vasıtaları anlatılmıştır. Bunların çoğu, her ne kadar koca-karı ilaçları ise de, bir kısmı da kıymetlidir. Eski Yahudi yazmaları da, gebeliği önleyici çeşitli vasıtaları ileri sürmektedir[148] Hani yöresinde gebeliğin önlenmesinde yaygın olarak tercih edilen azil (geri çekme) metodunun, Yahudilerce bilindiğini Tevrat'tan[149] anlıyoruz.

Gebeliği devamlı olarak önleyen, yani kısırlığa sebep olan ilaçları kullanmak İslam dinince günah kabul edilmiştir.[150] Yöre halkının ekseriyetle tabi olduğu İmam Şafi'nin bu konuya ilişkin görüşlerine göre meşru sebeplerden dolayı, gebeliği geçici zamanlar için önleyecek ilaç ve araçların kullanılması caizdir. Toplumun refahı, fazla çocuk yüzünden ailelerin ve çocukların sıkıntı çekmemeleri, sık doğumlar yüzünden anne sağlığının bozulmaması esas alınarak, gebeliği geçici olarak önleme hususu caiz görülmüştür.[151]

---

[144] Ünver Günay ve Diğerleri, **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1996, ss.87-88.

[145] Şükrü Uslu, **"Darende ve Çevresinde Halk İnançları**", Millî Folklor Dergisi, sy.61, Ankara 2004, s.99.

[146] Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s.167.

[147] İnan, **age.**, ss.167-168.

[148] M. Esat Kılıçer, "**İslam'da Aile Planlaması"**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 24, sy.1, Ankara 1981, s. 491.

[149] Tekvin 38/8-10: "Ve Yahuda Onan'a dedi: Kardeşinin karısının yanına gir ve ona kayın biraderlik vazifesini yap ve kendi kardeşine zürriyet yetiştir. Ve Onan o zürriyet kendisinin olmayacağını bildi ve vaki oldu ki, kardeşinin karısının yanına girdiği zaman, kardeşine zürriyet vermesin diye yere dökerdi. Ve yaptığı şey Rabbin gözünde kötü oldu ve onu öldürdü."

[150] İsmail Ersoy, **Aile Planlamasına İlişkin İslami Görüşler,** Ankara 1971, ss.92-93.

[151] Kılıçer, **agm.,** s.511.

Hani çevresinde çocuğun cinsiyeti kimi aileler için ehemmiyetlidir. Erkek çocuklar kız çocuklarına tercih edilebilmektedir. Bunun sebebi erkeğin ailesi için himaye görevi görmesi ve kırsalda yaşayanlar için de tarım işlerinde iş gücüne ihtiyaç duyulmasıdır.

Erkek çocukların daha çok istenmesi durumu eski yıllarda başlamış ve günümüze kadar devamlılığını korumuştur. Dede Korkut hikâyelerinde erkek evlat tercih edilen cinsiyet olup erkek çocuk için "kuru kuru çaylara sucu döküldüğü, kara giyimli dervişlere nezirler verildiği" anlatılmaktadır.[152]

Hani'de doğum yaptıktan sonra çocuğun eşi (plasenta) toprağa gömülme uygulaması Ortadoğu topluluklarında da görülmektedir. Türk ve İran kültüründe çocuk eğer kız ise göbek bağının evde bırakılması, çocuğun ileride okuması istenirse göbeğin okul bahçesine gömülmesi, çocuğun ilerde dini bütün birisi olması istenirse cami avlusuna gömülmesi gibi uygulamalar mevcuttur.[153] Bazı Türk boylarında bir insana yapılan cenaze töreni gibi ona da cenaze töreni yapılmaktadır.[154]

Hani çevresinde doğum yapan kadının kırk gün kirli sayılması inancı, İslam dini kaynaklıdır. Bu hususla alakalı Hz. Muhammed (sav): "Loğusa kadınlar kırk gün otururlar, bundan önce bir temizlik görürlerse o hariç"[155] buyurmuştur. İslam dininde bu döneme "Nifas hali" denilir. Bu süre Hanefi ve Hanbelîlerde en uzun kırk gün; Şafii ve Malikilerde ise en uzun altmış gün kabul edilmiştir. Bu dönemde kadınlar namaz ve oruçtan muaf tutulmuş, kendileriyle cinsel ilişki yasaklanmıştır.[156]

Doğumdan sonra kadının kırk gün boyunca kirli olduğu inancı başta Tevrat olmak üzere, diğer din kitaplarında da vardır. Yahudilere göre kadın doğum sonrası kırk gün kirli kabul edildiği için onun kutsal bir nesneye dokunması ve ibadet yerine girmesi yasaktır.[157]

---

[152] İnan, **age**., s.168.

[153] Gamze Bozkuş Eğri ve Akın KONAK, **Doğum Sonu Dönem ile İlgili Geleneksel ve Uygulamalara Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler,** Zeitschrift Für Die Welt Der Türken (Türk Dünyası İçin Dergi), ZFWT Vol. 3, No. 1 (2011), s.152.

[154] Ali Selçuk, **Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar,** IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s.205.

[155] İbrahim Canan, **Kutub-i Sitte,** Akçağ Yayınları, c. 10, Ankara 1998, s. 379.

[156] Hayrettin Karaman ve Diğerleri, **İlmihal,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.1, İstanbul 1999, s.21.

[157] Harun Güngör, **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları,** Kıvılcım Yayınları, Kayseri 1998, s. 201.

Alkarısı veya albastı inancı Anadolu'da olduğu gibi Hani çevresinde de yaygındır. Yörede bu durum "Kampos, kapos" olarak ifade edilir. Eski Mezopotamya mitolojisinde "alu" ve lamasthu" adındaki cinlere aynı şekilde inanılmaktadır. Hani'de "albastı"dan korunmak için geceleri ışıkların açık bırakılması, Gagavuzlarda loğusa kadını onun kötülüklerinden korumak için odada kırk gün mum yakma uygulamasıyla paralellik göstermektedir. Çin Hindistan ve Tayland toplumlarında da kadın evinden kırk gün dışarıya çıkarılmaz. Ağır işlerde çalıştırılmaz.[158]

Hani'de kadınların çocuk sahibi olmak için muska kullanma âdeti yaygın bir gelenektir. Doğu Türkistan'da yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu Budist ve Maniheist Türklere ait muskalar bulunmuştur. Yakut Türklerinde ise özellikle erkek çocuk isteyen kadınların Şamanlara başvurdukları, Şamanlarca afsunlandıkları görülmektedir. Türkler Anadolu'ya geldiklerinde Şaman, Budist, Maniheist rahiplerin işlevlerini aynı amaçla Anadolu'da muska yazma ve büyü tekniklerinde uzman hocaların aldığını görmekteyiz. Burada kadının kısırlığına kötü ruhların sebep olduğuna inanılmaktadır. Muskadaki sihir aracılığı ile kötü ruhların sebep olduğu kısırlık hastalığı kovulmakta, böylelikle kadın iyileşmektedir.[159] İslam dininde çocuğu olmayanların başvurduğu muska reddedilmiş, Hz. Peygamberin hadislerinde yasaklanmıştır.[160] Hani çevresinde muskadan medet umma inanışının kökleri İslam kaynaklı olmayıp başka dinlere dayandığı görülmektedir.

Hani çevresinde çocuğa isim verme işlemlerinde İslam dinindeki uygulamalar etkilidir. Hz. Peygamberin "Sizler kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyleyse isimlerinizi güzel yapın"[161] hadisi İslam dininde bu konuya verilen önemi göstermektedir. Yörede isim verme esnasında çocuğun sağ kulağına ezan okunması, sol kulağına kamet getirilmesi ve kıbleye dönülmesi gibi uygulamalarda İslam'ın etkisini göstermektedir.

Sünnet uygulaması Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Hani çevresinde de uygulana gelen dini bir gelenektir. Temizlik amacıyla eski Mısırlılarda yapılmıştır.

[158] Bozkuş Eğri ve Konak, **agm.**, s.149.
[159] Selçuk, **age**., s. 156.
[160] Ali Çelik, **İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları,** Beyan Yayınları, İstanbul 1995, s.289.
[161] Ebu Davud, Edep, 69.

Tevrat'a göre çocuk sekizinci gün sünnet edilmelidir.[162] Diyarbakır ve Hani çevresinin Müslümanlarca fethinden sonra sünnet uygulaması yörede yaygınlaşmıştır.

2.2. EVLİLİKLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI

Türkçede izdivaç için kullanılan evlenme tabiri, evlenen kızın ve erkeğin ailesinden ayrılarak yeni bir aile meydana getirmesini ifade eder.[163] Doğumdan sonra insan hayatının önemli geçiş dönemlerinden biri de evliliktir. Bu dönemde kadın ve erkeğin hayatında önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Evlilik olayı çevresinde birçok inanış ve buna bağlı pratikler oluşmaktadır.

Hani ve çevresinde evlilik için yöresel ifadede "zewac" kelimesi kullanılır. Araştırma alanında hayatın yeni bir safhasına geçişin önemli bir basamağı olarak görülen evlilik, içerisinde birçok gelenek, görenek ve inanışı barındırır.

Evlenmeyle ilgili inanışları evlilik öncesi, düğüne hazırlık ve düğün sonrası olmak üzere üç başlık altında inceleyeceğiz.

2.2.1. Evlilik Öncesi

2.2.1.1. Yörede Evlilik ve Aile Anlayışı

Evlenme, bir kadınla bir erkeğin aile kurmak üzere kanunların ve hukukun uygun gördüğü şekilde bir araya gelmesidir.[164] Ailenin toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, adet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir.[165]

Kutsal kitabımız Kuran-ı Kerim'de "Size, kendileriyle huzur bulmanız için kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranıza bir sevgi ve merhamet koyması da

---

[162] Kutsal Kitap(Tevrat), Yaratılış XVII/ 12. Bab.
[163] İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1997, s. 217.
[164] Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, **"Evlenme"** maddesi, c. VIII, İstanbul 1992, s.3911.
[165] Nezihe Araz, Necat Birinci ve Kazim Yetiş, **21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz,** Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay. İstanbul 1994, ss. 39-49.

O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir topluluk için ibretler vardır."[166] buyurulmaktadır. Hz. Peygamber de muhtelif hadislerinde evlilik kurumunun önemine işaret etmiştir. İnsan neslinin devamı için insanların evlenerek bir aile oluşturması zorunludur.

Hani çevresinde evliliğe ve aile müessesesine önem verilir, ailenin toplumun temelini oluşturan önemli birim olduğu kabul edilir. Hani merkezde anne babadan oluşan çekirdek aile yapısı ön plana çıkarken, köylerde ise aile büyüklerinin içinde yer aldığı geleneksel aile yapısı önem kazanmaktadır. Hem merkezde, hem de kırsalda aile bağları muhafazakâr değerler üzerine inşa edilmiş olup saygın ve kurumsal bir disiplin içerisindedir.

Yörede evlilikler erken yaşlarda olur. Aileler, harama bulaşmasın diye çocuklarını erken evlendirirler. Kız çocukları 16-20, erkek çocukları ise 18-23 yaşları arasında evlendirilir. Aileler, evlilik yaşına gelen çocukları için bütün varını yoğunu harcamayı göze alırlar. Hani çevresinde evliliğin ehemmiyeti hakkında oluşan yaygın inanışa göre evlilik çağına gelmiş bekâr erkek çocuğu ola anne babaya hac vazifesi farz olmaz. Yani çocuğunu evlendirdikten sonra hacca gitmesi gerekir.[167]

2.2.1.2. Kız İsteme ve Görücülük

Hani ve çevresinde kız ve erkeğin evlilik yaşları farklılık gösterir. Önceki yıllarda evlilik yaşı kızlarda 16-20, erkeklerde ise 18-23 yaşları arasında olurken günümüzde eğitim, iş vb. durumlardan dolayı 4-5 yaş daha geç olabiliyor. Askerliğini yapmamış olanların evliliğe hazır olmadıkları kabul edilir. Köylerde nadiren de olsa askerlikten önce evlenmeler olabiliyor.

Evlenecek olan erkek bu isteğini annesine, ablasına veya samimi olduğu bir akrabasına iletir. Yörede bu tür isteklerin erkek tarafından doğrudan babaya iletilmesi ayıp sayıldığından anne, oğlunun evlenme isteğini eşine bildirir.[168]

[166] Kur'an-ı Kerim, Rum suresi, 21. ayet.
[167] Veysel Çağlar,-Çiftçi- "Evlilik" konulu görüşme, Kaledibi Köyü 28/06/2013.
[168] Elmast Demirok,-Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Süslü Köyü 20/06/2013.

İletişimin donuk ve resmiyetçi bir yapıda olduğu ailelerde evlenmek isteyen erkek, farklı davranış şekillerine yönelerek bu isteğini bildirir. Bunlar sinirli ve gergin bir ruh hali olabildiği gibi bazen de ev eşyalarını kırıp dökme şeklinde de olabilir.

Oğlunun evlenme isteğini öğrenen aile çocuklarının sevdiği bir kızın olup olmadığını sorarlar. Eğer sevdiği bir kız varsa bu kızın ailelerine uygun biri olup olmadığını istişare ederler. Oğullarının sevdiği bir kız olmadığını öğrenince aile yapısına uygun bir kız aramaya başlarlar.

Kırsalda yaşayanlar kız ararken varlığa-yokluğa katlanacak, köy işlerini yapmaya yatkın bir kız olsun isterler. Yakınların huyu suyu bilindiği için ilk önce akrabalardan kız aranır. Bundan dolayı Hani çevresinde akraba evliliği yaygındır.[169]

Tanımadıkları bir aileden kız beğenmeye giderken erkeğin ailesinden bir kadın, kızın hamaratlığını, temizliğini ve davranışlarını gözetler. Bir müddet oturduktan sonra kalkıp giderler. Eğer aile, kızı beğenmişse bunu aracı olanlar kanalıyla kız tarafına bildirir. Kızın ailesi de hemen verdiler denilmesin diye durumu birazdan ağırdan alır ve biz de aramızda istişare edip size bildireceğiz der. Olumlu cevap verilince erkek tarafı kızı istemek üzere aralarında çevrenin imamının da olduğu ileri gelenlerle birlikte kızın ailesine gider.

Hani yöresinde kısmen de olsa başlık parası âdeti olduğu için ilk önce bu mesele haledilir. Kızın babası orada bulunanların hatırına alacağı başlığın bir kısmından vazgeçer. Kız ve erkek tarafı şartlarda anlaştıktan sonra imam Fatiha okur, orada bulunanlar her iki tarafı tebrik ederek hayırlı olmasını dilerler.[170]

Hani ve çevresinde kız isteme ile ilgili şu inanışlar bulunur:

Hayırlı günler olduğuna inanıldığı için perşembe ve cuma günleri kız istemeye gidilir.

[169] Azize İlhan,-Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Anıl Köyü 20/06/2013.
[170] Abdurrahman Akçadağ,-Emekli İmam- "Evlilik" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2013.

Yörede şeyh ve tarikat geleneği yaygın olduğundan bazı aileler evlilik meselesinde bağlı olduğu şeyhine danışır. Şeyhin tavsiyelerine uymanın hayırlı olacağına inanılır.

İstihareye yatılır. Eğer rüyada beyaz bir şey görülürse hayırlı, siyah bir şey görülürse hayırsız olduğuna inanılır.

Kıza ve kızın ailesine şeker verilir. Şekerin insanı birbirine sevdirdiğine inanılır.

Ağır hastalıklı ve zihinsel engelli birinin bulunduğu aileden kız istemeye yanaşılmaz. Çünkü doğan çocukların da onlara benzeyeceğine inanılır.[171]

2.2.1.3. Kız Kaçırma

Hani'de erkeğin kızı kaçırmasına "remnaya", kızın hür iradesiyle erkeğe kaçmasına da "remaya" denilir. Yörede mevcut evlenme usullerinden biri de az da olsa kız kaçırma şeklindedir. Kaçma/kaçırma olaylarına Hani'nin Tirkan tarafına düşen köylerinde sıkça rastlanılır.

Âşık olduğu kızı ailesinden alamayan erkek, arkadaşlarının desteğiyle kızı yalnız bulduğu bir yerde güç kullanarak kaçırır. Eğer kız istemediği birine zorla veriliyorsa anne babasının evde olmadığı bir zamanda sevdiği erkeğe kendi rızasıyla kaçar. Bu durum daha çok akraba evliliklerinde meydana gelebiliyor. Güzel ve hamaratlı olan kızları, öncelikle yakın akrabaları isterler.

Yörede özellikle amca erkek çocukları, böyle kızları adeta kendilerine ait bir hak olarak görürler ve yabancılara verilmesine engel olurlar. Kızın ailesi de akrabalar arasında bir sorun yaşanmasın diye kızını yabancıya vermek istemez.[172]

Hem kaçma hem de kaçırma durumunda kız uzak memleketlerde bulunan akrabalarının yanına götürülür. Taraflar arasında anlaşma sağlansın diye muhtar, imam ve sözü geçerli olanlar araya girer. Aileler barışınca kızla erkek eve dönerler.

[171] Şerife Kaya, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 24/05/2013.
[172] Hakkı Kılıç,-Çiftçi- "Evlilik" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 14/06/2013.

Kızın kendi isteğiyle kaçması durumunda aileler şereflerine leke getirdi diye uzun süre kızla konuşmaz ve kızı evlerine kabul etmezler. Geleneksel yapının güçlü olduğu kimi ailelerde bu durum ciddi olumsuzluklara, toplumsal yaralara sebep olabiliyor.[173]

Kız kaçırmakla meşru evlilik başlamaz. Anne babasının rızası olmadan nikâh kıyılmaz. Hani çevresi ameli açıdan Şafii mezhebine tabi olduğundan nikâh kıymada kızın velisinin izni ve rızası gereklidir. Nikâh akdi yapılıncaya kadar erkek kıza dokunmaz. Kızın ailesinin ikna edilmediği durumlarda Hanefi mezhebi taklit edilerek nikâh kıyılır.

Kızı kaçıran erkek, aynı zamanda kız tarafının başlık parası talebini ve bunun miktarını kabul etmiş oluyor. Böylesi vakalarda kızın ailesi başlık miktarını bazen yüksek miktarda isteyebiliyor.[174]

2.2.1.4. Berdel

Berdel, bir evlilik töresi, gelin değiş tokuşu ve ikiz evliliktir. Bir aile, genellikle yoksulluk sebebiyle, bir aileden gelin almak için kendi kızını gelin olarak o aileye verir. Gerektiğinde aradaki kan davasını bitirmek için de kullanılan bir yöntemdir. Berdel yapan aileler, akraba olurlar ve akrabalarını öldürmeyecekleri için kan davası da bitmiş olur.[175]

Yörede yaygın olmasa da farklı evlenme şekillerinden biri de "berdel"dir. Erkek evinin, kız tarafına verecek başlık parası yoksa karşılığında kendi kızlarından birini kız evindeki erkeklerden birine verir. Bazen de baba vereceği kızına karşılık karşı tarafın kızını kendisine ikinci bir eş olarak getirir.

Berdelde kızın rızası aranmadığı için kız evlilik süresince mutsuz olur. Karşı tarafın berdeli ile ilişkiler bozulmasın diye bu durumu hissettirmez. Gelinlerden biri

[173] Mehmet Demir,-Serbest Meslek- "Evlilik" konulu görüşme, Çukur Köyü 16/05/2013.
[174] Azize İlhan,-Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Anıl Köyü 20/06/2013.
[175] http://tr.wikipedia.org/wiki/Berdel, Erişim tarihi: 07.03.2013.

huzursuz olup baba evine dönerse karşı tarafın da döner ve böylece berdel karşılıklı olarak bozulur.[176]

2.2.1.5. Başlık Parası

Başlık parası, evlenecek erkeğin veya akrabalarının kız babası veya akrabalarına yaptığı toplumlara gören değişen hukuksal ve toplumsal uygulamaları içeren hediye niteliğinde bir uygulamadır. Bu ödeme genellikle para, hayvan (sığır, at, keçi v.s.), çeşitli süs eşyaları veya törensel değerler gibi şeylerdir.[177]

Araştırma sahasında başlık parasına "kalınd" denilir. Başlık parası Hani'de eskiden yaygın iken son zamanlarda azalmıştır. Köylerde süt hakkı, çeyiz parası, hela (armağan, hediye) adları altında başlık parası alınmaktadır. Eskiden başlık parası olarak altın, hayvan, tarla olarak veriliyordu. Şimdilerde ise daha çok nakit şeklinde kız tarafına veriliyor. Kız kaçırma durumlarında başlık parası fazla isteniyor. Erkek tarafı kaçırılan kızı kendi namusları olarak gördükleri için başlığın fazlalığından dolayı kızdan vazgeçmezler. Karşı tarafın şartlarına razı olurlar.[178]

Başlık parasının bir kısmı nişanda babaya verilir. Kalanı da düğünden önce tamamlanır.

Bazı aileler kızlarını verirken başlık parası almaz. Bunun yerine erkek çocuklarını evlendirecekleri zaman kendilerinden istemeleri durumunda başlık parasının kızlarını verdikleri aile tarafından karşılanması hususunda sözleşirler.

Yörede halk arasında oluşan inanışa göre kız tarafı başlık parasını almazsa kızlarını bedava verdikleri ve bir değerinin olmadığına inanılır.[179]

2.2.1.6. Eşarp (Yazma) Kaçırma

Erkek, sevdiği kızı kendi ailesi istemiyor veya kızın ailesi kızı vermiyorsa, bu durumda kızın istenmesini zorunlu hale getirmek için kızın eşarbını başından alıp kaçar.

---

[176] Abdulgani Yıldız,-Serbest Meslek- "Evlilik" konulu görüşme, Yukarı Turalı Köyü 16/05/2013.
[177] Mahmut Tezcan, "**İlkel toplumlarda Başlık Parası Geleneği"**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, c.9, sy.1, Ankara 1976, s.417.
[178] Hüsnü Yakacı,-Serbest Meslek- "Başlık Parası" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 19/06/2013.
[179] Kasım Çiçek,-Serbest Meslek-"Evlilik" konulu görüşme, Açayurt Köyü 19/06/2013.

Hani'nin köylerinde bu âdete başvurulur. Yerel dilde "şalpa kaçırması" denilir. Yörede eşarp kaçırmakla kızın kendisini kaçırmak arasında fark görülmez. Kız, eşarbını alan erkeğe ait kabul edilir. Böyle bir kızı başkaları istemez. Bu durumda erkeğin ailesi kızı istemek zorunda kalır.[180]

2.2.1.7. Kısmet Açma

Hani ve çevresinde kısmet açmak için çeşitli adet ve inanışlar uygulanmaktadır. Kısmet açma işi ekseriyetle kızlar hakkında uygulanmakla beraber erkekler için de geçerlidir. Belli bir yaşa gelip evlenemeyen kızların kısmetlerinin kapalı olduğuna inanılır.[181]

Yörede kızlar kısmetlerinin açılması için aşağıdaki pratikleri yaparlar:

Ziyaret yerlerine gidilir. Hani merkezde bulunan Cafer-i Tayyar türbesine, Diyarbakır'da bulunan Hz. Süleyman türbesine perşembe günleri gidilerek dua okunur.

Kızlar çevredeki meşhur şeyh veya hocalara götürülür.

Muska yaptırılır, suya batırılıp suyu içilir.

Kızın başında kilit açtırılıp evin iç kapısına asılır.

Dilek ağacına bez bağlanılır.[182]

Kızın çeyiz bohçası cuma geceleri açtırılır, dua okunur.

Nişan kurdelesinden kesilen parçayı alıp saklayan kızın kısmetinin açılacağına inanılır.

Kına gecesinde çıkarılan duvağı, kısmeti kapalı olduğuna inanılan kızın başına takılır.

Geline kına yakıldıktan sonra, kalan kına evlenmemiş kızlara yakılır. Kısmetleri açılsın diye başlarına sürülür.[183]

---

[180] Cihan Çağlar,-Serbest Meslek-"Evlilik" konulu görüşme, Kaledibi Köyü 28/06/2013.
[181] Azize İlhan,-Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Anıl Köyü 20/06/2013.
[182] Mehmet Demirok,-Çiftçi- "Evlilik" konulu görüşme, Süslü Köyü 10/07/2013.

2.2.1.8. Göz Kırpma

Yörede kadın-erkek ilişkileri geleneksel anlayış içerisinde yer aldığından erkekler, kızlarla açık alanlarda herhangi bir duygusal ve düşünsel iletişimde bulunmazlar. Hani ve çevresinde erkek, evlenmek istediği kızla karşılaştığında bu isteğini ona sezdirmek için kıza göz kırpar.

Erkekler sevdiği kızla yüz yüze iletişim kurma imkânına sahip olmadıklarından çeşme başlarında, yol üzerinde karşılaştıkları kızla göz teması kurup kirpiklerini kırpar. Bu durumda kız, erkeğin mesajını alır. Olumlu karşılık verirse aracılar vasıtasıyla erkeğin annesine veya kız kardeşlerine kızın mesajı iletilir. Erkek ailesi kızdan gelen olurdan sonra kızın ailesinden kızı isteme hazırlıklarına başlar.[184]

2.2.1.9. Nişan (Tatlı Yeme)

Kız tarafının olumlu cevabından sonra söz kesilir, akabinde nişan yapılır. Hani çevresinde nişan gününe "şirune" denilir. Nişan, kız evinde yapılır; masrafları erkek tarafından karşılanır. Damat nişana götürülmez. Erkekler ve kadınlar ayrı odalarda oturup sohbet ederler. Eskiden davetlilere pestil verilirdi. Şimdi ise tatlı ikram edilir. Bazı köylerde yemek de verilir. Önceleri çarşamba günleri nişan yapılırken şimdi ise hafta sonları yapılır. Erkeğin annesi tarafından nişan yüzüğü kıza takılır.[185]

Gelin olacak kızın yüzü örtülür ve gelin odanın ortasına oturtulur. Genç kızlar aralarında teyp çalıp oynarlar. Bu sırada mutlu bir evlilik hayatı yaşayan kadınlardan biri, kızın beline kırmızı bir kurdeleyi dolar. Bu şekilde kızın da huzurlu ve mutlu bir evlilik yaşayacağına inanılır.

Nişan kalma süresi üç-dört ay gibi kısa olur. Yörede nişanlı kızın baba evinde uzun süre bekletilmemesi bir adet halini almıştır. Nişanla düğün arasındaki sürenin kısa olmasının hayırlı olduğuna inanılır.

[183] Abdullah İlhan,-İnşaatçı- "Evlilik" konulu görüşme, Anıl Köyü 14/07/2013.
[184] Mehmet Demirok,-Çiftçi- "Evlilik" konulu görüşme, Süslü Köyü 10/07/2013.
[185] Medine Kılıç,-Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 24/05/2013.

Çiftlerin mutlu olması için dua edilir ve tebrikleşmeden sonra imam Fatiha okuyup kız evinden ayrılır.[186]

2.2.1.10. Hiroce

Diyarbakır bölgesinde Hiroce geleneği araştırdığımız kadarıyla sadece Hani'de bulunmaktadır. Nişan tatlısına davet edilenlerin, kısa bir zaman sonra takı için kız evine çağırılmasına hiroce denilir. Kadın ve erkek ayrı araçlarla kız tarafına beraber giderler, ayrı odalarda otururlar. Gelenler hediye ve takılarını getirirler. Takılar yüksek sesle davetlilere duyurulur. İmkânların yetersiz olduğu eski zamanlarda hiroce için sabun götürülürdü. Şimdilerde ise altın, para, battaniye ve yorgan hediye edilir. Toplanan malzemeler kızın evinde bırakılır, düğünden sonra evli çiftlere teslim edilir.[187]

2.2.2. Düğün ve Sonrası

İnsanın dünyaya gelişinden ölümüne kadar, hayatına yön veren, yeni bir şekil katan, enerji, davranış ve yaşama şekli kazandıran birtakım aşamaların başında düğün gelir.[188] Düğün olgusu, insanları bir araya getirerek eğlendirir, gelenekleri canlı tutar, eğitme amacıyla sosyolojik ve kültürel anlamdaki önemini ortaya koymaktadır.[189]

2.2.2.1. Düğüne Hazırlık

Hani merkez ve köylerinde düğüne önem verilir. Bütün evliliklerde düğün töreni yapılır. Düğünden bir iki hafta önce komşulara, yakın dostlara ve akrabalara haber verilir. Düğünler köy ve şehir merkezlerinde yapılmalarına göre farklılık gösterir. Köylerde yapılan düğünlere kız tarafının katılması adetten değil, ayıplanır. Sadece erkeğin çevresi düğüne iştirak eder. İl ve ilçe merkezinde düğün salonlarında yapılan düğünlere kız tarafı da iştirak eder.

Hani merkezde düğünler herhangi bir mevsimde yapılırken, köylerde daha çok işlerin bittiği, ekinlerin kaldırıldığı ekim ve kasım aylarında olur. "İki bayram arası

---

[186] Azize İlhan,-Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Anıl Köyü 20/06/2013.
[187] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013..
[188] Doğan Kaya, **"Düğünlerimizle ilgili terimler ve bunların fonksiyonel özellikleri**", Milli Folklor Dergisi, c. IV, sy.29, 1996, s.23.
[189] Gülin Öğüt Eker, **"Türk kültürü içinde geleneksel Bolu evlenme adetlerinin yeri"**, Milli Folklor Dergisi, c. IV, sy.29, 1996, s.15- 28.

evlilik olmaz" anlayışı yörede yaygın bir inanış haline gelmiştir. Bunun aksi yapılırsa o eve uğursuzluk geleceğine inanılır.[190]

Düğünlerde eskiden yapılan adetler ve inanışlar ile günümüz adet ve inanışlarında bazı farklılıklar oluşmuştur. Önceleri düğünler cuma günü başlar sonraki cumaya kadar bir hafta sürerdi. Zamanımızda cuma günü öğleden sonra başlar pazar günü ikindi vaktinde gelinin getirilmesiyle biter. Önceleri geline kara çarşaf ve al pullu duvak giydirilip gelin at üzerinden getirilirken zamanımızda modern beyaz gelinlik kıyafeti içerisinde eve getirilir.[191]

Düğün başlangıcı, damat evinin yüksek bir yerine bayrak dikilerek duyurulur. Düğün bitiminde bayrak damada teslim edilir.

Düğünlerde davul zurna çalma işini halk arasında "âşık" diye adlandırılan Çingeneler yapar. Bunlar, Hani merkezde ikamet etmekte olup düğün zamanında çağrılırlar. Düğünlerde kadınlar ve erkekler birbirlerini görmeyecek şekilde farklı yerlerde oynarlar.[192]

Dini hassasiyeti olan kimi aileler çalgılı müzik yerine ilahi guruplarını getirirler.

Düğün yapılan köyde cenaze veya taziye gibi bir durum varsa ölüye ve ailesine olan saygıdan dolayı kırk güne kadar eğlenceli düğün yapılmaz. Kimi aileler düğünlerini ertelerken kimileri de mevlit yemeği verip sessiz sedasız gelinlerini getirirler. [193]

Düğün sahibi imkânına göre koyun, keçi ve dana keser. Düğünün son gününde kuru fasulye veya tırşık adı verilen güveç yemeği verilir.[194]

2.2.2.2. Kına

Düğünden bir gün önce erkek ailesi kıza kına ve mum hazırlar. Kına bir leğene konulur, özel olarak hazırlanmış ipekli bir bohçaya sarılır. Türkü ve tilili sesleriyle

[190] Mehmet Demirok,-Çiftçi- "Düğün" konulu görüşme, Süslü Köyü 10/07/2013.
[191] Hatun Çınar,-Ev Hanımı- "Düğün" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2014
[192] Meliha Yakacı,-Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 24/06/2013..
[193] Nurettin Egi,-Esnaf- "Düğün" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 27/06/2013.
[194] Ağa Demir,-Çiftçi- "Düğün" konulu görüşme, Çukur Köyü 17/06/2013.

cumartesi günü gelin evine gönderilir. Kadınların katıldığı kına gecesinde kız bir sandalyeye oturtulur ve şans getirsin diye başına oymalı kırmızı bir çarşaf örtülür. Genç kızlar mumlarla süslü olan kına tepsisini kızın etrafında oynayarak dolaştırır. Kızın baba evinde geçirdiği son gün olduğu için duygusal türküler söylenir. Kızın kaynanasının vereceği altın benzeri hediyeden sonra kız elini açar, kına yakılır.[195]

Bir başka evde de damadın hazırlanışı var. Damadın yanında sağdıcı, yakın arkadaşları ve sevdikleri müzik, halay, tilili ve ki zava eşliğinde sağ avucuna kına yakarlar.

Gelin evinde merasim bittikten sonra davetlilere kına dağıtılır ve kınaya gelenler davul zurna eşliğinde damat evine dönerler.

Hani çevresinde kına gecesi hakkında şu inanışlar bulunmaktadır:

Geline kına yakıldıktan sonra kalan kına bahtları açılsın diye evlenmemiş kızlara yakılır.

Kına gecesinde çıkarılan duvak, kısmeti kapalı olduğuna inanılan kızın başına takılır.

Kına yakma esnasında ağlayan kızın döktüğü gözyaşların, ferahlık ve bereket getirdiğine inanılır.[196]

2.2.2.3. Düğün Yemeği

Hani çevresinde düğün yemeği gelinin alındığı pazar günü öğlen vaktinde verilir. Ailenin kadınları komşu kadınların da yardımıyla sabah erken hazırlıklara başlarlar. Yörede düğün yemeklerinden en çok yapılanı etli güveç yemeğidir. Etli güvecin yanında etli pirinç pilavı da yapılır. Önce büyükler sofraya oturulur, sonrasında çocuklar çağrılır. Düğün yemeğine herkes davet edilir. Düğün yemeğinin evli çiftlerin mutluluğuna vesile olacağına inanılır.[197]

[195] Ramazan Lale,-Çiftçi- "Kına" konulu görüşme, Çukur Köyü 17/06/2013.
[196] Ayşe Kaçmaz, -Ev Hanımı- "Kına" konulu görüşme, Süslü Köyüi 28/05/2013.
[197] Ahmet Demirbaş,-Emekli İmam- "Düğün Yemeği" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 21/06/2013.

2.2.2.4. Gelin Getirme

Diyarbakır'da ikindiye doğru oğlan evinden bir hanım topluluğu gelini almaya giderler. Bir yaşlı kadın da içinde geline ait çorap, çarşaf, şemsiye bulunan bohçayı taşır. Kız evi bu misafirleri evin kapısında çalgıyla karşılar. Bir yandan da içecek dağıtılır. Gelinin ikindi ezanı okunmadan önce evden çıkarılması uğursuz sayıldığından eğlenceler, sohbetler, ikindiye kadar devam eder. Gelinin başı al renkli bir yazma ile örtülür, başına şemsiye açılarak biri kız, diğeri erkek tarafından olmak üzere iki hanım gelinin koluna girer. Gelin, ailesiyle vedalaşır. Bu arada evin dış kapısına kadar sazlar çalınır, türküler söylenir, gelinin basma şeker ve ufak paralar serpilir. Kız tarafından bir grup hanım da kafileye katılarak oğlan evine doğru ilerler.[198]

Hani yöresinde Cuma günü başlayan düğün, pazar günü öğleden sonra gelinin alınmasıyla son bulur. Düğün yemeği yenilip mevlit okunduktan sonra erkek evinden bir gurup, süslenen gelin arabası ile davul zurna eşliğinde kız evine gider.

Gelinin evinde hazırlıklar yapılır. Gelinin bohçasına özel eşyaları konulur. Gelin, Kur'an-ı Kerim'i okumuşsa beraberinde getirir. Kız, anne ve babasıyla helalleşir. Gelen kalabalık gelini alıp evden ayrılır. Davul zurna eşliğinde erkek evine doğru hareket edilir.

Yörede kız tarafının yaptığı uygulamalardan biri de "peyberi"[199] dir. Gelinin bulunduğu odanın kapısı kardeşlerinden biri tarafından kilitlenir, damat tarafı belli bir miktar para vermeden kapı açılmaz. İstenen ücret alındıktan sonra kapı açılır.

Eskiden Hani yöresinde gelinler kara çarşaf giyerken günümüzde gelinlik giymektedirler. Yörede az da olsa salon düğünleri yapılmaktadır. Salon düğünlerinde damat tarafından bir gurup, gelini salona getirir. Düğün bitiminde gelin, dua ve salâvatlarla damat evine götürülür.[200]

Hani çevresinde gelin getirme esnasında şu inanışlar bulunur:

---

[198] Beysanoğlu, **Kültürümüzde Diyarbakır**, ss.110-111.
[199] Kapı arkası demektir.
[200] Gazal Pasin,-Ev Hanımı- "Gelin" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.

Kardeşlerinden biri gelinin beline bekâretini simgeleyen "bekaret kuşağı" denilen kırmızı kurdeleyi üç defa geçirip bağlar.

Gelin evden çıkınca yolu açık olsun diye arkasından su dökülür.

Gelin baba evinden çıkmadan önce kapı eşiğinde Kur'an-ı Kerim yüksekten tutulur gelin onun altından geçer.[201]

2.2.2.5. Gelin İndirme

Diyarbakır'da baba evinden davul zurna eşliğinde oğlan evinin önüne getirilen gelin, hemen içeri girmez. Gelinin eline su dolu bir testi verilir, gelin bu testiyi yere çalarak kırar. İçeriye girerken önüne bir koyun postu serilir, bu postun altına da gizliden bir gem konur. Gelin bu posta basarak evden içeri girer. Testiyi kırıp suyu dökmek aydınlığa işarettir. Post, gelinin koyun gibi uysal olması, gem ise gelinin isyankâr olmaması içindir. Gelin, evden içeri girince bu defa hemen leğen ve ibrik getirilir, gelinin sol eliyle sağ ayağı veya sağ eliyle sol ayağı yıkanır. Bunun da uğur getireceğine inanılır.[202]

Gelin, erkek evine geldiğinde hediye almadan arabadan inmez. Önceleri gelin at üzerinden getirilirdi. Kayın pederi veya kaynanası tarafından geline altın, para gibi hediyeler verilince gelin iner. Hani'nin köylerinde kayınbabası, geline koyun, keçi, inek ve arazi gibi şeyleri vermeyi taahhüt eder. Gelin eve girerken kaynanası tarafından eline verilen testiyi kırarak içeri girer. Bu esnada damda veya evin balkonunda bulunan damat, gelinin başına şeker ve bozuk para atar.[203]

Yörede gelin indirme ile ilgili şu inanışlara da rastlanmaktadır:

Gelin iyi huylu olsun diye koyun postu üzerine oturtulur.

İlk çocuğu erkek olsun diye kucağına erkek bebek verilir.

Evine bağlı olsun diye kaynanası tarafından geline kapının eşiğine çivi çaktırılır.

---

[201] Kamile Demirok,-Ev Hanımı- "Gelin" konulu görüşme, Süslü Köyü 012/005/2013.
[202] Beysanoğlu, **age.**, s.110-111.
[203] Hasan Kaya, -Emekli- "Gelin" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 15/06/2013.

Damat tarafından gelinin başına atılan şeker, kuru yemiş ve bozuk paranın bolluk bereket getireceğine inanılır.[204]

2.2.2.6. Nikâh-Sağdıç-Gerdek

Düğünde önemli unsurların biri de resmi ve dini nikâhtır. Resmi nikâh genellikle düğünden birkaç hafta önce yapılmaktadır. Dini nikâh ise nişanın hemen ardından yapılabileceği gibi düğün akşamı da iki şahit huzurunda ve imamın katılımıyla gerçekleşmektedir.

Hani çevresinde dini nikâh genelde düğün akşamı yatsı namazından sonra kıyılır. Araştırma yöresi ekseriyetle Şafii mezhebine mensup olduğundan, nikâh kıyma esnasında kızın velisinin hazır olması lazım. Kızın babası yerine vekil tayin ederek erkek evine gelmez. İmam tarafından iki şahit ve vekilin huzurunda mehir belirtilerek nikâh kıyılır. Yörede dini nikâha önem verilir. Resmi nikâh işlemleri ise düğünden sonraki herhangi bir zaman diliminde yapılır.

Nikâh kıyma sırasında şu pratiklere dikkat edilir:

Damadın ve vekilin elleri açık olacak şekilde dizlerinin üzerinde olur.

Nikâh kıyılırken birisi ip bağlarsa damadın erkekliğinin bağlanacağına inanılır.

İmam nikâhı kıyarken orada bulunanlardan biri yüzüğünü çıkarıp takarsa nikâh bozulur.

Nikâh kıyılırken dolap kapakları açılıp kapatılırsa damadın erkekliğinin bağlanacağına inanılır.[205]

Günün akşamında damat ve erkek sağdıç bir odada, gelin ve bayan sağdıç bir odada evlenecek çiftlerin korkularını yenmelerine yardımcı olacak şekilde konuşurlar. Sağdıçlar, gelin ve damada nasihatlerde bulunurlar. Sağdıç damadın yakın arkadaşından olup düğün boyunca yanında olur. Bayan sağdıç gelinin odasından çıkınca

[204] Aysel Yıldız, -Ev Hanımı- "Gelin" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 02/06/2013.
[205] Hatun Demir,-Ev Hanımı- "Nikah" konulu görüşme, Çukur Köyü 16/05/2013.

damat içeri girer. Bazı köylerde arkadaşları, şakalaşarak damadı gerdek odasına iterler. Gelin ile damat iki rekât namaz kılarak mutlu bir evlilik için dua ederler.[206]

Yörede gerdek gecesi hakkında şu uygulamalara da gidilir:

Damada huzursuzluk çıkarmasın diye düğün yemeği yedirilmez.

Gerdek gecesinde başarılı olamayan gencin erkekliğinin büyü ve muska ile bağlandığına inanılır.

Nikâh sırasında bir ipin üzerine dua okunup ip düğümlenirse damat bağlanır. Bu ip kuruyana ve çürüyene kadar erkek iktidarsız olur.

Nikâh anında parmaklar birbirine kenetlenirse, gerdekte başarısız olacağına inanılır.

Gerdekte başarısız olan erkeğin üzerinde büyü olduğuna inanılır, hocaya ve ziyaret yerine götürülür.

Gerdek gecesinde bir şeyin dökülüp kırılmasının hayırlı olacağına inanılır.[207]

2.2.3. Evlilik ile İlgili İnanışların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

Evlilik insan hayatının önemli geçiş dönemlerinden biridir. Erkeğin ve kızın evlilik vesilesiyle oluşturduğu aile, toplumun temelini oluşturur. Bu yönüyle aile evrensel bir özelliğe sahiptir. Evlenme olayı; içerisinde farklı adet, gelenek ve inanışları barındıran zengin özelliklere sahiptir.

Araştırma sahamız Hani yöresinde aile hayatı ve evlilik mevzularında oluşan örf ve adetlerde İslam dininin etkisi belirgindir. Kur'an-ı Kerim'de "İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp; aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının belgelerindendir. Bunlarda, düşünen kavim için dersler vardır." [208] ayeti ile Hz. Peygamberin "Kul evlendiği zaman dininin yarısını kemale erdirmiş olur. Dininin

[206] Mehmet Demirok,-Çiftçi- "Nikah" konulu görüşme, Süslü Köyü 10/07/2013.
[207] Hüsnü Yakacı,-Serbest Meslek- "Nikah" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 19/06/2013.
[208] Kur'an-ı Kerim, Rum süresi, 21. Ayet.

diğer yarısını korumak için de Allah'tan korkmalıdır."[209] hadisi yöre halkının evliliğe bakışında önemli bir etkiye sahiptir. Bundan dolayı aileler evlilik yaşına gelen çocuklarını vakit geçirmeden evlendirirler.

Hani çevresinde aileler hem kızını verdikleri erkekte ve hem de istedikleri kızda bulunmasını istedikleri özelliklerin başında İslam'ın övdüğü ahlaka sahip olması, dini bütün olması ve dini vecibelerini yerine getiriyor olmasıdır. Hz. Peygamberin "Kadın dört şeyi için nikâh edilir; malı, soyu, güzelliği ve dini. Sen dindar olanı seç ki elin bereket bulsun"[210] hadisi bu durumun oluşmasında etkili olduğu görülüyor.

Hani çevresinde görülen kız kaçırarak evlenmenin kökleri İslam öncesi döneme dayanır. Çünkü İslam dininde nikâhın geçerli olabilmesi için kızın velisinin izni gerekiyor. Yöre halkının ekseriyetle mensubu bulunduğu Şafii mezhebinde nikâh akdinde kızın velisinin izni, nikâh akdinin rükünlerinden sayılmıştır. Böyle bir durumda ailenin rızası olmadan kaçırma yoluyla evlilik gerçekleşmez.

Yörede kız kaçırarak evlenme olayının mevcudiyeti, zoraki evliliklerin yaşandığı ilkel dönem toplumlarında da görülüyor. Kaba kuvvet sahibi olan biri, rızası olmayan kızı zor kullanarak kaçırıp onunla evlenebiliyor. Ali Rıza ABAY' a göre bilimsel çalışmaların ilk aile düzenlemesinin "kaçırma yolu ile evlilik" yöntemiyle gerçekleştiği ve kaçırma yöntemi ile evlenmenin tarih boyu evrensel bir evlenme şekli olduğu yönündedir.[211]

Kız kaçırma yoluyla evliliğin eski Türklerde de olduğu görülmektedir. Altay Türklerinde "kız kaçırma" kızın rızasıyla, hatta anne ve babasının tasvibi ile olur.[212]

Yörede görülen çeyiz, kızın baba evinden erkek evine götürdüğü hediye niteliğinde ve daha çok ev eşyasından ibarettir. Çeyiz, Hindistan ve İslam toplumlarında görülür. Hani çevresinde yaygın olarak görülen kız ailesinin erkek ailesinden başlıkla

[209] Alaaddin Ali el-Muttaki, **Kenz'ul-Ummal,** Hadis:44403.
[210] Buhari, Nikâh, 15; Ebu Davud, Nikâh, 2; Nesai, Nikâh, 13.
[211] Ali Rıza Abay, "**Türkiye'de Kız Kaçırma Geleneğinin Sosyo Kültürel Temelleri"** Medya Açısından Halk Kültürü Uluslar arası Sempozyumu, Adapazarı 2002, s.4.
[212] İnan, **age.**, s.166.

beraber çeyiz için bir miktar para alma meselesi, Çin (Taiwan)'ın kırsal bölgelerinde de görülmektedir.[213]

Hani çevresinde yaygın olan bir inanış da "iki bayram arası düğün yapılmaz, nikâh kıyılmaz" düşüncesidir. Bu inanışın tarihi bir geçmişi vardır. İslam öncesi Arap toplumunda Ramazan'dan sonraki şevval ayında evlenmek uğursuz sayılır ve düğünler başka bir zamanda yapılırdı. Bu düşüncenin İslami dayanağının olmadığını Hz. Peygamberin Hz. Ayşe ile şevval ayında nişanlandığı ve üç sene sonra da yine şevval ayında evlendiğinden anlıyoruz.[214]

Hani'de mevcut evlenme şekillerinden biri de berdel evliliğidir. Berdel, ailelerin başlık parası vermeden kız ve erkek çocuğunu diğer ailenin kız ve erkek çocuğu ile karşılıklı olarak aynı zamanda evlendirmesidir. Yörede mali durumu başlık parasını vermeye müsait olmayan aileler bu yönteme başvururlar. Bu tarz evlilikler Avustralya yerlilerinde ve kimi Afrika toplumlarında görülen bir uygulamadır.[215]

Hani çevresinde düğünlerde "kına yakma" uygulamasının benzeri eski Türk düğünlerinde görülmektedir. Türklerde kına yakmak adak edilmiş olanı göstermek amaç ve inancı ile yapılırdı. Bu durum gelinin damada kurban ve adak olduğunun temsili bir uygulamasıdır. [216]

2.3. ÖLÜMLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI

Zaman tasavvurlarına bakıldığında, zamanın münavebeli akışı veya yeni bir dünyanın ebedi oluşumu görüşleriyle karşılaşılır. Zamanın geçişinde ister belirli bir hedef doğrultusu, ister münavebeli dairesel bir dönüşüm düşünülsün, hepsinde de bir ebedilik, sonsuzluk tasavvur edilir. Tüm kâinat için, tüm canlılar için bir son, bir ölüm düşünülür.[217] Ölüm, somut olarak insan yaşamının sona ermesidir. Bu olay, insan

[213] Tezcan, **agm**., s.417.
[214] Buhari, Nikâh:73.
[215] Tezcan, **agm**., s.421.
[216] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnancının İzleri,** Ebabil Yayıncılık, Ankara 1990, s.91.
[217] Ekrem Sarıkçıoğlu, **Din Fenomolojisi,** Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta 2002, s. 230.

topluluklarının tören ve inanışlarında, doğum ve düğün gibi bir geçiş aşaması olarak görülmektedir.[218]

Ölüm insan hayatının son safhasını oluşturmaktadır. Ölümle birlikte dünya hayatı nihayet bulup, ahiret yolculuğu başlamıştır. Halk inanışları açısından ölüm önemli bir yer tutar. Toplumumuzda ölümle ilgili bazısı İslam'la birlikte ve bazısı da İslam öncesinden gelme halk inanışları bulunmaktadır.

Hani çevresinde ölümle ilgili halk inanışları zengin bir muhtevaya sahiptir. Biz bu kısmı ölüm öncesi ve ölüm sonrası şeklinde ele alacağız.

2.3.1.Ölüm Öncesi İnanış ve Uygulamalar

2.3.1.1. Bazı Eşyaların, Hayvanların ve Tabiat Olayların Ölüme İşareti

Ölüm korkusunun baskısıyla halk kültüründe geleceği bilme isteği vardır. Bu nedenle, alışılmışın dışında çevre ve doğa olayları, birtakım nesnelerde görülen değişiklikler, hayvanların davranış ve sesleri, rüyalarda görülenler ile hastadaki fizyolojik ve psikolojik değişiklikler, ölümün bir ön belirtisi olarak kabul edilir.[219]

Hani yöresinde normalin dışındaki bir takım davranışlar, hayvanların durumları ve çevredeki olaylar ölümün bir işareti olarak kabul edilmiştir. Hani'de ölümün ön belirtileri ile ilgili şu inanışlar bulunur:

Kapı ya da tahta kendiliğinden ses çıkarsa o evden cenaze çıkacağına inanılır.

Geceleri sandık açan kendi mezarını açmış gibi olur. Ölümü evine çağırdığına inanılır.

Cenaze yıkandıktan sonra cenaze için kullanılan kazan ters çevrilmezse o aileden bir başkasının da öleceğine inanılır.[220]

Evin önünde uzun süre köpek uluması o evden ölü çıkacağına inanılır.

---

[218] Boratav, **age.**, s.194.
[219] Ayşe Başçetinçelik, "Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum Evlenme Ölüm", (**Yüksek Lisans Tezi**, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü), Adana 1998, s.84.
[220] İsmet Kaçmaz, -Serbest Meslek- "Ölüm" konulu görüşme, Yukarı Turalı Köyü 16/05/2013.

Bir evin damında baykuş öterse o evde yakında cenaze çıkacağına inanılır.

Horozun vakitsiz ötmesi birinin öleceğinin işaretidir.

At, ön ayakları ile yeri kazar ve kişnerse ölüm habercisi sayılır.[221]

Tabiatta meydana gelen bir takım olayların ölüme işaret ettiğine inanılır. Hani çevresinde her insanın gökte bir yıldızının olduğu ve bu yıldızın kayması halinde bu kişinin öleceğine inanılır.

Güneş ve ay tutulması büyük insanların ölümüne işaret eder.[222]

Yörede güvercinin uğursuz olduğu kabul edilir. Bir evin önüne beyaz bir güvercin gelirse o eve Azrail'in geleceğine inanılır.[223]

2.3.1.2. Rüyaların Ölüme İşaret etmesi

İnsanların bilinçaltında önemli bir yere sahip olan ölüm korkusu, rüyaların yorumlanmasında büyük bir öneme sahiptir. Hani çevresinde rüyada görülen bazı olayların ve nesnelerin bir takım felaketlere ve ölüme işaret ettiğine inanılır.

Bir kimse rüyasında ölen akrabalarından birini görür ve ölen kişi onu çağırırsa ölünün onu almaya geldiğini ve yakın zamanda o kişinin öleceğine inanılır.

Kişinin rüyasında silah sesi duyması, evli birinin gelinlik giydiğini görmesi halk tarafından ölüme yorumlanır.

Rüyasında dişinin kırıldığını görenin akrabalarından birinin öleceğine yorumlanır.

Rüyasında evinin direğinin veya duvarının yıkıldığının görmesi, o evin büyüklerinden birinin öleceğine inanılır.[224]

---

[221] Kasım Çiçek,-Serbest Meslek- "Ölüm" konulu görüşme, Açayurt Köyü 19/06/2013.
[222] Hüsnü Yakacı,-Serbest Meslek- "Ölüm" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 19/06/2013.
[223] Ali Yakacı, -Serbest Meslek- "Ölüm" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 26/05/2013.
[224] Enver Baktaş, -Serbest Meslek- "Ölüm" konulu görüşme 26/05/2013.

Hani'nin bazı köylerinde rüyada evin tavanının çöktüğü görülürse birinin öleceğine inanılır[225]

Rüyada öleceğini gören kişinin ömrünün uzayacağına inanılır.

Yöre halkı, ölüme işaret ettiğine inandığı rüyaları görünce ziyaret yerlerine gider, orada kurban keserek etini yoksullara sadaka olarak verir. Hani merkezde Cafer-i tayyar türbesine, köylerde yaşayanlar ise Şeyh Muhammed Askeri ve Piraziz türbelerine giderek burada kurban keserler.[226]

2.3.1.3. Hastada Görülen Bazı Değişikliklerin Ölüme İşaret Etmesi

Araştırma alanında insan vücudundaki bir takım değişiklikler ölümün ön belirtileri olarak kabul edilmiştir. Hastada görülen bazı değişiklikler şunlardır:

Hasta biri akrabalarını görmek isterse, doğup büyüdüğü yerleri ziyaret ederse ölümünün yakın olduğuna inanılır.

Çocuklarını ve yakınlarını çağırıp vasiyetini yaparsa,

Hastanın elleri beyazlaşıp vücudu sararırsa ölümünün yaklaştığına inanılır.

El ve ayakları şişmeye başlarsa,

Vücudunun katılaşıp göz bebeğinin küçülürse,

Ağzı köpüklenip boğazından hırıltılar çıkarsa hastanın ölümünün yaklaştığına yorulur. [227]

2.3.1.4. Ölüm Anı ile İlgili İnanış ve Pratikler

Hastalığı ilerleyip öleceği anlaşılan kimse yüzü kıbleye gelecek şekilde sağ tarafına yatırılır. Başucunda rahatlanması için Kuran-ı Kerim okunur ve helallik istenir. Hz. Peygamberin "Ölülerinizin ardından Yasin okuyun"[228] hadisi şerife binaen sekerata

[225] Cihan Çağlar,-Serbest Meslek- "Ölüm" konulu görüşme, Kaledibi Köyü 28/06/2013.
[226] Mehmet Demirbaş, -Emekli- "Ölüm" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 22/06/2013.
[227] Nurettin Egi,-Esnaf- "Ölüm" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 27/06/2013.
[228] Ebu Dâvûd, Cenâiz, 24; İbn Mâce, Cenâiz, 4

giren kişi için Yasin süresi okunur. Sevdiği bir kişi tarafından tevbe-i istiğfar ve kelime-i şahadet getirilerek hastanın da söylenmesi sağlanır. İnanışa göre şeytan, insanın imansız gitmesi için ölüm esnasında var gücüyle uğraşır. Buna karşın okunan Yasin, dua ve istiğfarların ölüyü şeytanın tuzağından koruduğuna inanılır.[229]

Ölümü yaklaşan kişide hararet olduğundan, şeytanın su tasıyla görünüp kandırmasına mani olmak için kişiye daima su verilir. Eğer su içecek durumda değilse bez veya pamukla dudakları ıslatılır.[230]

Ruhunu teslim ettiği anlaşılan kişinin gözleri açık kalmışsa kapatılır. Cenaze için odanın ortasına yatak serilir. Üzerindeki kıyafetler ölüye eziyet etmemek için makasla kesilir. Vücudu soğumadan ölünün el ve ayakları düzeltilir. Ağzı açık kalmaması için bir yazma ile çenesi kapatılır. Karnı şişmesin diye üzerine bıçak konulur.[231]

Hani ve civarında ölüm olayının vuku bulduğu zamana ve mekâna bakılarak farklı yorumlar yapılır. Buna göre Ramazan ayı, cuma ve kandil gecelerinde ölenlerin çok iyi kimselerden olduğuna inanılır. Kış günlerinde, nahoş ortamlarda ölenlerin de kötü kimseler olduğuna inanılır.

Eğer ölünün teni beyaz veya yüzünde pembelik oluşursa o kişinin imanlı gittiğine inanılır. Eğer hasta inleyerek öldüyse ve yüzünün rengi kararmışsa amelinin iyi olmadığına inanılır.

Ölüm anında kişinin gözlerinin açılması hakkında farklı inanışlar vardır: Eğer gözlerini gülümseyerek açarsa "cennetteki makamını gördü", korkuyla açarsa "cehennemdeki yerini gördü" şeklinde yorumlanır.[232]

[229] Mehmet Demirbaş, -Emekli- "Ölüm" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 22/06/2013.
[230] Hasan Çelik, -Çiftçi- "Ölüm" konulu görüşme, Süslü Köyü 29/06/2013.
[231] Ali Demirok, -Çiftçi- "Ölüm" konulu görüşme, Süslü Köyü 29/06/2013.
[232] Ömer Ertaş, -Serbest Mesleki- "Ölüm" konulu görüşme, Kaledibi Köyü 29/06/2013.

2.3.2. Ölüm Sonrası İnanış ve Uygulamalar

2.3.2.1. Ölüm Haberinin Duyurulması

Ölüm olayını ilk önce komşuları, ölü evinden gelen ağlama ve bağırma sesleriyle duyar. Olayı duyan yakın çevre ve komşular ölenin ailesinin acılarını paylaşmaya ve onları teskin etmeye yardımcı olurlar.

Ölüm haberi en yakın cami imamına bildirilir. İmam sala okuduktan sonra kimin, nerede vefat ettiği ve cenazesinin ne zaman defnedileceğini duyurur. Eskiden Hani yöresinde ölüm olayını çevre köylere duyurmak için geceleri yüksek bir tepede ateş yakılarak haber verilirdi. Ateşi görenler, orada mühim bir durumun olduğunu anlarlardı.[233]

2.3.2.2. Ölünün Yıkanması ve Kefenlenmesi

Ölüyü defnetmek üzere yapılan işlemlerden ilki, ölüyü dini kurallar içerisinde yıkamadır. Hani'de yıkama işini ekseriyetle imam veya medrese eğitimi almış hocalar tarafından yapılır.

Yıkama suyu, sabun, kova, gül suyu, ibrik, havlu ve kese hazırlanır. Suyun içine gül ve reyhan atılır. Çevrede ahlaksız olarak bilinenler bu suya elini süremez. Yıkamada kullanılan sabun ve kese bir daha kullanılmaz.

Ceset teneşir denilen masada ılık su ile yıkanır. Ölü kadınsa onu kadınlar yıkar. Erkekse hoca veya yakınları yıkar. Önce gusül abdesti aldırılır, sonra yakınları su döker yıkayıcı yıkar. Ölü yıkadıktan sonra kefenin ıslanmaması için ölünün vücudu kurulanır.[234]

Hani çevresinde ölü yıkandıktan sonra şahadet parmağıyla alnına besmele, göğsüne de kelime-i tevhit yazılır. Bu şekilde Allah tarafından affedileceğine inanılır.

Yıkama işlemi bittikten sonra kefenleme işine geçilir. Bunun için önce beyaz patiska bezden kefenlik hazırlanır. Kefenlik bez, ölen kişiyi saracak biçimde ve

[233] Abdulgani Yıldız,-Serbest Meslek- "Ölüm" konulu görüşme, Yukarı Turalı Köyü 16/05/2013.
[234] Ali Demirok, -Çiftçi- "Ölüm" konulu görüşme, Süslü Köyü 29/06/2013.

erkeklerde üç, kadınlarda beş parçadır. Kadınlardaki erkeklere göre fazla olan iki parça, kafaya ve göğüslere sarılmaktadır.[235]

Kefen cenazenin sarıldığı yakasız, dikişsiz ve oyasız bezden oluşur. İnsanın bu dünyadan bir şey götürmeyeceğini, doğduğu gibi çıplak gideceğini temsil etmektedir.

Kefenleme işi tamamlandıktan sonra yakınları cenazenin yüzünü öperek helalleşirler. Cenazenin bulunduğu odadan yakınları uzak tutulur. Çünkü sahiplerinin yüksek sesle ağlamaları ölüye azap vereceğine inanılır.[236]

2.3.2.3. Cenaze Namazı ve Cenazenin Kabre Götürülmesi

Ölen kişi yıkanıp kefenlendikten sonra cenaze namazının kılınmasına sıra gelir. Hani çevresi ekseriyetle Şafii mezhebine mensup olduğundan cenaze namazını kılarken İmam Şafi'nin içtihadını esas alırlar. Cenaze namazı mescidin içinde kılınabileceği gibi cami avlusunda da kılınabilir.[237] Araştırma yöresinde cenaze namazı camide kılınır. İmam, erkek cenazesinin göğüs hizasında, kadın cenazesinin ise ortalayarak durur. Cenaze namazı dört tekbir ve bir kıyamdan oluşur. Namaz ayakta kılınır. Namaz bittikten sonra imam, cemaatten ölü için helallik ister. Cemaat de helallik verdikten sonra tabut omuzlara alınarak mezarlığa götürülür.

Cenazeyi taşımak sevap kabul edildiğinden mezarlığa kadar herkes kısa mesafelerle değişerek taşımaya ortak olur. Önce tabutun baş tarafındaki sol kol sağ omuza alınarak bir kaç adım yürünür, sonra ayak tarafındaki sol kola geçirilir, on adım daha taşınır. Sonra ön sağ kol omuza alınarak yürünür, son olarak arka sağ kola geçilir. Cenaze hafif ise ölünün hayır amel sahibi olduğuna ve bir an önce mekânına kavuşmak istediğine inanılır. Cenazenin önünden yürünmez.[238]

Önceden hazırlanan mezarlığa getirilen cenazeyi iki kişi mezara inerek alır. Yüzü kıbleye gelecek şekilde hafif meyil vererek mezara yerleştirirler. Akrabaları tarafından hazırlanan tahta ve ince uzun taş parçalarıyla mezar boydan boya kapatılır. Sevap olduğuna inanıldığı için herkes bir kürek toprak atmaya çalışır.

---

[235] Veysi Tektaş, -Serbest Mesleki- "Ölüm" konulu görüşme, Şenlik Köyü 05/07/2013.
[236] Abdurrahman Akkum, -Serbest Mesleki- "Ölüm" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 21/05/2013.
[237] Mehmet Keskin, **Büyük Şafii İlmihali,** Semerkant Yayınları, İstanbul 2005. s. 280.
[238] Ali Sait Kaçmaz, -Memur- "Cenaze" konulu görüşme, Süslü Köyü 30/05/2013.

Mezar kapatıldıktan sonra toprağın sıkı durması için üzerine bolca su serpilir. Ayrıca kabir üzerindeki yeşilliklerin orada yatan kimseye faydası olduğu ve onların ibadetlerinin onun defterine yazıldığına inanılır. Ayrıca mezarlığa ağaç dikilir. Bu ağaçlardan havanlar ve kuşlar yedikçe ölüye sevap yazılacağına inanılır.[239]

Definden sonra Kur'an-ı Kerim okunur ve dua yapılır. İmam son olarak ölünün yanında "talkin" duasını okur. Herkes mezarlıktan ayrıldıktan sonra Münker ve Nekir adlı iki melek ölüye: "Rabbin kimdir, dinin nedir, peygamberin kimdir, kitabın nedir, kıblen neresidir?" gibi sorular sorar. Talkin duasının, yukarıdaki soruları cevaplamada ölüye yardımcı olacağına inanılır. [240]

Cenazeye katılan cemaat üç İhlâs ve bir Fatiha süresini okuyup ölü sahiplerine baş sağlığı diler. Bundan sonra mezarlıktan ayrılıp taziye evine giderler.

2.3.2.4. Cenaze (Taziye) Evi

Cenaze defin işlemleri tamamlanıp hoca telkin verdikten sonra mezarlıkta bulunan halk doğruca ölü evine giderler. Burada taziye sahiplerine başsağlığı dilenir. Taziyede sadece ölü sahipleri değil, ölünün akrabaları da taziyeye otururlar. Taziye üç gün sürer.

Önceleri ölü sahibinin evinde olan taziye merasimi, son zamanlarda ölenin ailesi açısından bazı sıkıntılara sebep olduğu için herkesin kullanabileceği bir taziye evinde yapılmaya başlanmıştır. Hani merkez ve köylerinin ekseriyetinde taziye evleri inşa edilmiş olup taziye için gelen erkekler buralarda ağırlanmaktadır. Kadınlar ise ölü evinde misafir edilirler.

Taziye yerine gelenler usul gereği taziye yakınlarıyla tokalaşarak otururlar. Oturulunca da hoca "el-fatiha" diyerek orada bulunanlar Fatiha süresini okuyup ölüye Allah'tan mağfiret dilerler. Ayrıca taziye evine her içeri giren oturunca Fatiha okunur, taziyeden kim kalkıp gidecek olursa onun için de bir Fatiha okunur.

[239] Hakkı Kılıç,-Çiftçi- "Cenaze" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 14/06/2013.
[240] Gani Pasin, -Emekli İmam- "Cenaze" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.

Cenaze sahipleri üzüntülerinin bir ifadesi olarak taziye süresince saç sakal tıraşı olmazlar, süslü elbiseler giymezler. Genelde siyah renkli kıyafetler giyerler. Ölen genç biri ise babası kırkına kadar saç sakalını kesmez. Taziye süresince çevredeki kahvehaneler kapalı kalır. Evlerde yüksek sesle müzik çalınmaz. Kırk güne kadar nişan ve düğün törenleri yapılmaz. Hatta herkesin birbirini tanıdığı küçük köylerde üç aya kadar müzikli, çalgılı düğün yapılmaz.[241]

Cenaze evinde kadın erkek herkesin yemek yemesi adet haline gelmiştir. Taziye sahipleri ölen kişinin sevap kazanması için taziyede bulunan herkesin yemek yemesi için ısrarcı olurlar. Komşu ve akrabalar da taziye evine yemek getirirler. Ölümden sonra kırkıncı günde ekmek ve un helvası yapılır. Son zamanlarda hazır tahin helvası dağıtılmaktadır.

Ölünün kıyafetleri fakirlere hemen verilir ki ruhu orada kalmasın. Ölünün kırkıncı gününde etinin kemiğinden ayrıldığına inanıldığı için mevlit okutulup yemek verilir. Bu şekilde ölen kişinin mezarında rahat uyuduğuna inanılır.[242]

2.3.2.5. İskat

İskat; kişinin sağlığında çeşitli sebeplerle eda edemediği namaz, oruç, kurban, adak ve kefaret gibi dini yükümlülüklerinin, vefatından sonra fidye ödenerek zimmetinden düşürülmesi, böylece ölünün bu görevlerini yapmayışından ötürü doğacak manevi sorumluluktan kurtarılması demektir.[243] Ölen kişinin yakınları iskat ve devirle ölen kişinin sağlığında yerine getiremediği namaz oruç gibi İslami emirleri yerine getirmeye çalışırlar.

İskat devrinin yapılması için imam eve çağrılır. Ölünün ömrü miktarınca ıskat yapılmak isteniyorsa ömrü hesaplanır. Erkekler için on iki, kadınlar için ise dokuz yıl çocukluk müddeti olarak çıkarılarak geri kalan müddet için ıskat yapılır. Ölenin bıraktığı mal yeterli gelmezse devir yapılır.

[241] Abdullah İlhan,-İnşaatçı- "Taziye" konulu görüşme, Anıl Köyü 14/07/2013.
[242] Mehmet Demirbaş, -Emekli- "Taziye" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 22/06/2013.
[243] Keskin, **age.**, s.290.

Hani çevresinde ölen kişinin devri buğdayla yapılır. Bazen de Hanefi mezhebi taklit edilerek buğday paraya çevrilir. Hoca, buğday torbasının içinden avuç avuç buğday çıkarır. Her seferinde "Bu tutmadığı oruçlar için, bu kılmadığı namazlar içindir" gibi sözlerle buğdayı oradakilere: "Al kabul et" diye verir. Alan kişi de: "Aldım, hibe ettim" diyerek buğdayı alır ve geri verir.

Iskat ve devir adı altında bu buğday çevriliyor ve böylece ibadet borçlarının düşürüldüğü varsayılıyor. Sonra o buğdaylar fakirlere dağıtılıyor.[244]

2.3.3. Ölümle İlgili Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirmesi

Hani ve çevresinde ölümle ilgili inanışların çoğunu İslam dinindeki uygulamalar oluşturmaktadır. Ölüm anında insanın ruhunu alan meleğin Azrail olduğuna inanılması İslam dininin etkisiyledir.

Rüyadaki olayların ölümü çağrıştırdığına inanılması Kuran'da ve Hz. Peygamberin hadislerinde bu konuyla ilgili inanç ve uygulamalar bulunur. Kuran'da Hz. Yusuf'un görmüş olduğu rüya babası tarafından yorumlanmış,[245] Hz. Peygamber de çevresindeki sahabeden insanların görmüş olduğu rüyaları yorumlamıştır.

Hayvanlarla ilgili inanışlar Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi Hani çevresinde de yaygındır. Halk arasında köpek ve baykuş gibi bazı hayvanların ölümü önceden sezdiği inancı yaygındır. Köpeğin sabaha karşı uzun ve acı bir şekilde uluması yörede muhtemel bir ölüm belirtisi olarak kabul edilir. Köpeğin bu durumlara girmesinin nedeni olarak insanlar tarafından "Azrail'i görür ve sahibine haber verir" şeklinde anlatılır.[246] Baykuşun bir evin damında öttüğü zaman o evde ölü çıkacağına inanılır. Baykuşun ölüm haberi veren bir kuş olduğu inancı, İran ve Çin toplumların da görülmektedir.[247]

---

[244] Şakir Göğercin, -İmam Hatip- "İskat" konulu görüşme, Süslü Köyü 19/07/2013.
[245] Kur'an-ı Kerim, Yusuf süresi, 4-6. ayet.
[246] Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, A.Ü. Dil, tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1979, s.17.
[247] Selçuk, **age**., s.280.

Hani çevresinde mezarlıklara ağaç dikilmesinin ölünün kabir azabını hafiflettiğine inanılmasının kaynağı Hz. Peygamberin bir hadisine dayanır. İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber iki kabre uğruyor ve burada yatanların azap gördüğünü söylüyor. Daha sonra Resulullah, azapları hafiflenir umuduyla yaş bir hurma dalını ikiye ayırıp kabirlerin üzerine dikiyor. [248]

Yörede ölüye Yasin süresinin okunması âdetinin dayanağı "Ölülerinize Yasin süresini okuyun" [249] hadisidir. İslam dininde bu süreye önem verilmekte ve bu sürenin ölünün bağışlanmasına vesile olacağına inanılmaktadır.

Hani ve çevresinde ölünün arkasından feryat ederek ağlamanın benzeri eski Cahiliyye Araplarında, Oğuzlarda ve Göktürklerde de görülüyor. Oğuz Türkleri ölülerin arkasından ağlar, tırnaklarıyla yüzlerini parçalayarak yırtarlardı. Göktürkler, saçlarını ve kulaklarını keser, feryat ederek ağlarlardı.[250] Yöredeki bu anlayışın köklerinin İslam öncesi döneme dayandığı görülmektedir. Çünkü, İslam dini ölünün arkasında bağırıp çağırarak ağlamayı yasaklamıştır. Hz. Peygamberin hadislerinde bu şekilde davrananlar kınanmış ve bunun ölüye zarar verdiği ifade edilmiştir.[251]

Hani çevresinde ölen iyi insanın ruhunun yakınlarıyla irtibata geçeceği ve çevresine yardım edeceği inanışı vardır. Bu inanış atalar kültü ile yakından ilgilidir. İlk dönem toplumlarında ölen ataların ve özellikle babaların ruhlarının geride kalanlara iyilik veya kötülüklerin dokunabileceği inancı ve onlara kaşı duyulan minnet hissi, atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır.[252]

Hani'de taziye süresince gelenlere yemek verilir ve bunun sevabının ölüye ulaşacağına inanılır. Yörede ayrıca ölünün arkasından yedinci, kırkıncı ve elli ikinci günde mevlit okutulup yemek verilir. Kırkıncı gün ekmek ve helva dağıtılır. Bu uygulamalar bir bakıma ölüler kültüyle bağlı görülen ölülere aş verme töreninin tekâmül etmiş şekilleri olarak kabul edilebilir.[253] Bu anma günleri büyük ihtimalle İbn Necm tarafından rivayet edilen bir zayıf hadise dayanmaktadır. Bu hadise göre "Mü'min yedi,

[248] Buhari, Cenaiz, 82, 89.
[249] İbn Mace, Sünen, Cenaiz, 24; Ebu Davud, Sünen, Cenaiz, 4.
[250] İnan, **age.**, s.196.
[251] Buhari, Cenaiz, 45; Ebu Davut, Cenaiz, 29.
[252] Ünver Günay ve Harun Göngör, **Türk Din Tarihi**, Laçin Yayınları, Kayseri 1998, s.52.
[253] İnan, **age.**, s.189.

münafık da kırk güne kadar kabrinde imtihan olur."[254] Ayrıca Hz. Peygamberin ölen kişinin ailesi için yemek hazırlanması ile ilgili tavsiyesi bu durumun oluşmasında etkilidir.[255]

Yörede kişinin Müslüman olarak ruhunu teslim etmesi için ölüm esnasında hastaya "kelime-i şehadet" ve "kelime-i tevhit" hatırlatmaya çalışmanın dayanağı, Hz. Peygamberin: "Ölmek üzere olanlara kelime-i tevhit telkin edin ve Yasin okuyun"[256] hadisidir.

Iskat ve devir uygulaması inancı yörede yaygın bir adet haline gelmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verirler"[257] hükmü, namaz ve yemin kefareti için de kıyas edilmiştir. Yani kişinin hayatında eksik bıraktığı namaz, oruç ve bozduğu yeminleri için fidye verilerek bu sorumluluktan kurtulacağına inanılır. Ancak hem Diyanet İşleri Başkanlığının 2002 yılında yayınladığı bir genelge, hem de Hani çevresinin de amelde taklit ettiği Şafii fıkhında namazın ıskatının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. [258]

[254] Murteza Sulooca, Üsküp ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanç ve Uygulamalar, (**Yüksek Lisans Tezi,** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2007, s.15.
[255] Canan, **age.**, s.299. (5488. Hadis).
[256] Canan, **age.**, s.89. (5416. Hadis).
[257] Kur'an-ı Kerim, Bakara süresi, 183. ayet
[258] Keskin, **age**., s. 291.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HANİ'DEKİ ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

3.1. ZİYARET İNANCI

3.1.1. Dini Bir Kavram Olarak Ziyaret İnancı

Türkçede "birini veya bir yeri görmeye gitmek" anlamında kullanılan ziyaret sözcüğü Arapça "ziyaret" kelimesinden gelmektedir. Bu kökle ilgili "zevr" kelimesi de hem ziyaret etmek, hem de ziyaret eden manasında kullanılır. Bu ikinci anlamda "zair" kelimesi daha yaygındır. "zuvar" ve "mezar" kelimeleri de bir kimseyi görmeye gitme manasını ifade etmekle beraber, mezar Türkçede "kabir" karşılığında kullanılmaktadır.[259]

Süleyman Uludağ ziyareti şu şekilde tanımlamaktadır: "Mübarek ve kutsal olduğuna inanılan ermişlere ait kabir ve türbelerin ziyaret edilmesi, buralarda dua ve ibadet edilmesi, kurban kesilmesi anlamına gelir. Ziyaret edilen yere "ziyaretgâh", ziyaret edenlere de "zâir"(zuvvâr) denir".[260] Ziyaret dini, sosyal ve kültürel başta olmak üzere çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Ziyaret fenomen olarak onlarda bulunduğuna inanılan kutsiyet sebebiyle, kutsalın bir tür tezahür ve yaşanış biçimidir.[261]

---

[259] M. Yaşar Kandemir, **"Ziyaret"** İslam Ansiklopedisi M.E.B., MEB Yayınları, c.XIII, İstanbul 1986, s.621.

[260] Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul 1991, s.66.

[261] Günay ve Diğerleri, **age.**, s.104.

3.1.2. Dinde İfade Ettiği Anlam Açısından Ziyaret Yerleri

Ziyaret fenomeninde din, tarih, kültür ve toplum bir bütündür. Ziyaret yerleri de toplumun tarihiyle, kültürüyle, özellikle onun dini tarihi, kültürü ve yaşantısıyla kaynaşmıştır. Bu haliyle onun önemli ve ayrılmaz bir yönünü oluşturmaktadır.

Ziyaret mekânları, kabir ve türbeler bazında değerlendirildiğinde; önderler, Allah dostları, evliya, şehit ve gaziler, dini veya tarihi şahsiyetlerin yattıkları yerlerdir. Ayrıca kendilerine kutsallık atfedilen bu kişilerin eşyalarının da kutsallaştırılmaları nedeniyle de onların bulundukları yerler de kutsal olarak değerlendirilmektedir.[262]

Ziyaret yerlerine gidenler, orada yatanların Allah'ın seçkin ve sevgili kulları olduklarına ve Allah'ın onlara bu ayrıcalığı verdiğine inanmaktadırlar. Dolayısıyla bu mübarek ve mümtaz şahsiyetler aracılığıyla ve onların yüzü suyu hürmetine Allah'ın kendilerinin dua ve dileklerini kabul edeceğini, hatta onların bu fonksiyonlarının öbür dünyada kurtuluşa ermede bile katkı sağlayacağını düşünmektedirler.

Kabir ziyareti İslam'ın ilk döneminde yeni Müslüman olanların, toplumun geleneksel kültürünün tesirinden kurtulması ve yeni dini hayata uyum sağlaması için yasaklanmış olmakla birlikte, sonradan Hz. Peygamber buna bazı gerekçelerle izin vermiştir. Pek çok hadis kaynağında bulunan bir hadise göre Hz. Muhammed (sav) "Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Fakat bundan sonra, ahireti hatırlatması bakımından onları ziyaret ediniz" [263] buyurmuştur."

Hz. Peygamber bir başka hadisinde ise: "Ben öldükten sonra kabrimi ziyaret eden, ben hayatta iken beni ziyaret etmiş gibidir."[264] buyurarak Müslümanların kendisinin kabrinin ziyaretini tavsiye etmiştir.

Ziyaret veya adak yerleri her zaman için kendinde manevi bir güç, feyiz ya da bereket bulunduğuna inanılan bazı efsaneler, hikâyeler ve kerametler atfedilen kişilerin mezarları, türbeleri veya onlara atfedilen makamlar olmayabilirler. Nitekim bunların dışında çoğu zaman kutsal bilinen taş, ağaç, kaya, dağ v.s. unsurlarının da, ziyaretgâh

[262] Günay, ve Diğerleri, **age.**, s.107.
[263] Bkz. Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, Sahih, V/107, Hadis No, 1623; Ebu Davud, Sünen, X/124, Hadis No: 3212.
[264] Ahmet b. Hüseyin el-Beyhaki, **Sünen-i Kübra,** Mekke 1994, V/246, Hadis No: 1054.

sınıfına katıldığı görülmektedir. Ancak bunların ziyaretgâh özelliği kazanmasında ya geleneksel inanışların ya da kendileri ziyarete layık olan kişilerle ilişkilerinin bulunmasının katkısı etkili olmaktadır.[265]

Hani'de pek çok tekke ve zaviye kurulmuş, tarikat şeyhlerinin, ünlü kişilerin türbeleri yapılmıştır. Bu türbeler genellikle tarihte önemli bir rol üstlenmiş kişilere aittir. Bunlardan günümüze kadar gelenler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de halkın manevi bağ, manevi destek ve kurtuluş aradığı yerler olmuştur.

Ziyaret olgusu, tüm Anadolu coğrafyasında olduğu gibi Hani ve çevresinde de önemli halk inanışlarından birisidir. Hani'de ziyaret yerlerine; türbe, ziyaret, kuba, şeyh, sahabe gibi farklı isimler verilmektedir. İlçede ziyaret yerlerine gidenlerin istekleri farklı olsa da gayeleri ortaktır. Kimisi adağını yerine getirmek için, kimisi çocuk sahibi olmak için, kimisi de hastalığına şifa bulmak için gider.

3.2. HANİ VE ÇEVRESİNDEKİ ZİYARET YERLERİ VE BURADA YAPILAN UYGULAMALAR

3.2.1. Cafer-i Tayyar Türbesi

Türbe, Hani ilçe merkezinin kuzeyinde bulunan Zirve mahallesinde yer alır. (Ek 1,2) Cafer-i Tayyar Türbesi üzerinde herhangi bir inşa veya tamir kitabesi bulunmamaktadır. Ancak yapı içerisinde bulunan ve üzerinde H.372 / M.982 tarihinin yazılı olduğu sancak, türbenin inşa dönemine ait kesin bilgiler vermese de, yapının ehemmiyeti bakımından önemli bilgiler vermektedir. 1316/1898 tarihli Salname-i Diyarbekir'de Peygamber Efendimizin amcasının oğlu Cafer-i Tayyar Hazretlerinin Hani'de metfun olduğu ve türbesinin bakımlı ve tefrişli olduğu belirtildiği gibi halkın inanışı da bu yöndedir.[266]

Bazı kaynaklarda IX. yüzyılda yapılmış bir Emevi eseri olarak adlandırılan yapı kimi kaynaklarda bir Artuklu eseri, kimi kaynaklarda ise Kurt İsmail Paşa tarafından

[265] İskender Oymak, **Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Malatya 2002, ss.14-15.
[266] Ömer Tellioğlu(Ed). **Diyarbakır Salnameleri 1286-1325 (1869-1905),** Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, c. IV, İstanbul 1999, s.208.

inşa edilmiş bir Osmanlı eseri olarak tanımlanmıştı.[267] Yıllık ziyaretçi sayısı 4-5 bin civarındadır.

İslam Tarihi kaynaklarında belirtildiği üzere Hz. Cafer, Mute'de (H.8/M.629) şehit düşmüştür. Hani'nin de dâhil olduğu Diyarbakır bölgesi H.17/M.639 tarihlerinde fethedildiği göz önüne alınırsa Hz. Cafer'in bu türbede metfun olması mümkün görünmemektedir. Türbede Hz. Cafer'in torunlarından birinin burada olabileceği tahmin ediliyor

Cafer-i Tayyar Ebu Talib'in oğlu ve Hz. Ali'nin kardeşidir. Habeşistan'a göç eden ikinci kafilenin başkanıydı.[268] Rum ordusuyla yapılan Mute savaşında henüz otuz üç yaşında iken şehit düşmüştür. Cafer'in şahadet haberi Hz. Peygambere ulaştığında önce ağladı ve daha sonra şöyle buyurdu: "Cafer gibi bir şahsiyet için ağlamak gerekir. Allah ona kesilmiş olan iki elleri yerine cennette meleklerle birlikte uçması için kendisine iki kanat verdi." Bu sebep üzere Cafer'e, Cafer-i Tayyar demişlerdir.[269]

Cafer-i Tayyar Türbesi Hani ilçesinde önemli ziyaret yerlerinden biridir. Halk arasında Hz. Ali'nin kardeşi olarak bilinir. Yöre halkı arasında meşhur anlatıma göre Cafer-i Tayyar kardeşi Hz. Ali ile birlikte cihat etmiş, girdiği bir savaşta en öndeki sancağı taşıyan şehit düşünce sancağı arkasındaki almış. Böylece sıra Cafer-i Tayyar'a gelmiş. Cafer'in elleri, ayakları ve gövdesi sırasıyla parçalanmış, yalnız başı kalmış. Fakat o sancağı dişleriyle yakalayıp uçarak Hani'ye gelmiş. Daha sonra gövdesinin diğer parçaları da uçarak buraya gelmiş. Cafer-i Tayyar'ın bütün organları Hani' bütünleşerek dirilmiş, sonra yeniden ölmüş ve oraya gömülmüştür. Bu inanış ilçe halkı arasında yaygındır.[270]

Başka bir rivayete göre 1.Cihan harbinde Batı cephesinde Yunanlılarla yapılan bir savaşta askerlerimiz geri çekilmek zorunda kalmış. O esnada aksakallı bir zat görünür ve yanındaki Yüzbaşıya: "Evladım korkma silahını çıkar, düşmana saldır" der. Yüzbaşı denileni yapar ve düşman ordusuna zayiat verdirir. Yüzbaşı merak eder onun kim olduğunu sorar. Bu aksakallı, kendisinin Hani'de metfun olan Cafer-i Tayyar

[267]Yaşar Kalafat "Diyarbakır'da Ulu Kabirler", **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri,** Diyarbakır 2004, s.816.
[268] Sabri Hizmetli, **İslam Tarihi,** Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 2006, s.163.
[269] İbn-i Hişam, **es-Sîretü'n-Nebeviyye** , c . IV, s. 22.
[270] Gani Pasin, -Emekli İmam- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.

olduğunu söylemiş. Savaştan sonra Yüzbaşı, ailesiyle birlikte Hani'ye gelir ve Cefer-i Tayyar Türbesini ziyaret ederek burada iki koç kurban eder.[271]

Halk, türbede yatan zatı Hz. Peygamberin soyundan geldiğinden ve sahabeden olduğundan ziyaret eder. Burada Kur'an-ı Kerim okunarak dua edilir. Cuma gecelerinde türbenin üzerinde ışık yandığı inancı yaygındır.[272]

3.2.2. Seyit Bedrettin Türbesi

Seyit Bedrettin Türbesi, Hani ilçe merkezinin güneyindeki Dereli Mahallesi'nde bulunmaktadır. (Ek 3) Türbenin doğu cephesinde Hicri 1292 tarihli bir kitabe bulunmaktadır. Yapının kesin olarak ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Ancak bazı kaynaklarda yapının Emevi hükümdarlarından Ömer Bin Abdülaziz zamanında yaptırıldığı belirtilmektedir.[273]

H.1286-1323 / M.1869-1905 tarihli Diyarbakır Salnameleri'nde "burada, Seyit Bedrettin Kuddisi Sirruhû Hazretleri yatmaktadır"[274] denilmektedir.

Türbede Seyit Bedrettin ile birlikte ikisi kız, birisi erkek üç kardeşinin yattığı ifade edilmektedir.[275] (Ek 4)

Hani'de Seyit Bedrettin türbesi hakkında bazı olağanüstü durumlar anlatılır. Bunlardan ilçe halkı arasında anlatıla gelen en meşhuru şöyledir:

Şeyh Sait olayından sonra çok gaddar bir komutan Hani'ye atanmış. Halka çokça zulmeden bu komutan, ilçedeki tüm ziyaretgâhların kapılarına duvar örerek insanların buraları ziyaret etmesine mani olmuş. Buna karşı çıkanları da asmıştır. Sıra Seyit Bedrettin'in türbesinin kapısına duvar çekmeye gelince kimse bu işte çalışmak istememiş. Komutan bu duruma sinirlenerek insanları zorla çalıştırıp duvar yapmak

[271] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013.
[272] Nurettin Egi -Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 19/07/2013.
[273] Menteş, **age.**, c. III, s.70.
[274] Tellioğlu(Ed), **age.**, c.IV, s.209.
[275] Gani Pasin, -Emekli İmam- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.

istemiş. Ancak komutan, herkesin gözü önünde bir anda metrelerce yükseğe fırlayarak yere çakılmış. El ve ayakları ters dönüp felç olmuş.[276]

Bir keramet olgusu içerisinde gerçekleşen bu durum, Hani halkı arasında ibret ve ders verici bir hadise olarak anlatılır.

Halk arasında Seyit Bedrettin'in veli bir kimse olduğu inancı vardır. Herhangi bir hastalığı olanlar, çocuğu olmayan kadınlar burayı ziyaret ederler. Psikolojik rahatsızlığı olanların burada iyileşeceği inancı vardır. Ziyaretlerde kurbanlar kesilir, gelenlere helva ve ekmek dağıtılır.[277]

Seyit Bedrettin türbesine gelenler burada Kur'an-ı Kerim okuyup dua ederler. Herhangi bir dileği olanlar sabah erken saatlerinde güneş doğmadan önce yedi gün üst üste gelip burada dua eder. Türbenin üstünde geceleri ışık yandığı söylenir.[278]

3.2.3. Seyit Ali Türbesi

Türbe Dereli mahallesinde bulunmaktadır. (Ek 5) Seyit Ali Türbesi, Şeyh Ahmed Efendi[279] tarafından H.1297/M.1879 yılında inşa ettirilmiştir. Türbenin girişindeki kitabede ifade edilen tarih bulunmaktadır. (Ek 6, 7)

Türbede bulunan zatla ilgili rivayete göre bu zatın Ortadoğudan geldiğine, burada halkı irşada davet ettiğine ve veli bir kişi olduğuna inanılır. Seyit Ali hakkında halk arasında bu güne kadar anlatıla gelen meşhur bir hikâye şöyledir:

Seyit Ali, Hatuniye medresesine hoca olarak gelmiş, ancak halk kendisine hiç değer vermemiş. Bir gün Timurlenk Hani'ye gelir ve Seyit Ali de onu ziyaret edip halkın kendisine olan tavrından yakınarak bir ricada bulunmuş: "Sen atına bin benim evime gel, kapıda sen in ben senin atına bineceğim, sen de atı yularından çekerek Seyit Bedrettin Camii'ne götür. Orada beraber namaz kılalım. Ben yine ata binerim sen de atı

[276] Yusuf Mahir -Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 19/08/2013.
[277] Faik Aslan -Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 19/08/2013.
[278] Hüseyin Deniz -Emekli Memur- "Ziyaret" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 22/08/2013.
[279] Şeyh Ahmed Efendi, Mevlana Halid Bağdadi'nin (1770-1827) halifesi olan Şeyh Muhammed Hanih'in halifesidir. Şeyh Ahmed-i Karazi olarak da bilinir. Muhammed B. Abdullah Hani, el-**Behcetus'Seniyye fi Adabi't Tarikati'n Nakşibendiyye**, (Çev.Siraceddin ÜNLÜER), Semerkant Yayınları, İstanbul 2011, s.25.

çekerek eve götür, ben orada inerim. Sen de sonra atına biner gidersin" demiş. Timurlenk de onu kırmamış dediğini yapmış.

Bu olayın akabinde Hani halkı: "Timurlenk gibi biri buna saygı göstermişse demek ki bir bildiği vardır" diyerek bundan sonra Seyit Ali'ye karşı çok hürmetkâr davranmışlar.[280]

Diyarbakır 1394-1401 yılları arasında Timur hâkimiyetinde kalmıştır. Timur 1394 yılının kışını Diyarbakır'da geçirmiştir.[281] Timur'un bu süre zarfında Hani'ye gelmiş olması ve Seyit Ali hakkında yukarıda anlatılanların gerçekleşmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Perşembe günleri halk türbeyi ziyaret ederek burada dua ve dileklerde bulunur. Üç İhlâs bir Fatiha ve Kur'an-ı Kerim okur dileğini ister ve ziyaretten ayrılır.[282]

3.2.4. Piraziz Türbesi

Kuyular Beldesinin kuzeyinde bulunan Piraziz Dağlarında yüksek bir tepenin üzerinde bulunur. (Ek 9, 11) Halk arasında Şeyh Abdulkadir Geylani'nin torunu olarak bilinir. Hz. Peygamberin soyundan geldiği ve "Seyit" olduğu kabul edilir.

Çocuk sahibi olmak isteyenler, herhangi bir hastalığı olanlar burayı ziyaret ederler. Türbenin toprağı ve çevresindeki ağaçlar kutsal kabul edilir, Ziyaretçiler türbenin bulunduğu yerden bir miktar toprağı alıp kendileri hasta ise kendileri yer, hasta başkası ise topraktan götürerek ona yedirirler. Hastalığı olanlar ziyaretin içinde bir müddet uyutulur ve bu şekilde iyileşeceğine inanılır. Ziyaret çevresinde bulunan ağaçlar kesilmez, evde yakıt olarak kullanılmaz.[283]

Çocuğu olmayanlar Piraziz Türbesi'ni ziyaret ettikten sonra çocuk sahibi olurlarsa, çocuğuna "Aziz veya Abdülaziz" ismini koyarlar. Bu uygulamadan dolayı beldede Aziz ve Abdülaziz isimleri çokça bulunur.[284]

---

[280] Nurettin Egi,-Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 27/06/2013.
[281] Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi,** c.I, s. 380.
[282] Kadri Halifegil,-Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 29/08/2013.
[283] Ali Kahraman,-Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 29/08/2013.
[284] Ahmet Akkum,-.Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2014.

3.2.5. Şeyh Maksut Türbesi

Şeyh Maksut Türbesi Hani'nin Veziri mahallesinin Dımıştad denilen bölgesindedir. Türbenin çevresi taş duvarla örülüdür. (Ek 12)

Rivayete göre Hani'ye bağlı Anıl köyünden birisi hacca gitmiş, orada geri dönecek parası kalmayınca ne yapacağını bilemez durumda kalmış. Onun bu şaşkın halini gören birisi sebebini sormuş o da parasız kaldığını bundan dolayı memleketine gidemediğini söylemiş. Adam, ona: "Burada senin memleketinden Maksut adında biri var ona git, o sana yardımcı olur" demiş. O da hemşerisinin yanına gider. Ona parasızlıktan köyüne gidemediğini, kendisine yardımcı olmasını ister. Şeyh Maksut keramet sahibi biridir. Ancak bu güne kadar manevi halini insanlardan gizlemiştir. Şeyhin kendisi de parasız olduğu için adama bir şekilde yardımcı olması lazım. Adama der ki: "Gözlerini kapat, bir az sonra aç". Adam gözlerini açtığında kendisini Anıl köyünde bulur. Şeyh Maksut adamı tembihleyerek: "Olanları kimseye söyleme. Sırrımı bu güne kadar kimse bilmedi, bundan sonra da bilmesin" demiş.

Fakat adam dinlememiş bu durumu herkese anlatmış. Sırrı ortaya çıkan Şeyh Maksut da vefat etmiş.

Kurban adağı olanlar kurbanlarını burada keserler. Geçim sıkıntısı çekenler, darda kalanlar Şeyh Maksut türbesini ziyaret ederler.[285]

3.2.6. Şeyh Mahmut Türbesi

Yukarı Turalı köyünde yüksek bir tepenin üzerindedir. Bir km'ye kadar çevresi ağaçlarla kaplıdır. Buradaki ağaçlar kesilmez. Halk arasındaki inanışa göre ziyaret çevresindeki ağaçları kesenler Şeyh Mahmut tarafından cezalandırılır. Türbenin üzerinde geceleri ışık yandığı söylenir. Şeyh Mahmut'un köyü bela ve musibetlerden koruduğuna inanılır.[286]

[285] Şevket Ulaş,-Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 30/08/2013.
[286] İsmet Kaçmaz, -Serbest Meslek- "Ziyaret" konulu görüşme, Yukarı Turalı Köyü 16/05/2013.

3.2.7. Şeyh Muhammed Mehdi Askeri Türbesi

Hani ile Dicle sınırındaki Piri Leşkeriyan (Ordulu) köyünün karşısındaki yüksek bir tepededir. (Ek 13) Türbede Şeyh Muhammed Mehdi Askeri'nin sancağı bulunur. (Ek 14) Türbenin onarımında kitabenin aslı dış cephede bölünerek yerleştirilmiştir. Şeyh Muhammed Askeri'nin soy kütüğü de türbede çerçevelenmiş biçimdedir. Soyunun yedinci göbekte Hz. Peygambere ulaştığı kabul edilir.

Yöre halkı arasında anlatılan menkıbeye göre Şeyh Muhammed Mehdi Askeri irşat vazifesi için önce Hani'ye gelir. Ancak kendisine yeterince ilgi gösterilmeyince buradan ayrılarak Piri Leşkeriyan köyüne yerleşmeye karar verir. Şeyh Muhammed Mehdi Askeri Hani'den ayrıldığında ilçenin batı yakasındaki tepede bulunan taşlar Şeyh'in peşinden ağlayıp yuvarlanmışlar ve yamaçta öylece durakalmışlar. Bu kerameti gören Hanililer pişman olup bu zatın geri dönmesini istemişler. Ancak Şeyh Muhammed Mehdi Askeri kararından vazgeçmeyip Piri Leşkeriyan Köyü'ne yerleşmiştir.[287] Söz konusu edilen tepe, ilçe mezarlığının karşısında yer alır. Taşların eğimli yamaçta hala sabit duruyor kalması, yöre halkı tarafından yukarıda anlatılan hadise ile ilişkilendirilir.

Piri Leşkeriyan köyünün Şeyh Muhammed Mehdi Askeri tarafından korunduğuna inanılır. Anlatıldığına göre komşu köylerden birisi Piri Leşkeriyan Köyünde tarlada kavun çalmış akabinde adamın ağzı yamulmuş. Bir türlü iyileşmeyen adam, Şeyh Muhammed Mehdi Askeri türbesinde kurban kestikten sonra ağzı düzelmiş. Bundan dolayı köyde hırsızlık vakalarına rastlanılmaz.[288]

Çocuğu olmayanlar, herhangi bir hastalığı olanlar ve askere gidecekler selametle dönmek için burayı ziyaret ederler. Burasını ziyaret ettikten sonra çocuk sahibi olanlar, çocuklarına Muhammed Askeri veya sadece Askeri ismini koyarlar. Ziyaret yerinde kurban kesilir, eti hem oraya gelenlere hem de çevredeki fakirlere verilir.[289]

[287] Nurettin Egi,-Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 27/06/2013.
[288] Hüseyin Kılıç, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Piri Leşkeriyan Köyü 20/082013
[289] Hava Tarhan, -Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Piri Leşkeriyan Köyü 20/082013

3.2.8. Kuba Ziyareti

Kubbe, yarım küre biçiminde olan ve yapıyı örten dam, kümbet[290] anlamlarında olup genellikle dini mimaride kullanılır. Hani halkı arasında "Kuba" olarak telaffuz edilen kelime, önemli şahısların metfun olduğu ziyaret yeri için kullanılır. Kuba ziyareti ilçedeki önemli ziyaret yerlerindendir. İçerisinde önemli manevi şahsiyetlerin mezarı bulunmaktadır. Şeyh Ahmet Efendi ile oğlu Şeyh Maruf Efendi, Şeyh Rıza Efendi ve Şeyh Sabri Efendi Kuba denilen yerde metfundurlar. (Ek 15)

Kuba'da isimleri zikredilenler arasında en meşhur olanı Şeyh Ahmet Efendi'dir. 1316/1898 tarihli Salname-i Diyarbekir'de eizzei-kiramdan Karazlı Şeyh Ahmet Efendi'nin Hani'de metfun olduğu belirtilmektedir.[291] Kendisi Mevlana Halid Bağdadi'nin halifesi Şeyh Muhammed Hanih'in dokuzuncu halifesidir. Şeyh Ahmed-i Karazi olarak da bilinir.[292] İlk önce Diyarbakır'a bağlı Kocaköy'e (Karaz) gelir ve yedi yıl burada ikamet eder. Daha sonra Hani'ye yerleşir. 1301/1884 yılında Hani'de vefat eder.

Rivayet edildiğine göre Şeyh Ahmet Efendi Karaz'da iken, halkın hayvan gübresi alanı olarak kullandığı bir yer varmış. Şeyh Ahmet Efendi buranın bir şehit mezarı olduğunu söyleyerek buraya hayvan pisliğinin dökülmemesi konusunda halkı uyarmış. Karazlılar işaret edilen yeri kazdıklarında gerçekten bir şehidin metfun olduğunu ve cesedinin bozulmadığını görmüşler.[293]

Şeyh Ahmet Efendi'nin Hani'yi bela ve musibetlerden koruduğuna inanılır. Anlatıldığına göre Hani'de çok büyük bir yangın çıkmış, tüm çabalara rağmen halk yangını söndürememiş. En sonunda Hanililer, yangını söndürmesi için Şeyh Efendiden manevi destek istemiş. Şeyh Ahmet Efendi de dua ederek yangını kısa sürede söndürmeyi başarmıştır.

[290] www.tdk.gov.tr,Tük Dil Kurumu Sözlüğü, Erişim Tarihi: 21.10. 2013
[291] Tellioğlu(Ed), **age.**, c.IV, s.211.
[292] Muhammed B. Abdullah Hani, **ege.**, s. 25.
[293] Gazal Pasin,-Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.

Perşembe günleri öğleden sonra ve bayramlarda türbe ziyaret edilir, burada Yasin okunur. Çocuğu olmayanların çocuk sahibi olacağına ve hastaların şifa bulacağına inanılır.[294]

3.2.9. Sahabe-i Mışmışir Ziyareti

Süslü Köyü'nün doğu tarafında Mışmışir (Kayısılık) denilen bölgenin yukarı mevkiinde yer alır. Çevresi taş duvarla örülü olan ziyaret yerinin içinde bir de alıç ağacı bulunur. (Ek 16) Herhangi bir mezar izinin bulunmadığı ziyaret yeri hakkında hiçbir yazılı bilgi ve belge bulunmamaktadır. Ancak köy halkı tarafında burası sahabe mezarı olarak bilinir. Köylüler arasında manevi yönden büyük zatlardan olduğuna inanılır. Burada geceleri ışık yandığını görenler olmuş.[295]

Kuraklığın olduğu senelerde yağış olması için Sahabe-i Mışmışir ziyaret edilerek yemekler pişirilip dağıtılır. Rivayete göre yörede yağmurun hiç yağmadığı kurak bir mevsim yaşanmış. İnsanlar kuraklıktan endişe etmeye başlamışlar. Bunun üzerine Sahabe-i Mışmışir ziyaret edilerek burada yemekler pişirilip fakirlere dağıtılmış. Gökyüzünde bulutların hiç olmadığı bir gündüz vaktinde aniden bardaktan boşalırcasına yağmur yağmaya başlamış ve yöre halkı da böylece kurak bir yılı yaşamaktan kurtulmuştur.[296]

Herhangi bir adağı olanlar burayı ziyaret ederek adaklarını yerine getirirler. Ziyaret esnasında alıç ağacına bez, çaput bağlanılır. Ağacın çevreleyen duvar taşları sıra halinde öpülür. Çocuklara yemek ve helva dağıtılır.[297]

3.2.10. Eyni Pil (Büyük Çeşme) Ziyareti

Süslü Köyü'nün kuzeybatı tarafında Eyni Pil denilen mevkideki çeşmenin batı tarafında bulunur. Ziyaretin bulunduğu yerde herhangi bir tarihi yapı yoktur. Mezarda

[294] Hasan Yiğit, -Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 12/082013
[295] Hatun Kaçmaz, -Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Süslü Köyü 10/082013
[296] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013.
[297] Neşat Ecer, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Süslü Köyü 10/082013

yatan kişinin Piri Leşkeriyan Köyü'nde bulunan Şeyh Muhammed Mehdi Askeri'nin kız kardeşi olduğuna inanılır.[298]

Eyni Pil'in zor durumda kalanlara yardım ettiğine inanılır. Halk arasında anlatıldığına göre Süslü köyünde kan davasından dolayı aranan iki mahkûm, ziyaretin bulunduğu tepede askerlerle çatışmaya girer. Eyni Pil'in yardımı sayesinde mahkûmların yara almadan kurtulduklarına inanılır.[299]

Türbeye daha çok romatizma ve çocuk hastalıkları için gidilir. Ziyaret esnasında ekmek pişirilip dağıtılır. Geceleri ışık yandığı söylenilir. Ziyaretin yanındaki suyun kutsallığına inanıldığından dolayı bu su, pis ve necaset gibi şeylerin temizliğinde kullanılmaz. Geçmişte bu suyu banyo temizliğinde kullanan iki kadının kısmi felç geçirdiği anlatılır.[300]

3.2.11. Şeyh İsbat Ziyareti

Şeyh İsbat Türbesi Hani merkezde bulunur (Ek 17). Şeyh İsbat'ın, Diyarbakır merkezde Urfa Kapı'nın iç tarafında Melik Ahmet Caddesinde Sarı Saltuk Türbesinde metfun olan Şeyh Sadık Efendi'nin oğlu olduğuna inanılır.

İnanışa göre Şeyh Sadık Efendi, eşi hamile iken hacca gider. Rüyasında hamile eşinin vefat ettiği kendisine ilham edilir. Hac görevi bittikten sonra evine döndüğünde hanımının gerçekten öldüğünü görür. Şeyh Sadık Efendi eşini ve karnındaki çocuğu merak eder ve eşinin mezarını açar. Birde ne görsün; anne ölüdür, ancak çocuk annesinin kucağında süt emiyor. Çocuğu çıkarır, eşinin mezarını tekrar kapatır. Bu çocuğa kanıtlamak/ispatlamak anlamında İsbat ismini verir. Şeyh İsbat, dini irşat vazifesi için Hani'ye gelir ve burada vefat eder.[301]

3.2.12. Çalık Mağarası Cinleri

Çalık Mağarası, Kanikevan Köyü'nün kuzeybatı tarafında bulunur. İnanışa göre bu mağarada cinler oturur. Bu cinler zilli tef çalıp türkü söyleyerek oynarlar. Köyün

[298] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013.
[299] Mustafa Yıldırım, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Süslü Köyü 11/082013.
[300] Fesih Yıldırım, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Süslü Köyü 11/082013.
[301] Gani Pasin, -Emekli İmam- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.

çobanlarının buradaki cinlerin davul-zurna ve halay sesine şahit oldukları söylenir. Ruh hastalarının burada iyileşeceğine inanılır. Yöre halkının ifadesiyle binek hayvanlarının üzerinde bağlanılarak getirilen ağır akıl hastaları bile burada iyileşerek dönerler. Çevre köy ve ilçelerden hatta il dışında da ziyaretçiler gelir.

Rivayete göre mağarada yatan biri rüyasında cinlerin toplandığını görmüş. Cinlerin reisi yatan adama dönerek: "Bu cinlerden hangisi sana musallat oldu?" diye sormuş. Adam da daha önce tanıdığı cini göstermiş. Bunun üzerine cin reisi de bu adamdan vazgeçmesi için o cini uyarmış. Musallat olan cin ise o adama âşık olduğunu, ondan asla vazgeçemeyeceğini söylemiş. Bunun üzerine cin reisi, söz konusu cinin kafasını koparmış. Bundan sonra o adam da rahatlayıp iyileşmiş. Bir başka vakıa da hala hayatta olan köy sakinlerinden biri, Çalık Mağarasında yatarken cinler tarafından başından ameliyat edildiğini, bunun üzerine iyileştiğini söylemiştir.[302]

Çalık mağarası çarşamba günleri ziyaret edilir. Mağaraya giden kişi yanında siyah bir tavuk götürür. Kişinin üzerinde herhangi bir metal parçası, muska ve benzeri şeylerin bulunmaması gerekir. Ayrıca Çalık mağarasında besmele de çekilmez. Bu mağarada bir gece korkmadan yatan kişinin iyileşeceğine inanılır.[303]

3.2.13. Şeyh Ömer Türbesi

Gürbüz beldesinin kuzeyinde yüksekçe bir tepenin üzerinde bulunur. (Ek 18) Şeyh Ömer'in kim olduğu ve ne zaman yaşadığı hakkında herhangi bir yazılı veya sözlü bir bilgi yoktur.

Hani ve çevresinde bulunan birçok ziyaret yerinde olduğu gibi bu türbeye de şifa amaçlı dilek tutma amaçlı gidilir. Kuraklığın olduğu zamanlarda yağmurun yağması için Şeyh Ömer türbesi ziyaret edilerek burada dua yapılır. Ziyaretin daha çok bel ve baş ağrısı çeken hastalara şifa verdiğine inanılır. Böyle rahatsızlığı olanlar türbenin bitişiğinde bulunan ve taşlardan örülmüş delikten geçerler (Ek 19)[304]

[302] Hamit Erdoğan, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Kanikevan Köyü 11/082013.
[303] Ahmet Erdoğan, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Kanikevan Köyü 11/082013.
[304] Medine Kılıç,-Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 24/05/2013.

3.2.14. Sahabe-i Pil (Büyük Sahabe) Ziyareti

Anıl köyünün doğusunda bulunan köy mezarlığının içerisinde yer alır. Ziyaretin çevresi bir buçuk metre yüksekliğinde taş duvarla örülüdür. (Ek 20) Mezar taşın üzerinde Şehit Cafer ismi yazılı olup herhangi bir tarih yoktur. Şehit Cafer türbesinin çevresinde Anıl köyünde yakın zamanda yetişmiş âlimlerin mezarları da yer almaktadır. (Ek 21) Köy halkı Şehit Cafer'in, Piri Leşkeriyandaki Şeyh Muhammed Mehdi Askeri'nin büyük kardeşi olduğuna inanır.

Manevi açıdan büyük bir zat olduğuna inanıldığı için halk arasında "Büyük Sahabe" diye tanınır. Köylüler, burada metfun zatla ilgili çok sayıda kerametin vuku bulduğunu ve bu zatın köylerine çok faydasının olduğunu anlatmaktadırlar.

Kadının biri "Eğer Allah bana erkek evlat verirse bir kurban keseceğim" diye vaatte bulunur. Erkek çocuğu olduktan sonra kadın, vaadini unutur. Bir müddet sonra kadın rüyasında vaadinin yerine getirilmesi için sahabe tarafından uyarılır. Kadın ihmal eder. İkinci sefer rüyasında bir oğlağın ziyaret yerine doğru koşarak "Beni kurban edin" şeklinde bağırdığını görür. Üçüncü sefer rüyasında kadına "vaadini yerine getirmemesi durumunda ecelinin yaklaştığı bildirilir. Bunun üzerine kadın ziyaret yerinde bir kurban keserek adağını yerine getir.[305]

Kötürüm ve romatizma gibi fiziksel rahatsızlığı olanlar perşembe ve cuma günleri Cuma namazından önce Sahabe-i Pil türbesini ziyaret ederek burada bir gece yatarlar.[306]

3.2.15. Sahabe-i Kumek Ziyareti

Anıl köyünün batı tarafında yerleşim yerlerinin bulunduğu bahçelik alanın içerisinde yer alır. Büyük ve kalın gövdeli meşe ağacının çevresinde çok sayıda mezar taşı bulunur. (Ek 23) Taşların üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Köylüler söz konusu mezarların İslami fetih dönemlerinde irşat vazifesi için gelip burada şehit olan sahabelere ait olduğunu söylemektedirler.

[305] Gülsüm İlhan, -Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Anıl Köyü 30/07/2013.
[306] Gazi Topdemir, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Anıl Köyü 30/07/2013.

Mezar taşlarının çevresindeki ağaç kutsal kabul edilir. (Ek 22) Bu ağacın dalları kurusa da kesilmez, odun olarak yakılmaz. Ağaçların çevresine çöp ve benzeri artıklar bırakılmaz. Ağaca bez ve çaput bağlanılarak dilekte bulunur.[307]

3.2.16. Dağ Ziyareti (Ziyarey Kewl)

Hani-Kuyular beldesi yolunun Kuyular mevkiinde yüksekçe bir tepenin üzerinde olup etrafı taş duvarla örülüdür. (Ek 24) Türbeye evlenmek isteyen genç kızlar ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar giderler. Bu amaçla gidenler dualarının kabul olması için iki rekât namaz kılıp Yasin süresini okurlar. Ziyaretçiler daha sonra türbenin çevresindeki ağaçlara bez ve çaput bağlarlar.[308]

3.3. ZİYARET İNANIŞININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN TAHLİLİ

İnsanlar tarafından kutsiyet atfedilen ve kutsal mekânlar olarak kabul edilen ziyaret yerleri, insanların nazarında her zaman için kendilerinde maddi ve manevi güçlerin olduğuna inanılan ve bu nedenle çeşitli faydalar umularak ziyaret edilen yerler olarak kabul edilir.

Velilerin sağlıklarında gösterdikleri kerametler, öldükten sonra da mezarlarında yahut kendilerinden arta kalan eşyalarda devam eder; hatta çevrelerindeki ağaçlara, taşlara, dağlara, tepelere sirayet edebilir. Kerametler artıp yaygınlaştıkça halkın onlara olan rağbeti de artar. [309]

Aslında kutsal bilinen açık ve kapalı alanların ziyareti bütün dinlerde vardır. İnananlar kutsal saydıkları ay ve günlerde o yerleri ziyaret eder ve dua ederler. Bunlar Tanrı'ya vakfedilmiş mabetler olabileceği gibi kutsal kişilerin gezip dolaştığı, yaşadığı açık alanlar, bölgeler de olabilir veya çoğu kez karşılaştığı gibi aziz ve evliya mezar ve türbeler de olabilir.[310]

Ziyaret fenomenine tarihî perspektiften baktığımızda, Anadolu'da karşımıza çıkan ziyaret fenomeninin, uzun bir tarihî süreç içerisinde dinî, tasavvufî ve sihri pek

[307] Abdullah İlhan,-İnşaatçı- "Ziyaret" konulu görüşme, Anıl Köyü 14/07/2013.
[308] Ahmet Akkum,-.Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2014.
[309] Günay ve Diğerleri, **age.**, s.87.
[310] Sarıkçıoğlu, **age.**, s.131.

çok unsur tarafından şekillendirildiği görülmektedir.[311] Anadolu'da anlatılan menkıbelerde, efsanelerde, yatır ve türbe ziyaretlerinde vd. birçok inanışın bütün canlılığıyla yaşadığı görülmektedir.[312] Anadolu coğrafyası, birçok uygarlığın, din ve inanç sistemlerinin buluştuğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur.

Türklerin İslam öncesi inançları, Anadolu'daki ziyaret anlayışının şekillenmesinde etkisini göstermiştir. Türkler tarihleri boyunca birbirinden farklı birçok dinin veya inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Orta Asya'daki en eski Türk topluluklarının inanç sistemleri atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı kültü olmak üzere üçlü bir din anlayışından oluşmaktadır. Bunlardan atalar kültünün çeşitli Türk zümreleri arasında en köklü ve en eski inançlardan birisi olduğu söylenebilir.[313] Ölmüş ataları tazim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve âdeti, geleneksel Türk Dini Tarihinin en önemli yanlarından birini oluşturmaktadır. Atalar kültünde ölen her atanın ruhu ve dolayısıyla da mezarı kült konusu olmamakta, yalnızca saygıdeğer olanlar bunlara erişmektedir[314].

Türklerin Anadolu'da şekillenen dini kültür ve yaşayışları üzerinde kökleri İslamiyet öncesi dönemlere uzanan birçok dini kültür unsurlarının etkileri bulunmaktadır. Eski dini kültürden artakalan birçok kalıntı, ister istemez yeni dini kültür ortamına uyum sağlayarak varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Türklerin Anadolu'ya yerleşme süreci Malazgirt (1071) zaferinden sonra hızlanarak devam etmiştir. Anadolu'nun İslamileşmesinde etkili olan tarikat önderleri ve erenler, Hani yöresinin de içinde yer aldığı Doğu Anadolu topraklarını bir geçiş süreci olarak kullanmış, bu süre zarfında yöre insanıyla iletişim içerisinde olmuşlardır. Bu önderlerin inanç değerleri, bölgede veli ve ziyaret kültürünü etkilemiştir.

Genelde Anadolu özelde Mezopotamya yöresi İslam öncesi dönemde Hıristiyan kültürünün tesiri altında kalmıştır. Diyarbakır bölgesinin Hıristiyanlıkla tanışmasında, İsa Peygamberin öğrencilerinden Adey'in miladi 1. yüzyıl ortalarında Eğil'e gelmesinin büyük etkisi olmuştur. Adey'in ölümünden sonra öğrencisi Agey, Hani ve Lice'nin de

[311] Galip Atasağun, **"Ziyaret Fenomeni"** S.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 21, Bahar 2006, s.38.
[312] Erman Artun, "Anadolu İnanç Önderlerini Besleyen Eski İnanç Sistemleri, Dinleri, İnanışlar" **Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi**, Türksev Yayınları, Ankara 2002, s.25.
[313] Artun, **age.**, s.25 vd.
[314] Günay ve Güngör, **age.**, s.59.

içerisinde yer aldığı Eğil çevresinde dinsel telkinlerde bulunmuş, Hıristiyanlığın bu bölgede gelişmesinde etkili olmuştur.[315]

Hani'nin de içerisinde yer aldığı Diyarbakır bölgesinde inanç bakımından Zerdüştlük, Yahudilik ve Hıristiyanlığın izleri belirgin bir şekilde görülür.[316] Hıristiyanlığın önemli azizleri arasında yer alan Eğilli Yuhanna'nın iki ciltlik Evliya ve Azizler Menakıbı adlı eserinin bazı bölümlerinde Diyarbakır ve çevresindeki aziz ve evliyalardan bahsedilir.[317] Hani yöresi, Diyarbakır'ın İslam ordularınca (M.639) fethedilmesinden sonra İslamiyet'i seçti. Eski dini kültürden arta kalan birçok uygulamalar, ister istemez yeni dini kültür ortamına uyum sağlayarak varlıklarını devam ettirmiştir. İlçe merkezinde yakın döneme kadar Gayrı Müslim nüfus meskûn idi. Onlara ait farklı dini ritüellerin yaşandığı inanç ve ibadet mekânlarının izlerine bu gün de rastlamak mümkündür.

Araştırma alanımız olan Hani ve çevresinde ziyaret yerleri etrafında oluşan uygulamalarda yukarıda söz konusu edilen eski inançların tesiri olmuştur. Bu ziyaretlerde eski inanç kalıntıları, bazı şekil değişikleriyle hala varlığını devam ettirmektedir. Bu durum, Hani'deki veli ve ziyaret kültürünü de etkilemiştir.

Hani yöresinin ziyaret yerlerinde kurbanlar kesilmesi, yiyecek yenilmesi "atalar kültünde mezarlıklara yiyecek bırakılması"[318] uygulaması ile yakından ilgilidir. Süslü Köyü'nde bulunan Sahabe-i Mışmışir ziyaretinde yemek dağıtılması, Piri Leşkeriyan'daki Muhammed Askeri türbesine gidenlerin kurban kesmesi bu duruma örnektir. Gene Sahabe-i Mışmışir'de bulunan alıç ağacına bez ve çaput bağlanması en ilkel kabile geleneklerinde de vardır. [319]

Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Hani'deki ziyaret yerlerinin bir kısmı, bölgenin fetih ve İslami tebliğ çalışmasında fazilet ve keramet gösteren kişilere ait olduğu kabul edilmektedir. Anıl köyünde Sahabe mezarlıkları olduğu kabul edilen

[315] M. Cengiz Yıldız, "Bir İnanç Merkezi olarak Eğil", **Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri,** Türksev Yayınları, Ankara 2004, s.1262.
[316] http://tr.wikipedia.org/wiki/Hani, Erişim Tarihi: 25.11.2012.
[317] Beysanoğlu, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları,** c.I, s.49.
[318] Selçuk, **age.**, s.305.
[319] Mehmet AYDIN, "Mut Bölgesinde Yaşayan Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri,** (Gelenek, Görenek ve İnançlar), c.IV, Ankara 1992, s.38.

yerlerde metfun olanlar, Seyit Ali, Şeyh Ahmet ve Şeyh İsbat'ın Hani'ye dini irşat vazifesi için geldiği kabul edilir. Savaşlarda keramet gösterdiklerine inanılan Cafer-i Tayyar, Muhammed Askeri ile ilgili menkıbeler anlatılır.

Aynı anda farklı şekillerde görünme, tayy-ı mekân (bir anda uzak mesafelere gitme), göklerde uçma, afetlere karşı koruma gibi velilere atfedilen olağanüstü özellikler Hani'deki ziyaret yerlerinde oldukça yaygındır. Tayy-ı mekân, uçma gibi motiflere Budizm ve Şamanizm inancında da görülmektedir.[320] Cafer-i Tayyar'ın savaşta parçalanan organlarının uçarak Hani'ye geldiği, Şeyh Maksut'un Kâbe'de parasız kalan hemşerisinin elinde tutarak onu bir anda memleketine gönderdiği, Şeyh Ahmet Efendi'nin Hani'yi yangından kurtardığı, Muhammed Mehdi Askeri'nin Piri Leşkeriyan Köyünü hırsızlık ve afetlere karşı koruduğu inancı, farklı inanç sistemlerinin yöredeki ziyaret kültürünü belirgin bir şekilde etkilediğini göstermektedir.

Aynı şekilde kuraklığın yaşandığı yıllarda, Süslü köyündeki Sahabe-i Mışmışir'in ziyaret edilmesinin akabinde yağmurun yağmaya başladığı inancı, İslamiyet öncesi inançlara ait izler taşımaktadır. Toplumun inanç yapısına göre doğaüstü güçlere doğrudan ya da doğaüstü güçlere yakın olduğuna inanılan güçler aracılığıyla dolaylı bir şekilde ilişki kurarak onlardan yağmur yağdırmalarını isteme esasına dayanan bu törenler, genellikle büyünün taklit ve benzetme kurallarına bağlı olarak işlerlik kazanmıştır.[321]

Hani yöresindeki ziyaret yerlerinde dikkat çeken bir diğer husus da ziyarete konu olan şahsiyetlerin önemli bir kısmının "seyit" olarak bilinmesidir. Seyit Cafer-i Tayyar, Seyit Ali, Seyit Bedrettin türbeleri bunlardan başlıca olanlarıdır. İslami tebliğ ve irşat vazifesiyle yöreye gönderilen şahsiyetler, Hz. Peygamberin neslinden (Ehl-i Beyt) olmaları hasebiyle halk tarafından sevilip sayılmışlardır. Bu zatlara hayatta iken gösterilen saygı, ölümlerinden sonra da artarak devam etmiştir. Zaman içerisinde kendilerine kutsallık atfedilerek halkın ihtiyaçlarını giderecek, hastalık, bela ve kazalardan insanları kurtaracak vesileler haline getirilmişlerdir.

---

[320] Artun, **age.**, s.25.

[321] Gürbüz Enginer, **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s.211.

Hani'de hastalıkların tedavisi amacıyla da ziyaret yerlerine gidilir. Burada halk inançları olarak bir takım pratikler görülür. Sağlık sorunu olanlar, modern tıbbın yanı sıra ziyaretlerden de şifa ummaktadır. Şeyh Bedrettin türbesi ve Çalık Mağarasına psikolojik rahatsızlığı olanların gitmeleri, Eyn-i Pil'e ve Sahabe-i Pil'e romatizma ve çocuk hastalığı için gidilmesi, Gürbüz Köyündeki Şeyh Ömer türbesinin bel ve sırt ağrılarının iyileşmesi için ziyaret edilmesi bu durumu örnekler.

Ziyaret yerlerinin hastaları iyileştireceği inancı, İslam öncesi atalar kültünden kalma bir uygulamadır. Atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede geride kalanlara yardım edeceği inancı vardır. Bu durum Anadolu'da veli kültünün oluşumunda etkili rol oynamıştır.[322] Veli kültüyle Şamanların ortak özelliklerinden biri de hastaları iyileştireceği inancıdır.[323] Hani yöresinde atalar kültünün devamı olan veli kültünün hastaları iyileştireceği inancı, halk hekimliğinin önemli bir ayağını teşkil etmektedir.

İslam dininde türbeler ve mezarlar ibret için ziyaret edilir. Türbeden bir şey istemek, hem batıldır hem haramdır. Çünkü Kâdir-i Mutlak Allah'tır. Sadece Allah'ın gücü her şeye yeter. Bütün iyilikler Allah'tandır. İslamiyet'te ölüden medet umma yoktur.

Hz. Peygamber'in hayatında kabir ziyaretini yasaklayan ve daha sonra buna müsaade eden iki uygulama bulunur. Onun, kabir ziyaretini kadın-erkek herkese yasaklamasının nedeni de İslamiyet'ten önce insanlar putlara tapıp, kabirlere secde ettiklerinden, temeli tevhit inancına dayanan İslam dinini yeni kabul etmiş olan bu insanların, eski alışkanlıklarının İslam'a aktarıp tevhit inancını bozmasına engel olma amacına dayanır. Bu amaç, Müslümanlar tarafından idrak edildikten sonra Peygamber(sav), ahreti hatırlattığı için kabir ziyaretinin yapılabileceğine izin vererek bu yasağı ortadan kaldırmıştır.[324] İslâm âlimleri dinî açıdan, kabirlerin tezyini, kabirlerde

[322] Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri,** TTK Yayınları, Ankara 1992, s.3.
[323] Ocak, **age.**, s.10.
[324] Lütfi Şentürk ve Seyfettin Yazıcı, **Diyanet İslam İlmihali**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, ss.224-225.

mum yakma, türbelerin pencerelerine ve ağaçlara bez bağlama hususlarının İslâm'da yerinin olmadığını belirtmektedirler.[325]

Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Hani'de de insanlar türbeleri ve yatırları ziyaret ederek buralardan çeşitli isteklerde bulunurlar. Ziyaret yerlerine adaklar adamaktadırlar. Ziyaret yerlerinde eski inanç kalıntıları, bazı sekil değişikleriyle hala varlığını devam ettirmektedir. Bütün bunlar, araştırma sahamız olan Hani ve yöresinde bugün gözlenen ziyaret fenomeninin ilk izlerinin İslam öncesi inanç sistemlerine kadar uzadığını göstermektedir.

[325] Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali,** Bilmen Yayınevi, İstanbul 1984, s.264.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ KONULARLA İLGİLİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARI

4.1. TABİATLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

4.1.1. Su ile İlgili İnanışlar

Anadolu'nun farklı yörelerinde olduğu gibi Hani çevresinde de şifalı olduğuna inanılan muhtelif sular, çeşitli ruhsal ve bedensel hastalıkların tedavi edilmesi amacıyla halk tarafından ziyaret edilir. Yörede Ankaris, Hamra ve Aynkebir suları hakkında çeşitli halk inanışları mevcut olup bu sulara bazı kutsallar atfedilerek buralarla ilgili halk kültüründe bazı menkıbeler anlatılır.

4.1.1.1. Ankaris Suyu

Hani'nin yaklaşık 2 km güneyinde Veziri mahallesinde bulunur. (Ek 25, 26) Çok eski bir geçmişe sahip olan bu suyun yıllık ziyaretçi sayısı 10 bin civarındadır. Kaynağının nerden geldiği bilinmeyen sudan hem içme ve hem de şifa maksadıyla faydalanılır.

Yöredeki halk inanışına göre eskiden ipek yolu, Veziri mahallesindeki Gabon boğazından geçiyordu. Kuzey Anadolu ile Mezopotamya bölgesi arasında geçişler bu yöreden sağlanıyordu. Allah dostları zatlar irşat hizmetleri için bu güzergâhı çokça kullanırlardı. Rivayet edildiğine göre evliyadan birisi Hicaz'dan dönüş yolculuğunda dinlenmek için şimdiki Ankaris suyunun bulunduğu yerde konaklamış. Yanında getirmiş olduğu zemzem suyunu fark etmeden döküvermiş. Bu zat bu duruma çok üzülmüş. Bulunduğu yerde hafif uykuya dalmış, rüyasında kendisine gaip âleminden biri seslenerek şöyle demiş: "Üzülme senin suyun ayakların altındadır." Uykudan

uyanan Allah dostu, ayakların dibinde suyun aktığını görmüş. O günden sonra Ankaris suyu hiç kurumadan günümüze kadar şifalı su olarak kalmıştır.[326]

Ankaris suyu başta sarılık olmak üzere karaciğer hastalıklarında ve böbrek taşlarının düşürülmesinde etkili olduğuna inanılır. Sarılık olan kişi üç Cuma günü suyun aktığı havuza girer, sonrasında kaynaktan aldığı suyla yıkanır. Ayrıca bu su bidonlara doldurularak eve getirilip evde yıkanılarak da kullanılır.[327]

4.1.1.2. Hamra Suyu (Eyni Wışk, Eyni Hemr)

Hamra suyu Hani'nin kuzeyinde hafif yamaçlı bir tepede bulunmaktadır. Hani'de Eyni Wışk veya Eyni Hemr olarak bilinir. Hamra suyunun başta kızamık olmak üzere çeşitli deri hastalıklarına iyi geldiğine inanılır. Kızamık hastası çocuklar için şifa kaynağı olduğu kabul edilir. Kızamığı olanlar buradaki çamuru alıp vücuduna sürer, sonrasında da kaynaktan su doldurup bir köşede yıkanırlar. Bu şekilde şifa bulacağına inanılmaktadır.[328]

4.1.1.3. Aynkebir Suyu ve Efsanesi

Aynkebir suyu Ulu Cami ile Hatuniye Medresesi arasında bulunan büyük bir havuzdur. (Ek 27) Bu su, Hani'nin kuzeyindeki dağın eteklerinden kaynar ve dokuz kemerli bentlerden çıkarak ilçe merkezinde bir havuz oluşturur. Havuza yedi gözden su akar. Suyu çok serindir. M. Ö. 2000 yılında Huriler tarafından yaptırılmıştır.

1869 Diyarbakır salnamesinde Anbar nehri ile ilgili bilgi verilirken Aynkebir suyundan da bahsediliyor: "Nehr-i mezkur Diyarbekir sancağında Lice kazasına tabi Hani nahiyesinde müdür makarrı olan Hani kasabası dernundaki Ayn-ı Kebir namıyla çıkan su olup oradan cereyan ile Pir Hüseyin (Ali bardak) karyesinden ve Karakoç'tan bil mürur Türkmen nahiyesinde Bismil karyesinden beride Köseli karyesi önünde Dicle nehrine munsap olur." [329] denilmektedir.

[326] Osman Yalınkaya, -Çiftçi- "Su" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 17/08/2013.
[327] Gani Pasin, -Emekli İmam- "Su" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.
[328] Kadri Halifegil,-Esnaf- "Su" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 29/08/2013.
[329] Tellioğlu(Ed), **age.**, c.III, s.97.

Aynkebir suyu hakkında yöre halkı arasında meşhur olan bir efsane anlatılır. Buna göre eski zamanlarda çobanın biri bir yaylada sürüyü otlatıyormuş. Hayvanları otlattığı yerde hiç su yokmuş. Her gün sürüde bulunan bir keçi belli bir süre kaybolup daha sonra geldiğinde keçinin sakalları ıslanıyormuş. Çoban da bulunduğu yerde su kaynağı olmadığı için keçinin nereye gittiğini merak etmiş. Çoban keçiyi takip etmiş, keçi belli bir süre gittikten sonra bir mağaraya girmiş, oradan da aşağıya doğru inmiş suyu içip dışarı çıkmış. Çoban, keçinin su içtiği yere gidince su kaynağını görür. Suyun nereye doğru aktığını bulmak için kavalını suya bırakır. Kaval Hani'de çıkar. Kral, kavalı alıp suyun kenarında bir ağaca asar.

Çoban bir gün Hani'ye gelmiş ve kavalını görmüştür. Çoban kavalını almak için suyun kenarına gider. Kavalını alırken orada nöbet tutan askerler çobanı yakalayıp krala götürürler. Çoban, krala kavalın kendisine ait olduğunu söyler. Kral, suyun kaynağını öğrenmek için iki askerle beraber çobanı gönderir. Askerler, suyun bulunduğu yerde çobanı öldürürler. Kral da iki askeri öldürür. Bu bir sır olarak kalır. Bunları kimse duymasın diye yapar. Hatta o kaynağın iki kola ayrılarak bir kolunun Hani'ye diğer kolunun da Seren köyüne gittiğine inanılır.[330]

Aynkebir suyu ile ilgili başka bir efsaneye göre de bir çoban, dağda koyunlarını otlatırken, büyük bir taş görmüş. Taşı kaldırmış, altında bir su kaynağı çıkmış. Çoban, eğilip bu sudan içmek istemiş. Kavalını suya düşürmüş. Üç gün kavalını çıkarmak için uğraşmış. Üçüncü günün sonunda, kaval suyun yüzünde görülmüş, su da bir çağlayan olup, Hani"ye doğru akmaya başlamış. Bu duruma şaşıran Hanililer, nereden geldiğini bilmedikleri bu suyu bir mucize olarak kabul etmişler. Çoban, "Ben bu suyun kaynağını biliyorum" demiş. Mucizeye saygısızlık ettiği sonucuna vararak, çobanı hemen öldürmüşler.[331]

4.1.1.4. Bırkleyn Suyu ve Mağaraları

Dicle nehrinin iki önemli kolundan biri olan Bırkleyn suyu Hani ile Lice arasında Genç yolunun üzerinde bulunur.[332] Birbirine paralel olarak uzanan kayalıklarda

[330] Gani Pasin, -Emekli İmam- "Su" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.
[331] Muhsine Helimoğlu Yavuz. **Diyarbakır Efsaneleri, Doruk Yayınları**, İstanbul 1992, s. 202.
[332] Bırkleyn Mağaraları ve Suyu için Bkz. Asurlular s.12.

üç mağara bulunur. Bu mağaraların astım hastalığına iyi geldiğine inanılır. Astım hastalığı olanlar bu mağaralarda bir süre bekleyip tedavi olurlar.

Bırkleyn mağaraları hakkında halk arasında oluşan önemli inanışlardan biri de Hızır hakkında olanıdır. İnanışa göre Hızır, Bırkleyn mağaralarına gelmiş, bu mağaralardan birinde akan, cennetten çıkıp yine cennete giden Dicle ırmağının kaynaklarından birini oluşturan ölümsüzlük suyundan içmiş ve ölümsüzleşmiştir.

Başka bir inanışa göre de Hızır, yine ucu Kaf Dağına çıkan bu mağaralarda Zülkarneyn ve Hz. Musa ile buluşmuştur.[333]

4.1.2. Ateş ile İlgili İnanışlar

Ateşin insan hayatının hemen bütün safhalarında çok önemli rol oynayan bir unsur olduğu bilinmektedir. Bu sebeple insanlık tarihi gelişme süreci içinde ateşin bulunmasından önceki hayat şartları ile sonrası sırasında görülen farklar ateş üzerindeki düşünceleri yoğunlaştırmıştır. Dolayısıyla insanlığın sahip olduğu kültürel değerlerin de etkisiyle ateşin icadına ilişkin her milletin kendi milli kültüründe çeşitli inanışlar ortaya çıkmıştır.[334] Bu inançlar, Anadolu'nun farklı bölgelerindeki ateşle ilgili halk inançlarına benzer olarak Hani ve çevresinde de canlılığını korumaktadır. Hani'de ateşle ilgili genel inanışlar şunlardır:

Ateşe sövmek ve tükürmek uğursuzluk getirir.

Ateşi söndürmek için su dökülmez; ateş toprakla örtülür.

Ateşe işemek günah kabul edilir.

Akşamları evden ateş çıkarılmaz. Aksi halde uğursuzluk getirir.[335]

Ateşin veya külün üzerine su dökülerek söndürülmek isteniyorsa mutlaka besmele çekilmesi icap eder. Aksi takdirde bu kişileri cin ve peri çarpar.

Sarımsak, soğan v.b. gibi yiyecekler ateşe atılırsa o eve fakirlik gelir.

---

[333] Helimoğlu Yavuz, **age.**, s.42.

[334] Emine Kırıcı, **Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar,** Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Ankara 1998, s.398.

[335] Recep İlhan, -Esnaf- "Ateş" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 13/08/2013.

Bir kimse rüyasında ateş üzerine kurulmuş tencere ve kazan görürse o kimsenin öleceğine inanılır.

Ateşe karşı ibadet edilmez, namaz kılınmaz. Bu durumda Allah'a değil sanki ateşe secde edilmiş olduğuna inanılır.

Ateş sönünce cin, peri gibi görünmeyen varlıklar ocak başında toplandığından, sönmüş ocağın yanında yatmak iyi değildir.[336]

4.1.3. Hayvanlar ile İlgili İnanışlar

İnsanlar, özellikle ilk dönemlerde hayvanlarla çok sık karşı karşıya gelmişlerdir. Kökenleri çok eskiye dayanan hayvanlarla ilgili inanışlar, Hani ve çevresinde geçerliliğini korumaktadır. Yörede hayvanlarla ilgili yaygın olan inanış ve uygulamalar şunlardır:

4.1.3.1. Kedi

Kedi ile aynı yerde yatılmaz. Kedinin insanın ruhunu çaldığına ve ömrünü kısalttığına inanılır.

Kedinin yedi ruhlu olduğuna inanılır. Yörede hastalık, kaza v.b. olumsuzlukları geçirip ayakta kalan insanlar için "pısingu hevt ruh" yani "yedi ruhlu kedi" denilir.

Kediyi öldürenin başına çok büyük bela ve musibetlerin geleceğine inanılır.

İnsanın nankörlüğünün kediden kaynaklandığına inanılır.[337]

Kara kedi insanın önünden geçerse uğursuzluk getireceğine ve işlerin ters gideceğine inanılır.

Kediyi Hz. Ali sıvazladığı için hiçbir zaman sırtüstü düşmez.[338]

[336] Mehmet Kılıç, -İnşaatçı- "Ateş" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 13/08/2013.
[337] Ziro Yıldız, -Ev Hanımı- "Hayvanlar" konulu görüşme, Süslü Köyü 13/08/2013.
[338] Faik Aslan -Esnaf- "Hayvanlar" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 19/08/2013.

4.1.3.2. Köpek

Hani çevresi Şafii mezhebinden olduğu için köpeği necaset kabul eder. Bundan dolayı köpeğe dokunulmaz. Köpek ağzının dokunduğu tabaklar toprakla helal edilir.

Köpek uluması uğursuzluk kabul edilir ve oraya en yakın evden ölü çıkacağına inanılır.

Ezan okunurken uluyan köpek uğursuzluk getirir. Ezan okuyan kişinin de günahkâr olduğuna inanılır.

Köpek geceleyin vakitsiz ulursa bir uğursuzluk veya doğal bir afet olacağına inanılır.

İçinde köpek beslenen eve meleklerin girmeyeceğine inanılır.[339]

4.1.3.3. Güvercin

Evde güvercin beslemek uğursuzluk getirdiğine inanılır.

Ölen günahsız insanların ruhlarının güvercin suretinde yeryüzünde dolaştığına inanılır.[340]

3.1.3.4. Horoz

Horozların melekleri gördüğüne inanılır. Bundan dolayı kimin evinde horoz vakitsiz öterse o evden cenaze çıkacağına inanılır.

Horozun akşamdan sonra veya gece yarısı ötmesi uğursuzluk kabul edilir. Böyle bir horoz hemen kesilir.[341]

4.1.3.5. Baykuş

Baykuşun uğursuzluk getirdiğine inanılır.

Bir evin damında baykuş öterse o evde ölü çıkacağına inanılır.

---

[339] Şevket Ulaş,-Esnaf- "Hayvanlar" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 30/08/2013.
[340] Yusuf Mahir -Esnaf- "Hayvanlar" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 19/08/2013.
[341] Abdullah İlhan,-İnşaatçı- "Hayvanlar" konulu görüşme, Anıl Köyü 14/07/2013.

Baykuş hangi tarafa doğru öterse oraya felaket geleceğine inanılır.

Öten baykuş hemen uzaklaştırılırsa uğursuzluk gelmez.[342]

4.1.3.6. Örümcek

Örümcekler, Hz. Muhammed (sav)'i müşriklere karşı koruduğundan kutsal olduğuna inanılır.

Örümcek ağını bozanın yuvasının yıkılacağına inanılır.

Kadınlar evde temizlik yaparken cuma günleri örümcek ağlarını bozmazlar.[343]

4.1.3.7. Pepuk

Yörede pepuk kuşu, yani kuş olan kızın efsanesi, halk arasında hala canlılığını korumaktadır. Efsaneye göre anneleri ölen iki kardeş sıkıntılı günler geçirirler. Babaları çocukları perişan olmasın diye başka bir kadınla evlenir. Üvey kadın çocuklara iyi davranmaz, onlara hep eziyet eder. Çocuklar da korkudan durumu babalarına anlatmazlar.

Kadın bir gün iki kardeşi kenger toplamaya gönderir. Ancak çocuklara delik torba verir. Ablası kengeri söker, küçük kardeşi torbaya koyar. Akşam eve gelmek için yola koyulurlar. Bir müddet yürüdükten sonra bakarlar ki torbada hiç kenger yok. Evde üvey anne korkusundan ablası kardeşine kızarak "Kengerleri sen yedin!" der. Kardeşi ise "Ben yemedim abla, inanmıyorsan karnımı yar bak" der. Ablası kardeşinin karnını yarıp bakar ve kardeşinin kengerleri yemediğini görür. Sonra torbaya bakar, torbanın delik olduğunu fark eder. Kengerlerin torbadan döküldüğünü anlar. Abla yaptığından pişman olur, kardeşinin yarasını sarar. Ancak kardeşi çok geçmeden ölür. Kardeşini yıkar ve kendi elleriyle gömer.

Abla kız, kardeş acısıyla dayanamaz ve Allah'a yalvararak "Allah'ım beni kuş yap, acımı bütün dünyaya anlatayım!" der. Kızın dileği kabul olur ve kuş olur. Her yıl kenger mevsiminde akşam vaktinde öter, şu anlama gelen sözleri söyleyerek ağıt yakar:

[342] Hasan Kaya, -Emekli- "Hayvanlar" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 15/06/2013.
[343] Mehmet Kılıç, -İnşaatçı- "Hayvanlar" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 13/06/2013.

“Pepuk, ke qır, mın qır, ke kuşt, mın kuşt, ke şuşt, mın şuşt, kekoo, kekoo…”[344]

Türkçesi “(Pepuk, kim yaptı, ben yaptım, kim öldürdü, ben öldürdüm, kim yıkadı, ben yıkadım, abi, abi…)

Hani çevresinde bu efsane, ölüm, kaza vb. trajedileri çokça yaşayan ailelerin acılarını tarif etmek için anlatılır.

4.1.3.8. Kırlangıç (Hachacık)

Yörede bu kuşlara ayrı bir önem verilir. İnanışa göre bu kuşlar her sene Hacca gider ve yaz mevsiminde de hacdan dönerler. Bundan dolayı hachacıkın kutsal bir kuş olduğuna inanılır.

Bu kuşlar kesilmez, etleri yenilmez. Evlerin içinde eyvanlarda yuva yaparlar. Yuvalarına dokunulmaz. Hachacık kuşuna zarar verenin başına büyük musibetler geleceğine inanılır. Rüyasında hachacık kuşunu görenlerin hayır ve menfaat göreceğine inanılır.[345]

4.1.3.9. Malmalık

Hz. İbrahim ateşe atılırken, ateşi söndürmek için ağzıyla su taşıdığına inanıldığından kertenkele kutsal kabul edilir. Kertenkeleyi öldürmenin günah olduğuna inanılır.

4.1.3.10. Gumgumok

Hz. İbrahim ateşe atılırken inanışa göre gumgumok, ateşe üfleyerek ateşin daha fazla tutuşmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı gumgumok görüldüğü yerde öldürülür. Hatta yedi tane gumgumok öldüren kişinin cennete gideceğine inanılır.

Gumgumoku gören kişi ağzını hemen kapatmalı, aksi takdirde gumgumok o kişinin dişlerini sayar ve dişleri erken çürür.[346]

---

[344] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- “Hayvanlar” konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013..
[345] Kamile Demirok,-Ev Hanımı- “Hayvanlar” konulu görüşme, Süslü Köyü 012/005/2013.
[346] Hatun Çınar,-Ev Hanımı- “Hayvanlar” konulu görüşme,Kuyular Beldesi 20/05/2014

4.1.3.11. Uğur Böceği

Eline veya vücudunun herhangi bir yerine uğur böceği konan kişi, çok şanslı olur. O gün bütün işleri iyi gider.

Uğur böceği bir kimsenin eline konarsa o kimsenin hacca gideceğine inanılır. Uğur böceği elinden uçtuğu yönden o kişinin misafirinin geleceğine inanılır.

4.1.3.12. Kurt Ağzını Bağlamakla İlgili İnanışlar

Hani'de temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğu için hayvanların, hem kötü gözlü insanlardan hem de yırtıcı hayvanlardan korunmasına önem verilir. Yörede büyükbaş hayvancılıktan çok küçükbaş hayvancılık yapılır. Bölgenin coğrafi yapısı koyun ve keçi yetiştirmeye elverişlidir. Küçükbaş hayvanlar sabahları çobana verilir. Gün boyu otlatıldıktan sonra akşamları sahiplerine teslim edilir. Eğer hayvanlardan eve dönmeyen olursa bunun kırsalda kaybolduğu ve kurt gibi yırtıcı hayvanlara yem olabileceği anlamına gelir. Hayvanın korunması için de kurdun ağzının bir hoca tarafından bağlanması gerektiğine inanılır. Bu işlem birkaç şekilde yapılır:

Öncelikle hocaya gidilir. Hoca tarafından bir bıçağa Ayete'l Kursi okunur, sonra da bıçağın ağzı açılır ve kapatılır. Bu şekilde kurdun ağzının da kapatılacağına inanılır.[347]

Yörede bazı köylerde hayvanları kaybolan kişi dua okuyarak elindeki ipe düğüm atar. Böylece kurdun ağzı bağlanır.

Süslü Köyünde ise Kur'an-ı Kerim'den Şems süresi bir nefeste okunup "Vela yehafu ukbaha" dendiğinde bıçağın ağzı kapatılır.

Kaybolan hayvan sağ salim döndükten sonra kurdun ağzı açılır. Eğer kurdun ağzı açılmazsa açlıktan öleceği ve bunun günah olacağına inanılır.[348]

[347] Hakkı Kılıç,-Çiftçi- "Hayvanlar" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 14/06/2013.
[348] Ali Demirok, -Çiftçi- "Hayvanlar" konulu görüşme, Süslü Köyü 29/06/2013.

4.1.3.13. Kuşlar

Üzerine kuş pisliği düşen kişinin zengin olacağına inanılır.

Kuş yakalandığında eğer acı acı ötüyorsa kuşun o kişiye beddua ettiğine inanılır.

Kuşların yuvası bozulmaz, bozanın evi yıkılır. [349]

Evin damında baykuş öterse o evden ölü çıkacağına inanılır.

4.1.3.14. Tavşan

Evde tavşan beslemek uğursuzluk getirir.

Tavşan beslenen evin bereketinin kaçacağına inanılır.

4.1.3.15. Koyun

Koyun, geniş kuyruğuyla avret mahalli kapalı kaldığı için hayır ve güzelliğin timsali olarak görülür. Bu özelliğiyle koyunların melekler gibi olduğuna inanılır.

Koyun beslemenin evde bereketi artırdığına inanılır.[350]

4.1.3.16. Keçi

Keçilerin şeytan ruhlu olduğuna inanılır.

Keçinin, kuyruğunun yukarı doğru durması ve ayıplı yerlerinin her zaman açık olmasından ötürü çirkin şeyleri temsil ettiğine inanılır.

Keçi idrarının kulak ağrısı için şifalı olduğuna inanılır. Özellikle küçük çocukların kulak ağrılarının geçmesi için kulaklarına keçi idrarından birkaç damla akıtılır.[351]

[349] Ali Kahraman,-Esnaf- "Hayvanlar" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 29/08/2013.
[350] Hasan Yiğit, -Esnaf- "Hayvanlar" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 12/082013
[351] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- "Hayvanlar" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013..

4.1.4. Gökkuşağı ve Gök Gürlemesi ve Yıldız Kayması ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Genellikle ilkbaharda yağmurlu bir günün ardından gökyüzünde "gökkuşağı" adı verilen renkli bir kuşak oluşur. Hani çevresinde bu kuşağa "Mundi Ayşo Fato" yani Ayşe ile Fatma'nın kuşağı denilir. Gökkuşağı görüldüğü zaman insanlar renklerin güzelliğini görmek için evlerinden dışarı çıkarlar. Gök kuşağı ile ilgili inanışlar şunlardır:

Gökkuşağının altında geçen kimsenin cinsiyetinin değişeceğine kız ise erkek, erkek ise kız olacağına inanılır.

Gökkuşağının altından geçen kişinin dileğinin gerçekleşeceği kabul edilir.

Gökkuşağının altından geçmenin uğurlu olduğuna inanılır.[352]

Gökkuşağının üzerine doğduğu yerin hayırlı olduğu kabul edilir. Eğer mezarlığın üzerine doğmuşsa orada yatan kişinin cennet ehli olduğuna inanılır.

Hani ve çevresinde gök gürlemesi ve şimşek çakması olayı Allah'ın gücü ve kudretinin bir nişanesi olarak görülür.

Gök gürlemesi ve şimşek çakması esnasında kelime-i şehadet, kelime-i tevhit ve euzu besmele çekilir.[353]

Yörede her insanın bir yıldızının olduğu inancı vardır. Yıldızın kayması bir insanın öldüğüne yorumlanır. Ayrıca yıldızın kayması esnasında tutulan dileklerin de kabul edileceğine inanılır.[354]

[352] Hamit Erdoğan, -Çiftçi- "Gökkuşağı" konulu görüşme, Kanikevan Köyü 11/082013.
[353] Gazi Topdemir, -Çiftçi- "Gök gürlemesi" konulu görüşme, Anıl Köyü 30/07/2013.
[354] Bu durumla alakalı olarak Hani çevresinde şu hikâye anlatılır: Eski zamanlarda yaz mevsiminde damda yatağında uzanmakta olan biri, yıldız kayması esnasında bir dilekte bulunur ve şöyle der "Ya Rabbi bana bol kesme (pestil herlesinden yapılan bir çeşit tatlı) ver" diyeceğine adamın dili sürçer "kesme" yerine "kesa" der. Sabah aşağı iner odasının kesa (kaplumbağa) ile dolduğunu görür.

4.1.5. Tabiatla İlgili İnanışların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

Halk kültüründe tabiatla ilgili inanışlar arasında su ve su kaynakları önemli bir yer tutar. Suyun kutsallığı ve şifalı olduğu inancı dünyanın farklı bölgelerinde benzer özellikler taşır. Hinduizm'de şafaktan önce Ganj nehrinde yıkanmak çok önemli bir ibadetken Şintoizm'de tapınağa yıkanmış ve temizlenmiş olarak girmek çok önemlidir. Yahudilikte de loğusalık, taharetsizlik ölü hayvan ve insana dokunmak gibi maddi ve manevi kirlenmelerden İslam'daki abdest gibi özel dinsel yıkanmalarla temizlenilir. Hıristiyanlıkta da "asli suç"tan kurtulmak için, yeni Hıristiyan olanlar ve bir kiliseden diğerine geçenler su ile vaftiz edilir[355]

Türkler arasında tabiat kültürüne bağlı olarak gelişen ve kült konusu olan su önemli bir unsurdur. Türkler, dağlar gibi göller ve ırmakları da hep canlı nesneler olarak tasavvur etmişlerdir. Suyun arıtıcı niteliği, bolluk ilişkisi, taşıma vb. özellikle bu kültürün doğuşunda rol oynayan önemli etkenlerdir. [356]

Türk zümrelerinin inançlarında kutsallaştırılan su, aynı zamanda çoluk çocuk sahibi ve mahiyetinde bir takım gizli güçleri bulunduran koruyucu bir iyedir. Yakutlar "ü iççite" veya "ukulan toyun" adını verdikleri su ruhuna saygı gösterir ve onu memnun etmek için henüz buzağılamamış bir inek kurban eder, saçı olarak da içki sunarlardı.[357] Türkler her suyun bir iyesi olduğuna inanırdı. Eski Türklerde çocuksuz kadınlar, kurumuş ırmaklara süci/şarap salmak suretiyle o ırmakların iyelerini memnun etmeye çalışır, onların yardımıyla çocuk sahibi olacaklarına inanırlardı.[358]

Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde olduğu gibi Hani ve çevresinde de şifalı olduğuna inanılan sular, çeşitli ruhsal ve bedensel hastalıkların tedavisi maksadıyla ziyaret edilir. Araştırma sahamız içerisinde tespit ettiğimiz su kaynaklarının mahiyeti hakkında yöre halkı arasında bazı efsaneler anlatılmaktadır. Bu sulara bazı kutsal değerler atfedilerek hepsinden şifa maksatlı faydalanılmaktadır.

---

[355] Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002. s.171.
[356] Oymak, **age.**, s.93.
[357] Rıfat Araz, **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği,** Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını No: 108, Ankara 1991, s.55.
[358] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, s.53.

Yörede Ankaris suyunun şifalı olduğuna inanılmasının temelinde "Hac dönüşü getirdiği zemzem suyunun dökülmesi neticesinde üzülen kişiye, rüyasında zemzeme karşılık kendisine Ankaris suyunun verildiği" menkıbesi yatmaktadır. Ankaris suyu, Zemzem suyu ile ilişkilendirilmiş; bu suyun sarılık ve karaciğer hastalıklarına şifa verdiğine inanılmıştır. Cabir'den yapılan rivayete göre Hz. Peygamber "Zemzem suyu ne niyetle içilirse ona şifa olacağı" buyrulmuştur[359].

Ateş tarih boyunca bütün insanların özellikle eski toplulukların hayatlarında önemli bir etken olmuştur. Anadolu'nun diğer bölgelerindeki ateşle ilgili halk inanışlarına paralel olarak Hani ve çevresinde de bu inanışlar canlılığını korumaktadır. Yörede ateş ile ilgili inanışlarda eski dinlerin, gelenek ve göreneklerin etkili olduğu görülmektedir.

Bir bereket ve hayat kaynağı olarak inanılan ateşi Türkler ocaktan dışarı vermeyi uğursuzluk kabul ederlerdi. Başka boydan kişilere asla ateş vermezlerdi.[360] Hani çevresinde akşamları evden ateş çıkarmanın uğursuzluk kabul edilmesi inancının benzeri, eski Türklerde de var olduğu anlaşılıyor.

Hani ve çevresinde "ateşe karşı tükürülmez" inancının Zerdüşt dininde de olduğu görülüyor. Zerdüşt dininin ateşe kutsallık atfetme geleneğinin izlerine Hani'de az da olsa rastlanmaktadır. Bu kutsallık bir inanç ya da bir tapınma değil; korku ve saygı olarak etkisini sürdürmektedir.

Hani'de "besmele çekilmeden su dökülerek ateş söndürülürse cin çarpar" inancı ile "ateş sönünce cinler ocak başında toplanır" inancının temelinde, İslam'da cinlerin ateşten yaratıldığı düşüncesi yatmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de[361] ve Hz. Peygamberin ilgili hadislerinde[362] cinlerin ateşten yaratıldığı ifade edilmektedir.

Hani ve çevresinde hayvanlarla ilgili inanışların kaynağı eski çağlara kadar uzanmaktadır. Hayvanlara çeşitli dönemlerde kutsallık atfedilmiştir. Hayvanların

[359] Buhari, Hac 76.
[360] Kalafat, **age.**, s.186.
[361] Kur'an-ı Kerim, Rahman Suresi, 15. ayet "Cin"i de yalın bir ateşten yarattı". Kur'an-ı Kerim, Hicr Suersi, 27. ayet "Cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık".
[362] Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) şöyle buyurdu: "Melekler nurdan, cinler kızıl ateşten, Âdem de size bildirilen (topraktan) yaratılmıştır. Müslim, Zühd 60, Ahmed İbni Hanbel Müsned, c.VI, 153, 168

kutsallığı hakkındaki inancın an basit şeklini totemizm ortaya koymaktadır. Bu anlayışa göre baykuş, karga, timsah, tavşan, kartal v.s. gibi muayyen totem hayvanları, bazı sosyal gruplarca kutsal kabul edilir.[363]

Yörede kara kedilerle ilgili inanışlar canlılığını korumaktadır. Kara kedilerin uğursuzluğuna inanılmaktadır. Kara kedilerle ilgili inançların kaynağı M. Ö. 3 bin'lere dayanmaktadır. Kedilerin dokuz canlı oldukları inancı da Antik Mısır'dan geliyor.[364]

Hani ve çevresinde baykuş kötülük ve ölümün habercisi olarak görülür. Baykuş, eski çağlardan beri pek çok toplumda kötülük, felaket ve ölümün sembolü olarak kabul edilmiştir. Türk boylarından Bayat boyunun sembolü olan baykuşun ölümün simgesi olarak düşünülmesi ve ölümün habercisi olarak değerlendirilmesinin Türklere Çin veya İran'dan geçtiği belirtilmiştir.[365]

Yörede ayrıca köpeğin bulunduğu eve meleklerin girmeyeceği; ezan okurken uluduğunda o çevreden bir cenazenin çıkacağı ve uğursuzluk getireceği inancının temeli eski dönem toplumlarına dayanmakla birlikte köpek hakkında olumsuz kanatın oluşmasında kısmen de olsa İslam fıkhında (Şafii Mezhebi) bu hayvanın necis olarak kabul edilmesi hükmü yatmaktadır. "Köpek beslenen eve melekler giremez" inancının temelinde Hz. Peygamberin "İçinde köpek ve resim olan eve melekler girmez."[366] hadisi etkili olmaktadır. Altay ve Sibirya mitolojilerine göre ise köpek tanrının kendisine verdiği kutsal görevi ihmal edip, şeytana yardım etmesi dolayısıyla aldatıcı bir hayvandır.[367]

Hani ve çevresinde örümcek, Hz. Muhammed (sav) ile Hz. Ebubekir'in Medine'ye hicret esnasında Sevr mağarasındayken mağarayı ağıyla kapatarak onları Mekkelilere karşı koruduğundan mübarek kabul edilir. Bu sebeple örümceğin ağını bozanların yuvalarının yıkılacağına inanılır.

Kurtağzı bağlama inancı Türkiye'nin her bölgesinde olduğu gibi Hani çevresinde de karşımıza çıkmaktadır. Kurtağzı bağlama işleminde her ne kadar

[363] Ekrem Sarıkçıoğlu, **Din Fenomenolojisi**, s. 41.
[364] http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.
[365] Selçuk, **age.**, s.171.
[366] Buhari, Libas 92, 88, Müslim, Libas 102.
[367] Selçuk, **age.**, s.171.

Kuran'da ayet ve süre okunup dua edilse de İslam dininde bu uygulamanın herhangi bir dayanağı yoktur. Hani çevresinde kurtağzı bağlama pratiğinin benzerinin Orta Asya topluluklarında, Azerbaycan ve İran Türklerinde görülmektedir.[368]

Malmalık ve gumgumok ile ilgili inançların kaynağı Hz. İbrahim (as)'e dayandığı görülmektedir. Yörede oluşan inanca göre Hz. İbrahim(as) ateşe atıldığında malmalık ateşi söndürmek için ağzıyla su taşımış, gumgumok ise ateşin daha çok hararetli yanması için ateşi üfürmüş. Bundan dolayı Hani'de gumgumok görüldüğü yerde hemen öldürülür, malmalıka ise karışılmaz. Hatta gumgumok öldürülme işi öyle abartılı bir inanış haline getirilmiş ki yedi tane gumgumok öldürenin cennete girileceğine inanılır.

Hani çevresinde gökkuşağı ile ilgili inanışlarda farklı kültürlerin etkili olduğu görülüyor. Gökkuşağı, bütün Türk topluluklarda göğü yere bağlayan bir tür köprü, özellikle de Tanrı'nın köprüsü olarak görülür. Bu sebeple de fırtınadan sonra ortaya çıkması Tanrının öfkesinin yatıştığının belirtisi olarak yorumlanır.[369]

Anadolu'da gökkuşağı; nur, Yeşil Kâbe, kırmızı yeşil, ebemkuşağı, eleğim sağma kelimeleriyle isimlendirilir.[370] Alevilerde ise "Fatma anamızın kuşağı" adıyla anılmaktadır.[371] Hani yöresinde ise "Mundi Ayşo Fato" yani "Ayşe Fatma'nın kuşağı" şeklinde ifade edilir. Alevi inancındaki "Fatma" isminin, gökkuşağının yörede bu şekilde isimlendirilmesinde etkili olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca kanaatimize göre, Hz. Ayşe isminin Sünni camiada ehemmiyet arz etmesi ve Hani çevresinin de kahir ekseriyetinin Ehli Sünnet'e mensup olmasından dolayı gökkuşağı tanımlanırken "Ayşe Fatma" isimleri birlikte zikredilmiştir.

Yörede her insanın bir yıldızının olduğu, bu yıldızın kayması ile o insanın öldüğü inanışının kökeni İslam öncesi eski inançlara dayanır. Eski Türklerde yıldız

[368] http://www.necatidemir.net/images/demir/bkosem/kurtagzibaglama, 09.10.2013.
[369] Mircea Eliade, **Şamanizm,** İsmet Birkan(Çev.), İstanbul 1999, s.29.
[370] Ahmet Gökbel, **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1998, s.126.
[371] Mehmet Eröz, **Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik**, İstanbul 1977, s. 386.

kayması ölüm belirtisi olarak görülmüş ve gökten düşen yıldızın sahibinin öldüğüne inanılmıştır.[372]

Hani çevresinde insanlarla yıldızlar arasında ilişki kurulması İslam dışı bir uygulamadır. Hz. Peygamberin: "Bir kısım insanlar, şu güneş ve ay tutulmalarının yıldız (göktaşı) kaymalarının yeryüzündeki önemli kimselerin ölümleri sebebiyle olduğunu düşünüyorlar. Şüphesiz onlar doğru söylemiyorlar. Bu olaylar, sade kulların ibret alacağı Allah'ın ayetlerindendir." [373] hadisi, İnsanlarla yıldızlar arasında bu şekilde benzerlik kurulmasının İslam inancına aykırılık teşkil ettiği ve bu inanışın İslam öncesi Arap toplumunda da var olduğu anlaşılıyor.

4.2. DİNSEL-BÜYÜSEL İÇERİKLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

4.2.1. Cin, Şeytan ve Melek ile İlgili İnanışlar

Hani çevresinde cin, şeytan ve meleklerin varlığı ile ilgili inanış ve uygulamalar önemli bir yer tutar. Yöre halkı tarafından cinlerin kendi aralarında inançlı ve inançsız diye ikiye ayrıldığı; inançlı olanların Müslüman olduğu ve kimseye zarar vermediği, inançsız olanların ise kâfir olduğu dolayısıyla insanlara zarar verdiği kabul edilmektedir.

Hani halkı, bazı zamanlarda cinlerin eylemlerini gördüklerini anlatmaktadırlar. Bu durumla ilgili olarak; Adamın biri at üzerinde çıktığı yolculuktan dönmeye başlar. Akşam vaktinde karanlık çöker. Adam, yolun kenarında kuzuya benzer bir hayvanı görür. Atından inerek hayvanı alır. Tekrar atına biner, hayvanı da kucağına alarak yolculuğuna devam eder. Bu esnada kendi kendine: "Bu kuzu ne kadar da güzeldir" der. Bunun üzerine kucağındaki varlık da adamın söylediğini aynen tekrar eder. Hayvanın konuşmasından çokça korkan adam, bunun kuzu şekline girmiş bir cin olduğuna inanır ve hayvanı kucağından atarak arkasına bakmadan evine kadar gelir.[374]

Cin ve şeytanın çarpması ve musallat olması durumlarında en iyi tedavinin Kur'an'dan ayetler okumak, muska yapmak ve Çalık mağarasını ziyaret etmek

[372] Örnek, **age.,** s. 24.
[373] Ahmed b. Hanbel, **el-Musned**, c. V, İstanbul 1992, , s.16.
[374] Adem Yaşar, -Esnafı- "Cin" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 23/06/2013.

olduğuna inanılır. Hani çevresinde cin çarptığına inanılan kişiler iyileşmeleri için Kanikevan köyündeki Çalık mağarasına götürülürler. Bu mağarada cinlerin yaşadığına, cin musallat olan kişilerin de korkmadan bir gece burada kaldıkları zaman iyileşeceklerine inanılır.[375]

Yörede cin ve şeytanla ilgili diğer inanışlar şunlardır:

Cinlerin oğlak, kuzu ve keçi gibi hayvanların suretlerine girdiklerine inanılır.

Sarımsak ve soğan kabukları cinlerin yiyeceği sayıldığından, onların yakılması hoş görülmez.[376]

Kötü cinlerin insana musallat alabileceğine ve bunlardan korunmak için Felak ve Nas surelerinin okunması gerektiğine inanılır.

Cinlerin bir insana âşık olabileceğine, bundan sonra da böyle birinin dünyadan kimseyle evlenmeyeceğine inanılır.

Yiyeceklerin ağzı açık kaldığında geceleri cinlerin ondan yediğine inanılır.

Akşam vakitlerinde besmelesiz sıcak su dökülmez, aksi halde cin çarpacağına inanılır.

Günlük konuşmalarda cin kelimesinin kullanılmamasına dikkat edilir. Çünkü cinlerin isminin anıldığı yere geleceği ve oradakileri çarpacağı inancı mevcuttur. Bundan dolayı cin kelimesi yerine "üç harfli" ifadesi kullanılır.

Ateş közüne su serpilirse cin çarpacağına inanılır.[377]

Tuvalete girerken dua okunursa şeytanın şerrinden korunur.

Şeytanın imanı zayıf vesveseli insanlara zarar verdiği kabul edilir.

Hani ve köylerinde melek inancı; İslam dininin tarif ettiği doğrultuda temiz, nurdan yaratılan, iyilik yapan ve Allah'ın emrinden çıkmayan varlıklar[378] şeklinde

[375] Hamit Erdoğan, -Çiftçi- "Cin" konulu görüşme, Kanikevan Köyü 11/082013.
[376] Gülsüm İlhan, -Ev Hanımı- "Cin" konulu görüşme, Anıl Köyü 30/07/2013.
[377] Gani Pasin, -Emekli İmam- "Cin" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.

anlaşılır. Toplumda bir insanın ahlak ve davranış bakımından beğenildiğini ifade etmek için "melek gibi insan" tabiri çokça kullanılır. Aynı zamanda bir bayanın simasının görünüş itibarıyla güzel olması durumunda "melek yüzlü bir kadın" ifadesi kullanılır.

Yeni doğan bebek uykusunda gülerse bebeğin melekleri gördüğüne inanılır.

Bir evde köpek beslenirse oraya melekler gelmez.

Ekmek kırıkları yere düşerse o mekânda melekler bulunmaz.

Dişi tavşanlar adet gördüğü için beslendikleri eve meleklerin girmeyeceğine inanılır.

Cuma gecesi soğan ve sarımsak yenmez. Bu gece hayırlı olduğu için melekler bu kokuların bulunduğu yerlerden uzaklaşırlar.[379]

4.2.2. Fal ile İlgili İnanışlar

Hani çevresinde diğer inanışlar kadar yaygın olmasa da günümüzde mevcudiyetini muhafaza eden inanışlardan biri de fal inancıdır. Yöre halkının sosyal yaşantısının şekillenmesinde İslam dini önemli bir faktör olduğundan; Kuran-ı Kerim'de[380] ve Hz. Peygamberin hadislerinde[381] fal ve bu işle iştigal edenler şiddetle kınandığından dolayı falcılık asgari düzeyde kalmıştır. Fal baktırmak isteyenler ya ilçe dışına giderler ya da ilçeye gelen falcılarla irtibat kurarlar.

Yörede kahve falı, su falı, ayna falı, kurşun dökme falı ve yüzük falı gibi fal çeşitleri vardır. Kahve telvelerinin fincanın içinde aldığı değişik biçimlerin insan için şansı veya şansızlığı ifade ettiğine inanılır. Düz çizgiler belirli, planlı bir yolu izlenmesi gerektiği, dalgalı çizgiler ise belirsizliği simgeler. Kuş uzaktan gelen haberi, balık ise parayı ifade eder.[382]

---

[378] Kur'an-ı Kerim,Tahrim suresi, 6. Ayet.

[379] Halime Çiçek,-Ev Hanımı- "Melek" konulu görüşme, Akçayurt Köyü 14/06/2013.

[380] Kur'an-ı Kerim Mâide suresi, 90. Ayet "Ey inananlar! Şarap, kumar, putlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan uzak durun ki felaha erişesiniz."

[381] "Fal baktıran, falcıya inanmasa bile kırk gün namazı kabul olmaz." Müslim

[382] Hasan Çelik, -Çiftçi- "Fal" konulu görüşme, Süslü Köyü 29/06/2013.

Bir bardağa ve ya tasa doldurulan suya okunur. Titreşimle suyun alacağı şekillere göre bir takım yorumlar yapılır.

Kurşun eritilerek suyun içine dökülür. Hastanın rahatsız olan bölgelerine sürülür. Kurşun dökmenin büyünün etkisini yok ettiğine inanılır. Ayrıca kızgın olarak suya atılan kurşun parçalarının aldığı şekiller yorumlanır.[383]

Yüzük falı gençlerin kaç yaşında evleneceğini öğrenmek için yapılır. Bir ipe bağlanan yüzük, dua okunarak su dolu bardağa sarkıtılır. Yüzük bardağa kaç defa dokunursa o yaşta evlenileceğine inanılır.[384]

4.2.3. Nazar ile İlgili İnanışlar

İslam ülkelerinde ve Türkiye'de nazar inancı çok yaygındır. İslam ülkelerinin hemen hepsinde, insanların bir kısmının nazardan öldüğü inancına rastlanmaktayız. Bizde halk arasında söylenen "deveyi kazana, insanı mezara" deyimi nazarın öldürücü gücünü açığa vurmaktadır.[385]

Hani çevresinde nazarla ilgili inanış ve uygulamalar yaygındır. İnanışa göre kimi insanların bakışlarında zararlı güç vardır ve böyle kişiler bir insana, bir hayvana veya bir nesneye bakmakla onlara zarar vereceğine inanılır. Yörede yaygın bir şekilde kullanılan "nezer, inson bena mezel" yani "nazar, mezara kadar götürür." ifadesi bu inancın yöre halkı arasındaki yaygınlığını gösterir. Ölüm, hastalık, sakatlık ve kırılma gibi olumsuzluklar böyle bir sebebe bağlandığı zaman "çım ke" yani "göz değdi" deyimi kullanılır.[386]

Nazarın daha çok yakışıklı gençlere, güzel kızlara, yeni doğmuş kilolu çocuklara değdiğine inanılır. Köylerde bunlara ek olarak iyi ürün veren bağ, bahçe, tarlalara, semiz ve iyi süt veren hayvanlara değebileceğine inanılmaktadır.

Hani'de nazarla ilgili başka inanış ve uygulamalar da şunlardır:

---

[383] Aysel Yıldız, -Ev Hanımı- "Fal" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 02/06/2013.
[384] Meliha Yakacı,-Ev Hanımı- "Fal" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 24/06/2013.
[385] Örnek, **age.**, s. 167.
[386] Ayşe Kaçmaz, -Ev Hanımı- "Nazar" konulu görüşme, Süslü Köyüi 28/05/2013.

Yeni doğan çocuklara nazar değmesin diye yakasına nazar boncuğu veya hocada yaptırılan muska takılır, zorunlu olmadıkça dışarı çıkarılmaz.

Renkli, özellikle mavi gözlü insanların nazarının kuvvetli olduğuna inanılır.[387]

Bir şeye göz değmesini önlemek için "Maşallah", "Hayırlı olsun" vb. sözler söylenir.

Kişinin nazar değeceğine inandığı evine, arabasına ve eşyasına nazar boncuğu takar. Bu sayede nazardan korunacağına inanılır.

Felak, Nas süreleri ile Ayet-el Kürsi okunur. Okunma esnasında bıçak, nazar değen kişinin vücuduna sürülür. Bu şekilde nazarın kesileceğine inanılır.

Hani'nin köylerinde nazardan korunmak için büyük veya küçükbaş hayvanların kurumuş kafa iskeletleri veya kaplumbağa iskeleti evlerin girişlerine asılır. Bu şekilde nazar değdirmek isteyen art niyetli kişilerin gözleri ilk etapta iskelete ilişirse nazar değmeyeceğine inanılır.

Nazarı güçlü olduğuna inanılan insanların yanında mal ve servetten konuşulmaz. Bu tür şeyler gizlenir.

Nazar eden kişinin elbisesinden bir parça getirilerek ateşte yakılır, dumanı nazar değdiğine inanılan kişinin burnuna verilir.

Nazar eden kişinin ayakkabısından bir miktar toprak alınarak bir bardak suda karıştırılır, nazar değdiğine inanılan kişiye bu sudan içirilir.[388]

4.2.4. Uğurlu ve Uğursuz Sayılan Bazı İnançlar

İnsanlar hayatları boyunca bazı durum ve nesneleri kendileri için fayda sağlayıcı veya zarar verici şeyler olarak yorumlamışlar ve bunun içinde bazı tedbirleri almışlardır. Hani ve çevresinde yaşayanlar da bazı şeyleri uğurlu, bazılarını da uğursuz saymışlardır.

Cuma günleri işe başlamak uğurludur.

---

[387] Abdullah İlhan,-İnşaatçı- "Nazar" konulu görüşme, Anıl Köyü 14/07/2013.
[388] Şiniye Durgun, -Ev Hanımı- "Nazar" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/08/2013.

Yeni yapılan evin temeline, alınan arabaya kurban keserek kan akıtmak onları musibetlerden korur ve uğurlu gelir

Gökkuşağının altından geçmek uğurlu sayılır.

Uğur böceği kimin üzerine konarsa o kişinin hacca gideceğine inanılır.[389]

Herhangi bir cisim yere düşüp dik durursa o eve misafir geleceğine inanılır.

Kulağı çınlayanın hakkında konuşulduğuna inanılır.

Evde bardak ve tabak gibi bir eşyanın kırılması uğur sayılır.

Evlere kurumuş buğday başakları asılır, bunların bereket getireceğine inanılır.[390]

Ekmeğin yanmış tarafından yiyen kişinin para, altın gibi değerli şeyleri bulacağına inanılır.

Baykuş veya karganın ötmesi uğursuzluk sayılır.

Bir insanın önünden kara kedi geçerse uğursuzluk sayılır.

Merdiven altından geçmek uğursuzluk getirir.[391]

İki dini bayram arasında nikâh kıyılmaz, bu nikâhın uğursuzluk getireceğine inanılır.

Akşamları aynaya bakmak ve geceleri tırnak kesmek uğursuzluk sayılır.[392]

4.2.5. Dinsel-Büyüsel İçerikli İnanış ve Uygulamaların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

Cin kelimesi; örtmek, gizlemek, kapatmak ve saklamak anlamına gelen "cenne" kökünden türemekte ve görülmeyen varlıklara bu isim verilmektedir.[393] Cin duyularla

[389] İsmet Kaçmaz, -Serbest Meslek- "Şans" konulu görüşme, Yukarı Turalı Köyü 16/05/2013.
[390] Yusuf Mahir -Esnaf- "Şans" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 19/08/2013.
[391] Hüseyin Deniz -Emekli Memur- "Şans" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 22/08/2013.
[392] Veysi Tektaş, -Serbest Mesleki- "Şans" konulu görüşme, Şenlik Köyü 05/07/2013.
[393] Mevlüt Sarı, **El-Mevarid**, İpek Yayınları, İstanbul 1982, s.247.

kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan mümin-kâfir gruplardan oluşan varlık türü.[394]

Bütün dinlerce de cinlerin varlığı kabul edilmiştir. Yahudilikte cinlerin iki türlü olduğu kabul edilmiştir.[395] Matta incilinde de delilik hastalığının kaynağının cinlerin çarpması olduğu belirtilir.[396]

İslam öncesi Cahiliye Arapları, tabiatın cinlerle dolu olduğuna ve insanların özel yöntemlerle onları hizmetlerine alabileceğine inanırlardı. Cinlerin ağaç, kaya veya putların içini mesken tuttuklarına inanıldığından her kabilenin ibadet edeceği bir ağacı veya bir putu bulunurdu. Bu düşünce sadece Arapların değil, bütün Sami topluluklarıyla ulu ağaçları, pınar başlarını ve büyük kaya parçalarının bulunduğu yerleri, ruhlar ve cinlerin meskûn olduğuna inanan Türk topluluklarının da inancıdır.[397]

Kuran-ı Kerim'de de cinlerin varlığından haber verilmiştir. Cinler de insanlar gibi Allah'a ibadet için yaratılmışlardır.[398]

Anadolu'nun değişik bölgelerinde görülen cin telakkisi, Hani çevresinde de görülmektedir. Yörede söz konusu uygulamaların bir kısmı ilkel dinlerdekilerle paralellik arz etmektedir. İlkel insanın düşüncesine göre, her yer iyi veya kötü huylu ruhlarla doludur. Ormanlar, pınarlar, vadiler cinlerin ikametgâhıdır. Bu ruh ve cinlerin zararından korunmak için birtakım ritüeller geliştirilmiştir.[399] Cin çarpması sonucu rahatsız olanların iyileşmeleri için Kanikevan Köyündeki Çalık mağarasına götürülmeleri ilkel dönemden kalma bir uygulama olduğu görülmektedir.

---

[394] Serinsu(Ed.), **age.**, s.50.
[395] Orhan Hançerlioğlu, **Dünya İnançlar Sözlüğü,** Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.100.
[396] Kutsal Kitap (İncil), Matta, 8/16.
[397] Neşet Çağatay, **İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s.103.
[398] Kur'an-ı Kerim, Zariyat Suresi, 56. ayet "Ben cinleri ve insanları sadece bana ibadet etsinler diye yarattım."
[399] Kıyasettin Koçoğlu, **21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s. 24.

Yine ilkel toplumlarda görülen ateşe su dökülürse cin çarpacağı, yiyeceklerin ağzı kapatılmadığında gece onlardan cinlerin yiyeceği inancı,[400] Hani ve köylerinde de devam ettiği görülür.

Hani çevresinde cin ve şeytan hakkında oluşan inanışın beslendiği önemli kaynaklardan birinin de İslam dini olduğu görülmektedir. Yörede cinlerin çok hızlı hareket edebildiklerine, ayrıca büyücülerin inançsız cinlerle irtibat kurup onlardan bilgi aldıklarına inanılır. Kur'an'da İfrit adındaki cinin Hz. Süleyman'a Sebe Melikesi'nin tahtını "sen yerinden kalkmadan…", yani çok kısa bir sürede getirebileceğini söylemektedir.[401]

Hz. Aişe'den rivayet edilen bir hadise göre: "Birtakım insanlar Resulullah'a kâhinlerin mahiyetini sordular. Hz. Peygamber: 'Onlar hiçbir şey değildir' dedi. Oradakiler: 'Ya Resulullah Onlar bazen bir şey söylüyorlar da hakikat çıkıyor.' dediler. O da: 'Bu söz cinden işitilmiştir ki, cinler o sözü kulak hırsızlığı yapıp süratle kapar ve daha sonra dostunun kulağına, tavuğun tekrar tekrar seslenmesi gibi eğilip boşaltır. Onlar da bu sözün içine yüzlerce yalan karıştırır' buyurdu". [402]

Yukarıya kaydettiğimiz ayet ve hadise göre cinlerin uzak mesafelere çok süratli gidebildikleri; kâhin, falcı ve büyücülerin cinlerle iletişim kurarak onlardan bazı bilgileri alabildikleri anlaşılmaktadır.

Hani ve çevresinde şeytan ve meleklerin mahiyeti hakkında oluşan algı, ekseriyetle İslam dini kaynaklıdır. Yörede şeytanın tüm kötülüklerin kaynağı olduğuna, vesvese yoluyla insanları Allah'ın emirlerinden uzaklaştırmaya çalıştığına inanılır. Ayrıca insanlığın atası olan Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın şeytan tarafından aldatılarak cennetten çıkarıldığı ve kıyamete kadar da şeytanın, insanı Allah'ın yolundan uzaklaştırmak için uğraşacağı inancı hâkimdir. Kuran'da: "Hani meleklere, 'Âdem için saygı ile eğilin' demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.[403] Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde bulundukları konumdan çıkardı. Bunun

[400] Koçoğlu, **age**., s. 24.
[401] Kur'an-ı Kerim, Neml Suresi, 39. ayet "Cinlerden bir ifrit, Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim" dedi.
[402] Buhari, **el-Camiu's-Sahih,** Tıb 46; Edep 117, Tevhit 57,
[403] Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 34. ayet.

üzerine biz de, 'Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır' dedik". [404]

Hani'de "sarımsak yenilen yere melekler yaklaşmaz" inancı, Hz. Muhammed (sav)'in konu ile ilgili hadislerine dayanmaktadır. Bu nedenle cami gibi toplu yerlere gidilince sarımsak yenilmemektedir. Ebu Eyyub el-Ensari'nin zevcesi Ümmü Eyyüb anlatıyor:

"Ben Peygamber efendimize içinde soğan, sarımsak ve pırasa gibi çirkin kokulu yeşillikler bulunan bir yiyecek hazırladım fakat o bundan yemedi ve şöyle buyurdu: "Ben arkadaşım Cebrail'e eziyet etmek istemem!"[405]

Hani çevresinde "köpek beslenen eve melek giremez" inancının da Hz. Peygamberin "Köpek, resim ve heykel bulunan eve melek girmez"[406] hadisine dayandığı görülmektedir

Hani çevresinde nazar ve fal ile ilgili inanışların temelinde de farklı dinlerin etkili olduğu görülmektedir. Nazarla ilgili ilk tarihi belgeler, M.Ö. VI. Yüzyıla ait Yunan kadehleri üzerine yapılan büyük göz figürleri, kötü ruhlara karşı alınan bir önleyici olarak kendini göstermektedir. Göz şeklinde kullanılan nazar boncuklarının kaynağının ise Mısır olduğu belirtilmektedir. Mısır tanrısı Horus, Mısır Karanlık Tanrısı Set ile yaptığı savaşta bir gözünü kaybeder. Daha sonra yaptığı bir savaşta Set'ten bu gözünü geri alarak babası Osiris'e verir. Babası da bu mavi gözü bir yere asar. Böylece mavi göz şeklinde nazarlık kullanılmaya başlar.[407] Hani'de evlere, işyerlerine gözü simgeleyen mavi nazar boncuklarının asılması geleneğinin, Yunan kültürü kanalıyla Mısır'dan geldiği görülmektedir.

Hani yöresinde nazar ve büyüden korunma ile ilgili inanışların şekillenmesinde İslam dininin önemli etkisi vardır. Kuran'da Kalem süresinde geçen "Şüphesiz inkâr edenler Zikr'i (Kur'an'ı) duydukları zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler. (Senin için,) "Hiç şüphe yok o bir delidir" diyorlar."[408] Ayetinin indiriliş sebebi kimi

[404] Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 36. ayet.
[405] İbn-i Mace, Et'ime, 59/3364.
[406] Buhari, Bed-il Halk: 27; Müslüm, Libas: 17
[407] Orhan Hançerlioğlu, **Dünya İnançları Sözlüğü,** Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.456.
[408]Kur'an-ı Kerim, Kalem Suresi, 51. Ayet.

âlimlere göre nazar olduğu belirtilmektedir. İbn Kesir'e göre bu ayette nazar ve tesiri Allah'ın izniyle haktır.[409] Hz. Peygamber de bir hadisinde "Nazar (göz değmesi) gerçektir."[410] buyurmaktadır.

Hani çevresinde yaygın inanca göre "Maşallah" diyen kişi nazar etmez ve bu söz, canlı cansız tüm varlıkları nazardan gelebilecek kaza ve belalardan korur. Yörede oluşan bu inancın temelinin Hz. Peygamberin şu hadisine dayandığı anlaşılmaktadır: "Kim bir şey görüp de onu beğenir ve Maşallah derse ona zarar vermez."[411]

İslam dininde nazarın, sihir ve büyünün varlığı kabul edilmiş ancak Allah'ın dilemesi dışında kimsenin bir başkasına bu yollarla zarar veremeyeceği belirtilmiştir. Nazardan, sihir ve büyüden korunmak için Fatiha, Felak, Nas, İhlâs surelerinin veya bazı duaların okunabileceği belirtilmiştir.[412] Hani çevresinde nazar ve büyünün etkisinden korunmak için Felak ve Nas sürelerini okunma uygulaması yaygın bir uygulama olup, söz konusu pratiğin Hz. Peygamberin ilgili hadislerine dayandığı görülmektedir.

Hani'de bazı günlerin, nesnelerin ve olayların kişiye iyilik veya kötülük yani uğur veya uğursuzluk getirdiğine inanılmasının temelinde İslam öncesi inançların etkisi vardır. İslam'ın nazil olduğu dönemde Orta Doğu bölgesinde, Mecusilerde, İran ve Hint kültürlerinde her çeşitten uğursuzluk inancı mevcuttu. O dönemde Orta Asya'da yaşayan Türklerde de pek çok hurafenin yanında uğur ve uğursuzluk inanışları vardı.[413]

Hani'de halk arasındaki "iki bayram arasında düğün olmaz" inancının kökleri İslam öncesi cahiliye Arapları dönemine kadar gitmektedir. Çünkü Araplar Şevval ayında iki bayram arasında evlenmeyi ve zifafa girmeyi uğursuzluk saymışlardır.

4.3. HALK HEKİMLİĞİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Her yerde olduğu gibi Hani'de de çeşitli sebeplerden ötürü modern tıbbın ulaşamadığı veya hastaneye gitme imkânlarının kısıtlı olduğu durumlarda insanlar

[409] M. Ali Sabuni, **Safvetü't-Tefasir**, İz Yayıncılık, İstanbul 2003, c.7, s.23.
[410] Canan, **age.** c.7, s.187.
[411] Haydar Hatipoğlu, **Sünen-i İbni Mace Tercümesi ve Şerhi**, Kahraman Yayınları, İstanbul 1983, c.9, s.273.
[412] Karaman ve Diğerleri, **age**., c.2, s.166.
[413] http://www.iktibasdergisi.com/news, Erişim: 09/10/2013.

başlarına gelen çeşitli hastalıklar karşısında bazı tedavi yöntemlerini geliştirmişlerdir. Yörede bu tedavi yöntemlerine ve kullanılan ilaçlara "dermanê kurmanci" denilir. Hani yöresinde geçmiş yıllarda daha çok imkânsızlıklardan dolayı hastaları tedavi etme yollarından bazıları şunlardır:

4.3.1. Boğaz Ağrısı

Kuru soğan külde bir müddet kaldıktan sonra bir tülbent ile boğaza bağlanmakta ve böylece boğazın yumuşaması sağlanmaktadır.

Boğazı çok öksürmekten dolayı ağrıyan kişilere süt veya pekmez ısıtılarak içirilir.

Buğday ununda yapılan hamur boğaza bırakılarak üzeri bir tülbentle sarılır.[414]

4.3.2. Kulak Ağrısı

Çocukların kulak ağrısı ve sancısının geçmesi için anne sütü kulağa damlatılır ve kulak kapalı tutulur.

Hani'nin bazı köylerinde kulak ağrısının geçmesi için kulağa keçi idrarı damlatılır.

Kulak ağrısına karşı bir çaydanlıkta su kaynatılır. Çıkan su buharına ağrıyan kulak tutularak iyileştirilmeye çalışılır.

Kulağın içine sigara dumanı üflenir.

Soğan yağda kızartılıp beze sarılarak kulağın üzerine bağlanır.[415]

4.3.3. Baş Ağrısı

Sarımsak kullanılır.

Papatya kaynatılıp suyu içilir.

[414] Şiniye Durgun, -Ev Hanımı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 28/06/2013.
[415] Kamile Demirok,-Ev Hanımı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Süslü Köyü 012/005/2013.

Loğusalı ve adetli kadınların baş ağrılarının hafifletilmesi için başa bez bağlanır.

Baş ağrısı olduğu zaman bir Fatiha ve üç ihlâs okunarak başa üflenir.[416]

4.3.4. Sarılık

Göz akında veya yüzünde sararma belirtileri olanların sarılık geçirdiğine inanılır. Sarılığın tedavisi için yörede şu pratikler yapılır:

Hani çevresinde sarılığı olan kişi öncelikle üç Cuma günü Veziri Mahallesinde bulunan Ankaris şifalı suyuna girer. Kaynağından soğuk olarak havuza akan bu suya vücudun tamamı ıslanacak bir şekilde aniden atlanılır. Böylece soğuk suyun vücutta meydana getirdiği ürpertinin, hastalığı dışarı attığına ve bu şekilde sarılığın geçeceğine inanılır.[417]

Sarılığı olan kişinin dilinin altında bir parça kesilerek kan çıkarılır.

Yeni doğan bebeklerinde sarılığın geçmesi için yüzleri sarı yazma ile örtülür.

Yörede surinc diye adlandırılan bir bitkinin dalları suda kaynatılarak yarım bardak içilir, kalan yarım bardak su da vücuda sürülür.[418]

4.3.5. İncinme ve Kırıklar

Hani çevresinde doktora gitmeden tedavisi halk hekimleri tarafından yapılan hastalıkların başında incinme ve kırıklar geliyor. Yörede incinme ve kırıkların iyileşmesi için elleri şifalı olduğuna inandıkları Akören köyündeki Pira Zeyno, Anıl Köyündeki Hacı Ali Heza ve Süslü Köyü'ndeki Hacı Ayşe adlı kişilere gidilir. Uyguladıkları tedavi yöntemleriyle halk arasında saygınlık kazanan bu insanlar, kendilerine gelen hastaları el yöntemiyle kontrol ederek ilgili vücut bölgesinin kırık veya incinme derecesini ve tedavi şeklini belirler.

Her kırık ustasının kendince uyguladığı ayrı bir tedavi usulü vardır. Kimisi sabunu iyice ufalayarak bunu yumurta akıyla karıştırır. Kol veya bacaklarda kırık olan

[416] Hatun Demir,-Ev Hanımı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Çukur Köyü 16/05/2013.
[417] Hüsnü Yakacı,-Serbest Meslek- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 19/06/2013.
[418] Ayşe Kaçmaz, -Ev Hanımı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Süslü Köyüi 28/05/2013.

yerin alt ve üst tarafına ince bir tahta parçası bırakıldıktan sonra karışımı bir tülbent veya bez parçasına döküp kırık yerin üzerini sarar. Kimisi de yumurta sarısını unla karıştırıp lapa haline getirir. Macun haline getirilen karışım bir bezle kırık bölgeyi sarar. Yaklaşık bir, bir buçuk ay sargılı kalır.[419]

4.3.6. Mide Ağrısı

Mide ağrısının geçmesi için sıcak süt içilir.

Mideyi rahatlatmak için papatya kaynatılıp suyu içilir.

Çörek otu balla karıştırılıp yenilir.

Meyan şerbetinin mide ağrısı ve hazımsızlığa iyi geldiğine inanılır.

Sabahları aç karnına bir tane elma yenilirse mide ağrısının geçeceğine inanılır.[420]

4.3.7. Bel Ağrısı

Beli ağrıyan kişi yüzüstü yatırılıp beli zeytinyağı ile ovunur. Daha sonra sağ bacağıyla sol kolu, sol bacakla sağ kolu birlikte aniden çekilir. Buna bel çekme denilir.

Hani yöresinde kuyruk sokumuna boçık denir. Boçık düşmesi şiddetli bel ağrılarına sebep olabiliyor. Bu ağrıyı gidermek için anlayan biri kuyruk sokumundaki deriyi iki taraflı çimdikler gibi kaldırır. Buradaki kemik parmakla kaldırılır. Buna boçık kaldırma denilir.[421]

Koki çayından taze alabalık getirilerek ortadan ikiye ayrılır. Kemikleri çıkarılarak bir bezle bele sarılır.[422]

4.3.8. Öksürük, Nezle, Bronşit ve Astım

Çocukların köpek havlaması gibi öksürükle karışık bir ses çıkarmaları halinde yöresel ifadeyle çocuğun hırnık olduğu kabul edilir. Çocuğun iyileşmesi için kafasının

[419] Ayşe Demirok,-Ev Hanımı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013..
[420] Ayşe Kaçmaz, -Ev Hanımı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Süslü Köyüi 28/05/2013.
[421] Gazi Topdemir, -Çiftçi- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Anıl Köyü 30/07/2013.
[422] Hatun Çınar,-Ev Hanımı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme,Kuyular Beldesi 20/05/2014

üst kısmında eli şifalı olduğuna inanılan biri tarafından jiletle kan akıtılır. Böylece çocuğun solunum yollarının açılacağına ve rahat bir şekilde nefes alacağına inanılır.[423]

Hırıltılı öksürüğü olanlara kaplumbağa kabuğu ateşte yakılıp öksüren kişinin kafası dumanın üzerine tutulur.

Öksürüğü sert ve kuru olanlara zencefil çayı içirilir.[424]

Öksürük ve boğmacanın geçmesi için Hani Deregân mahallesindeki Zeytuni ziyaret yerinde bulunan delikli taştan geçilir. (Resim 28)

Hayvan gübresi birikintisinden bir delik açılarak küçük çocuklar buradan üçer defa geçirilip çıkarılır. Bunun öksürüğe iyi geldiğine inanılır.[425]

Sıcak süt balla karıştırılıp yenilir.

Nezle için nane, ıhlamur ve limon kabuğu kaynatılarak suyu içilir.

Nezle ve soğuk algınlığının geçmesi içi nar yenilmesi tavsiye edilir.

Bronşit için kekik kaynatılıp suyu içilir.

Bir bardak ılık suya bir kaşık bal karıştırılarak her akşam yatmadan önce içilir.

Astım hastaları iyileşmeleri için Bırkleyn mağarasına giderek bir müddet orada kalırlar. Bu mağaraların astıma iyi geldiğine inanılır.[426]

4.3.9. İshal

Çocuklar ishal olduğunda ayva yaprağı kaynatılıp suyu içilir.

İshali olana muz ve şeftali yedirilir.

İshali önlemek için demli çay içilir.

---

[423] Ali Çelik, -Çiftçi- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Süslü Köyü 28/06/2013.
[424] Ziro Yıldız, -Ev Hanımı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Süslü Köyü 13/08/2013.
[425] Gazal Pasin,-Ev Hanımı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Merkez Mahallesi11/06/2013.
[426] İsmet Kaçmaz, -Serbest Meslek- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Yukarı Turalı Köyü 16/05/2013.

Haşlanmış patates yenilir.

Sıcak suya bal karıştırılıp içilir.[427]

4.3.10. Temre

Temre, vücudun daha çok el ve yüz kısmında olmak üzere avuç içi büyüklüğünde ciltten kabarık, kenarları sınırlı ve kaşıntılı yaralara verilen addır. Hani yöresinde bu cilt rahatsızlığına mıjmewlek denilir.

Yörede temre için yapılan farklı halk hekimliği ve uygulamaları şunlardır:

Eli şifalı olduğuna inanılan ocaklı kadınlara başvurulur.

Yüzde ve elde bulunan temre için ocaklı kadın bir iğneyi tükürükle ıslatıp temrenin etrafında yedi defa döndürür. Temrenin iyileşmesi için bu işlemin üç çarşamba aralıksız devam etmesi gerekir.

Temre olan yer bir çöp ile dıştan içe doğru daire şeklinde çizilerek Zuhruf süresinin 79. ayeti[428] bir nefeste yedi defa okunarak üflenir. Bu duruma yedi gün devam edilir.[429]

4.3.11. Tewgırewt

Yörede bir insanın herhangi bir yerde aniden rahatsızlanmasına "tewgırewt" denilir. Bu kavram daha çok ani başlayıp iyileşmeyen veya ölümle neticelenen fiziksel ve ruhsal hastalıklar için kullanılır. Bu şekilde rahatsızlananlara cin, peri gibi görünmeyen varlıkların musallat olduğuna inanılır.

Kişinin rahatsızlandığı yere yakınları tarafından bir çivi çakılır. Çalı çırpı toplanarak orada ateş yakılır. Ateşin etrafında yedi defa dönülür. Böylece rahatsızlanan kişinin cin çarpmasından kurtulacağına ve iyileşeceğine inanılır.[430]

---

[427] Veysi Tektaş, -Serbest Mesleki- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Şenlik Köyü 05/07/2013.

[428] Kur'an-ı Kerim, Zuhruf Suresi, 79. Ayet:"أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ " Anlamı: "Yoksa onlar işi sağlam mı tuttular? Muhakkak ki asıl biz, işi sağlam tutanlarız."

[429] Meryem İlhan,-Ev Hanmı- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 19/05/2014.

[430] Gazi Topdemir, -Çiftçi- "Halk Hekimliği" konulu görüşme, Anıl Köyü 30/07/2013.

4.4. HALK HEKİMLİĞİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALARIN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Halk hekimliği tedavi yöntemi, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar hastalıklarını tedavi etmek için çeşitli yöntemleri denemişlerdir. Bazen doğaüstü güçlerden, bazen de tabiattaki varlıklardan faydalanmaya çalışmışlardır.

Sağlığın, ruhlarla dolu olan çevre ile insanın dengeli olmasıyla kaim olduğuna inanılan İslâm öncesi Orta Asya Türklüğünde, hastalıkların, bu dengenin bozulmasıyla yani insan ruhunun, kötü ruhlar tarafından kaçırılması veya bedenine kötü ruhların girmesiyle ortaya çıktığı kabul edilir. Bu düşüncenin hâkim olduğu ortamda göz ile görülebilen, maddi nedenlerle ortaya çıkan hastalıklar genellikle yörenin bitki, maden ve kaynaklarını ilaç olarak kullanan "emci, otacı" denilen günümüz hekiminin eşdeğeri kişiler tarafından tedavi edilirken, ruhî bozukluklar ve akıl hastalıkları gibi sebebi bilinmeyen ancak kötü ruhların etkisi altına girmiş olduğuna inanılan kimselerin tedavilerini de "kam, şaman" ve İslâmî devirdeki adıyla "baksı"lar üstlenmiştir.[431]

Kamların eski görev ve sorumluluklarını ise, dinî fonksiyon değişimine uğramış şekliyle ocaklılar, kırıkçı/çıkıkçılar ve falcılar üstlenmiştir. İnsanın varoluşuyla yaşıt olan halk hekimliği ve geleneksel uygulamalar, günümüzde "kültür mührümüzün izlerini taşıyan" tarih olarak değerlendirilmektedir. İnsanoğlu, hastalıklardan korunmak ve hastalandığında iyileşmek için sihir, büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmıştır. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler, halk hekimliği uygulamalarının yaşama geçirilmesini kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca, sürmesini sağlamıştır[432]

Halk arasında "koca karı", "ocaklı", "efsuncu" vb. olarak bilinen ve kendine göre tedavi uygulamaları bulunan kişiler, aslında birer halk hekimidirler. Bu kişilerin yaptıkları ilaçların ve uygulamaların, hastalıkların tedavisi ile doğrudan doğruya ilgisi bulunmazken bazılarının uygulama ve ilaçlarının olumlu sonuçlar verdiği de görülmektedir. Bunlar çoğunlukla deneyimli kişiler olup, tedavi yöntemlerini

[431]Ali Haydar Bayat, Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbî Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları", **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu,** Ankara 23-26 Kasım 1988, Bildirileri, Ankara 1989, s. 61.

[432] H. Hüseyin Polat, **Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları,** Ürün Yayınları Ankara1995, s.1.

büyüklerinden öğrenmişlerdir. Bu kişiler, tedavilerini evlerinde yapmakta ve halkın kendilerine verdikleri "ocak", "kırık-çıkıkçı", "ara ebesi" gibi isimleri kullanmakta ve "ağırlık atmak" olarak tanımlanan bir ücret karşılığında, tedavilerini yapmaktadırlar[433]

Hani çevresinde halk hekimliğinde günümüze dek uygulana gelen tedavi yöntemlerinin arka planında tarihi sürecin birikimi mevcuttur. Günümüzde halk hekimliğinde yer alan uygulamalar yüzlerce yıllık zaman, din ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişmiştir.

Hani çevresinde akıl ve sinir hastalarının iyileşmeleri için Seyyit Bedrettin yatırının ziyaret edilmesi ve orada bir müddet bekleme uygulaması, atalar kültüne kutsallık atfedilmesiyle ilgilidir. Eski dönem toplumlarında ölen ataların yaşadıklarına ve toplumla ilişkilerini sürdürdüklerine inanılır. İnsanlar atalar vasıtasıyla gökteki yüksek ilahlara ihtiyaçlarını bildirir, onlardan yardım ister.[434]

Yörede öksürük ve boğmacanın geçmesi için Zeytuni denilen delikli taşın ziyaret edilmesi uygulamasının benzeri Anadolu'nun farklı bölgelerinde de mevcuttur. Erzurum, Afyon ve Balıkesir'de öksürüğün iyileşmesi için delikli taştan geçilir.[435] Bu davranışların temelinde bir âlemden başka bir âleme geçme düşüncesi vardır. Yani hastalığı bir tarafta bırakarak diğer tarafa sağlıklı geçmek anlayışıyla kişinin kendisini psikolojik anlamda sağlıklı hissetmedir.[436]

Yörede baş ağrısının geçmesi için İhlâs, Felak ve Nas sürelerinin okunmasının temelinde Kuran-ı Kerim'in maddi-manevi hastalıklara şifa olduğuna inanılması ve Hz. Peygamberin konu ile ilgili tavsiyeleri yatmaktadır. Yine el ve yüzde görülen temrelerin geçmesi için Zuhruf süresinin 79. ayetinin okunması da bu kapsamda değerlendirilir.

---

[433] Eriş Asil ve Osman Soner, "Mut, Gülnar, Ermenek Yöresi Halk İlaçları Üzerinde Bir İnceleme", **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, Ankara 1989, s. 39.

[434] Alparslan Santur ve Meltem Cigöz Santur, "Anadolu İnançlarının Halk Hekimliğine Etkileri", **Uluslar arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Ervak Yayınları, Ankara 2001, s. 568.

[435] Alaattin Uca, **"Delikli Taştan Geçmek Öksürüğe Şifa mıdır?"**, Millî Folklor Uluslar arası Halk Bilimi Dergisi, sy. 57, Bahar 2003, ss.117-118.

[436] Uca, **age**., s.118.

SONUÇ

Toplumların ortak değer ve inançlarını yansıttığı için kuşaktan kuşağa aktarılarak bugünlere taşınmış olan halk inançları, her milletin günlük yaşamında etkinliğini devam ettirmektedir. Örf, adet ve dini anlayış halk inançlarının temelinde yer alan en önemli etmenlerdir. Tarih boyunca insanların ekonomik ve sosyal alanda yaşamış oldukları sıkıntılar, halkın inanç ve yaşam kültürüne de yön vermiştir.

Birçok medeniyete beşiklik eden Hani'nin tarihi yapısı hakkında araştırmalar ya hiç yok ya da çok az olduğundan; yoğun ve yorucu bir çalışma neticesinde tezimizde ilçenin tarihi ve coğrafyası hakkında da kısmi bilgiler verdik. Çalışmamızın yörenin zengin tarihi mirasını ortaya çıkaracak detaylı çalışmalar için temel bilgiler içerdiğine inanıyoruz.

Hani çevresindeki halk inançlarını incelediğimiz bu çalışmada, tespit ettiğimiz halk inançlarının ekseriyetle Anadolu'nun farklı bölgelerindeki halk inançlarıyla büyük bir benzerlik taşıdığı görülmüştür. Hani'nin de içinde yer aldığı Yukarı Mezopotamya bölgesi başta olmak üzere Anadolu'nun tarihi gelişim süreci incelendiğinde buraların İslam öncesi ve sonrasında birçok medeniyete beşiklik yaptığı anlaşılmaktadır. Bu topraklarda hayatlarını idame eden topluluklar, devraldıkları kültürel ve dini mirasa kendilerine ait birtakım inançları da katarak bir inanç mozaiği oluşturmuşlardır.

Hani ve çevresindeki halk inançları, bu yörenin İslamlaşması sonrasında burada yaşam sürmüş olan halkların inançlarının ve yaşam tecrübelerinin bütünleşmesi neticesinde birtakım düşünce ve pratiklerden oluşmuştur. Bu inançların köklerinin bir kısmı İslam öncesi döneme dayanırken bir kısmı da İslam dini kaynaklıdır. Yöredeki halk inançlarında Zerdüştlük, Hıristiyanlık gibi dinlerin etkisi görülmekle beraber Orta Asya'da bir takım efsunlu inanç ve pratiklere sahip olan Türklerin İslamiyet'i kabul edip Anadolu'ya yerleştikten sonra söz konusu eski inançlarını bırakmayıp İslam ile uyumlu hale getirmeleri, farklı kültürel ve dini etkilerin oluşmasına sebep olmuştur.

Hani ilçesindeki yaygın halk inançlarından doğum, düğün, evlenme ve ölüm gibi hayatın çeşitli safhalarında uygulanan pratiklerde farklı inançların etkisi görülmekle beraber bazı uygulamaların ise şartlara bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Yörede gebeliğin önlenmesi için tercih edilen yöntemlerin Eski Mısır medeniyetinde ve Yahudi kaynakların da var olduğu, ölen kişi için definden önce ve sonrasında yapılan uygulamaların ise İslam dini kaynaklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bazı inançların ise halk arasında öneminin zamanla azaldığına müşahede ediliyor. Örneğin sağlık kuruluşların kırsal kesime kadar yaygınlaşması ve tıptaki gelişmeler neticesinde doğumla ilgili inanışlara ilgi azalmaktadır. Ancak tıbbi imkânların yetersiz olduğu durumlarda kısırlık ve erkek çocuk isteme gibi hallerde halen ziyaret yerlerine gidilmektedir.

Hani çevresinde ziyaret ve adak yerleri ile ilgili inanışlar önemini korumakta olup bu gibi yerlere kadınlar daha çok ilgi göstermektedir. Yörede ziyaret fenomenindeki dikkat çekici bir diğer durum da ziyaretin ibadet ve itikat esaslı olmadığı, bir ihtiyaca binaen oluşan dilek dilemek ve hastalıklardan kurtulmak amaçlı olduğudur.

İlçedeki ziyaret yerleri ile ilgili bir başka ayrıntı da ziyaretin çevresindeki ağaçların da kutsal kabul edilmesidir. Ziyarete konu olan şahsiyetler hakkındaki algının şekillenmesinde İslami etki söz konusu iken, ağaçlara bez ve çaput bağlama pratiğinin başka inançlardan geçtiği görülmektedir. Örneğin Altay ve Sibirya toplulukları ile Yakut Türklerinde çocuğu olmayanlar kutsal bir ağacın altında ağlayarak dua ederler. Bundan sonra çocuğu olanlar bunun Tanrı tarafından ağaç ruhları vesilesiyle verildiğine inanırlar. Bütün bunlar çeşitli dini inanışların ve kültlerin iç içe geçtiğini gösterir.

Hani'deki halk inanışlarını incelediğimizde bu inanışların bir kısmının yöreye özgü olmasının yanında, bir kısmının da evrensel bir özellik arz ettiğini görmekteyiz. Düğün öncesi adetlerden olan "hiroce" uygulamasının Hani çevresine özgü olmasına karşılık, Gökkuşağı etrafında oluşan inanışların Anadolu'nun farklı bölgeleriyle benzerlik taşıdığı anlaşılmaktadır. Hani'de Gökkuşağına "Mundi Ayşo Fato" yani Ayşe Fatma'nın kuşağı denilirken, Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde ise Fatma Ananın kuşağı denilmektedir.

Hani halk kültüründe su ile ilgili inanışların önemli bir yer teşkil ettiği görülür. Yörede şifalı olarak bilinen suların bir kısmı dini ritüeller etrafında kutsiyet alırken; bir kısmı da bazı efsane ve anlatılarla manevi bir değer kazanmıştır. Veziri mahallesinde bulunan ve sarılık hastaları için şifa olduğuna inanılan Ankaris suyunun kaynağı, Zemzem'e dayandırılırken; Hani merkezde bulunan Ankebir suyu ise Çoban Kaval efsanesi ile özdeşleşmiştir.

Hani'de halk inançlarına dair bilimsel çalışmalar bulunmadığından araştırmamız kapsamlı çalışmaların ilk basamağı olacaktır. Küreselleşen dünyamızda yöresel kültür öğeleri gittikçe kaybolduğundan dilbilim ve halk bilim çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Yöre insanının konuştuğu Zazaca'nın yok olma tehlikesi altında olmasından dolayı yapılacak dilbilim ve halk bilimi çalışmaları Hani çevresinin inanç, kültürel ve tarihi dokusu hakkında detaylı bilgiler verecektir.

Bu çalışmamızda Hani'deki yaygın halk inanışlarını tespit etmeye ve bu inanışların dinler tarihi açısından tahlilini yapmaya çalıştık. Tezimizin Hani'nin tarihine, kültürüne ve Dinler Tarihi bilimine katkı yapacağını ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

1 – KAYNAK ESERLER

ABAY, Ali Rıza, **"Türkiye'de Kız Kaçırma Geleneğinin Sosyo Kültürel Temelleri**" Medya Açısından Halk Kültürü Uluslar arası Sempozyumu, Adapazarı 2002.

Ahmed b. Hanbel, **el-Musned**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

AKARSU, Bedia, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1998.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, Fey Vakfı Yayınları, C.I-IX, İstanbul 1992.

ALTUN, Ara, **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişimi**, İstanbul 1978.

Ana Britannica, Genel Kültür Ansiklopedisi, C. I-XXII, İstanbul 1994.

ARAZ, Nezihe, Necat BİRİNCİ ve Kazim YETİŞ, **21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz,** Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay. İstanbul 1994

ARAZ, Rıfat, **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği,** Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991.

ARTUN, Erman, **"Anadolu İnanç Önderlerini Besleyen Eski İnanç Sistemleri, Dinleri, İnanışlar"** Uluslar arası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi, Türksev Yayınları, Ankara 2002.

ARTUN, Erman, **Türk Halk Edebiyatına Giriş,** Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

ARTUN, Erman, **Türk Halkbilimi,** Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.

ASİL, Eriş, Osman SONER, **"Mut, Gülnar, Ermenek Yöresi Halk İlaçları Üzerinde Bir İnceleme",** Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Milli Folklor Dairesi Başkanlığı Yayınları, Sayı:39, Ankara 1989.

ATAKSOY, Halis, **Diyarbakır Tarihinde Komuk Eli,** Çeltüt Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1988.

ATASAĞUN, Galip, **"Ziyaret Fenomeni",** S.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 21, Bahar 2006. Sayfa Aralığı: 33-60.

AYDIN, Mehmet, **"Mut Bölgesinde Yaşayan Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili",** 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C. I-IV, Ankara 1992,

BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe, **"Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum Evlenme Ölüm",** (Yüksek Lisans Tezi, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü), Adana 1998.

BAŞTÜRK, Elif, **Asur Devletinin Yukarı Dicle Yayılımı**, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

BAYAT, Ali Haydar, **"Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbî Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları"**, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu, Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Dairesi Başkanlığı Yayınları, Sayı: 61, Ankara 1989. Sayfa Aralığı: 47-66.

BAYKAL, Kazım, **Diyarbakır Hakkında Yapılan Etütler,** Karacadağ Dergisi, C.I-II, 20 Haziran 1939,

BELÂZURÎ, Ahmed B. Yahya, **Fütuhu'l-Büldân,** (Çev) Mustafa FAYDA, Ankara 1987.

BEYSANOĞLU, Şevket, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi,** Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, C.I-III, Ankara 2003.

BEYSANOĞLU, Şevket, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları,** Diyarbakır'ı Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınevi, C.I-III, Ankara 1996

BEYSANOĞLU, Şevket, **Kültürümüzde Diyarbakır,** Ziya Gökalp Derneği Yayınevi, Ankara 1992.

BİÇER, Mukaddes, **"Eskişehir İlinde Doğumla İlgili Adet ve İnançlar", Türk Halk Kültüründen Derlemeler,** Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1991

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam İlmihali**, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1984.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru,** Gerçek Yayınları, İstanbul 1994.

BOZKUŞ EĞRİ Gamze; KONAK, Akın, **Doğum Sonu Dönem ile İlgili Geleneksel ve Uygulamalara Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler,** Zeitschrift Für Die Welt Der Türken (Türk Dünyası İçin Dergi), ZFWT Vol. 3, No. 1, 2011

BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail, **el-Camiüs'-Sahih,** C.I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

BULDUK, Abdulgani, **el-Cezire'nin Muhtasar Tarihi,** Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları, Elazığ 2004.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Interpress Basın ve Yayıncılık Anonim Şirketi, "Evlenme*"* maddesi, C.I-XXIV, İstanbul 1992.

CANAN, İbrahim, **Kutub-i Sitte,** Akçağ Yayınları, C.I-XVIII, Ankara 1998,

Çağatay, Neşet, **İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı,** Ankara 1982.

ÇELİK, Ali, **İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları,** Beyan Yayınları, İstanbul 1995.

ÇELİK, İbrahim Yılmaz, **IX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

DİLEK, Zeki, **Lice,** Diyarbakır 2002.

DURUKAN, Aynur. "**Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler",** Vakıflar Dergisi, Sayı: 27, Ankara1998, Sayfa Aralığı: 15-36.

DÜNDAR, Yemliha, **Hani'nin Fiziki Coğrafyası**, (Van-Y.Y.Ü. Lisans Tezi), Van 2000.

Ebu Davud, Süleyman b. El-Eş'as es- Sicistani, **Sünen,** Beyrut 1998.

el-BEYHAKİ, Ahmet b. Hüseyin, **Sünen-i Kübra**, C.I-X, Mekke 1994.

ELİADE, Mircea, **Şamanizm**, (Çev) İsmet BİRKAN, İstanbul 1999.

ENGİNER, Gürbüz, **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.

ERDEM, İlhan, "**XIII. Asrın İlk Yarısında Anadolu'nun Doğusunda Yaşanan Hakimiyet Mücadeleleri"**, Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 30, Ankara 1997, Sayfa Aralığı: 57-69.

EROĞLU, Türker, Çiğdem KILIÇ, **"Halk Kültüründe Din ve İnanç Konusunda Yeni Bir Kavram: İnanış"** Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2008.

ERÖZ, Mehmet, **Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik,** İstanbul 1977.

ERSOY, İsmail, **Aile Planlamasına İlişkin İslami Görüşler,** Ankara 1970.

ERZEN, Afif, **Doğu Anadolu ve Urartular**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.

GÖKBEL, Ahmet, **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1998

GÖKDEMİR, Ayvaz (hzl.), **Yeni Türk Ansiklopedisi,** Ötüken Yayınları, C.I-XII, İstanbul 1985,

GÜNALTAY, Şemsettin, **Yakın Şark II Anadolu,** Ankara 1946.

GÜNAY, Ünver, Harun GÜNGÖR, **Türk Din Tarihi,** Lâçin Yayınları, Kayseri 1998.

GÜNAY, Ünver Harun GÜNGÜR, Şaban KUZGUN ve Huzeyfe SAYIM, **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri,** Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1996.

GÜNGÖR, Harun, **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları,** Kıvılcım Yayınları, Kayseri 1998.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Dünya İnançları Sözlüğü,** Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

HATİPOĞLU, Haydar, **Sünen-i İbni Mace Tercümesi ve Şerhi,** Kahraman Yayınları, C.I-X, İstanbul 1983

HELİMOĞLU YAVUZ, Muhsine, **Diyarbakır Efsaneleri,** Doruk Yayınları, Ankara 1992.

HİZMETLİ, Sabri, **İslam Tarihi,** Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 2006.

İBN MACE, Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid el-Kazvini, **Sünen,** C.I-II, İstanbul 1992.

İbnü'l-Esir, **el-Kamil Fi't-Tarih,** C.I-XII, Beyrut 1995.

İLHAN, M. Mehdi, **XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır Şehrinin Nüfusu Ve Vakıflar:** 1518 ve 1540 Tarihli Tapu Tahrir Defterinden notlar, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 16, Sayfa Aralı:45-113.

İNAN, Abdulkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm,** TTK Yayınları, Ankara 1995.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü,** Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.

KALAFAT, Yaşar, **"Diyarbakır'da Ulu Kabirler",** I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri, Diyarbakır 2004.

KALAFAT, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri,** Ebabil Yayıncılık, Ankara 2006,

KANDEMİR, M. Yaşar, **"Ziyaret" İ.A. M.E.B.,** C.I-XIII, İstanbul 1986.

KARAMAN, Hayrettin, Ali BARDAKOĞLU, Yunus APAYDIN ve Mustafa ÇAĞRICI, **İlmihal,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.I-II, İstanbul 1999.

KAYA, Doğan, **"Düğünlerimizle ilgili terimler ve bunların fonksiyonel özellikleri"** Milli Folklor Dergisi, C.4, Sayı. 29, 1996, Sayfa Aralığı: 23-29.

KESKİN, Mehmet, **Büyük Şafii İlmihali,** Semerkant Yayınları, İstanbul 2005.

KILIÇ, Abdullah, **"Isparta Yöresi Halk İnançları"**, Uluslar arası Türkiye İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak Yayınları, Ankara 2001.

KILIÇER, M. Esad, **İslam'da Aile Planlaması,** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 24, Sayı.1, Ankara 1981, Sayfa Aralığı: 491-531.

KIRICI, Emine, **Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar,** Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Ankara 1998.

KOÇOĞLU, Kıyasettin, **21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler,** Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008

KONYAR, Basri, **Diyarbakır Tarihi,** Ulus Basımevi, Ankara 1936

KÖROĞLU, Kemalettin, **"Demir Çağında Yukarı Dicle Bölgesi",** Anadolu Araştırmaları Dergisi, 2002, Sayı: 16, Sayfa Aralığı: 449-475.

Kuran'ı Kerim

Kutsal Kitap (Tevrat)

Kutsal Kitap (İncil)

MENTEŞ, Ali, **Diyarbakırlılar Rehberi,** İstanbul 1988.

LUCKENBİLL, Daniel David, **Ancient Records of Assyria and Babylonia,** Chicago 1926.

Muhammed B. Abdullah Hani, **el-Behcetus'Seniyye fi Adabi't Tarikati'n Nakşibendiyye**, (Çev) Siraceddin Ünlüer, Semerkant Yayınları, İstanbul 2011.

Muhammed B. İbn-i Hişam, **Sîretü'n-nebeviyye** , (Çev) Hasan Ege, Ravza Yayınları, C. 4, İstanbul 2013.

OCAK, Ahmet Yaşar, **Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**, TTK Yayınları, Ankara 1992.

Ostrogorsky, George, **Bizans Devleti Tarihi,** (Çev) Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991,

OYMAK, İskender, **Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri,** Malatya 2002.

ÖĞÜT EKER, Gülin, **"Türk kültürü içinde geleneksel Bolu evlenme adetlerinin yeri"** Milli Folklor Dergisi, Sayı. 40, Kış 1998, Sayfa Aralığı:15-30.

ÖNAL, Ahmet, **Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları,** Etibank Yayınları, İstanbul 2000,

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm,** A.Ü. Dil, tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1979.

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halk Bilimi,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

PERK, Kadri, **Cenup Doğu Anadolu'nun Eski Zamanları,** İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1943.

POLAT, H. Hüseyin, **Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları**, Ürün Yayınları, Ankara1995.

SABUNİ, M. Ali, **Safvetü't-Tefasir,** (Çev) Sadreddin Gümüş, İz Yayıncılık, C.I-VII, İstanbul 2003.

Said Paşa, **Vilayetin Tarihçesi Diyarbakır Salnameleri,** Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, c.3, İstanbul 1999

SANTUR, Alparslan, Meltem CİNGÖZ SANTUR, **"Anadolu İnançlarının Halk Hekimliğine Etkileri",** Uluslar arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Ervak Yayınları, Ankara 2001

SARI, Mevlut, **El-Mevarid,** İpek Yayınları, İstanbul 1982.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi,** Fakülte Kitapevi, Isparta 2002.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Din Fenomolojisi,** Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta 2002.

SELÇUK, Ali, **Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar,** IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.

(Ed.)SERİNSU, Ahmet Nedim, **Dini Terimler Sözlüğü,** Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.

SEYYAR, Ali, **Davranış Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü,** Beta Basım Yayım, İstanbul 2004.

SULOOCA, Murteza, **"Üsküp ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanç ve Uygulamalar**", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2007

ŞENTÜRK, Lütfi, Seyfettin YAZICI, **Diyanet İslam İlmihali,** Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

TACEMEN, Ahmet, **İslam Öncesi Edebiyat Zemininde Türk Kimliği**, Niğde Üniversitesi Yayınları, Niğde 2001.

ÖZGEN, Hasan, Hakan Aytekin, **Taşlar ve Düşler Diyarbakır,** Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Diyarbakır 2004.

TELLİOĞLU, Ömer (ed). **Diyarbakır Salnameleri 1286-1325 (1869-1905),** Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Acar Matbaası, C.I-V, İstanbul 1999

TEZCAN, Mahmut, **"İlkel toplumlarda Başlık Parası Geleneği"** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.9, Sayı. 1, Ankara 1976, Sayfa Aralığı:415-426.

TUĞLACI, Pars, **Okyanus Ansiklopedik Sözlük,** Cem Yayınevi, C.I-VII, İstanbul 1980.Türkiye İstatistik Kurumu,

Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 2005.

UCA, Alaattin, "**Delikli Taştan Geçmek Öksürüğe Şifa mıdır?",** Millî Folklor Dergisi, Sayı. 57, Bahar 2003, Sayfa Aralığı: 117-118.

ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,** Marifet Yayınları, İstanbul 1991.

USLU, Şükrü, **"Darende ve Çevresinde Halk İnançları",** Milli Folklor Dergisi, Sayı. 61, Bahar 2004, Sayfa Aralığı: 90-101.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin, **Diyarbakır ilindeki Bazı Türk İslam Anıtları Üzerine Bir İnceleme,** Erzurum 1975.

VAKİDİ, Muhammed Bin Ömer. **Kitabu Futuhu'l Cezire ve'l Habur ve Diyar-ı Bekr mine'l Irak,** Thk: Abdulaziz Feyyad Harfuş, C. 2, Dımaşk 1996,

YILDIZ, M. Cengiz. **"Bir İnanç Merkezi olarak Eğil",** Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri, Türksev Yayınları, Ankara 2004.

Yurt Ansiklopedisi Türkiye İl İl, Dünü, Bugünü, Yarını, Anadolu Yayıncılık, C.I-XI, İstanbul 1989, Sayfa Aralığı: 2253-2259.

WEB ADRESLERİ

http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=6805363, 23/10/2013.

http://www.Hanininsesi.com, 15/12/2012.

http://www.necatidemir.net/images/demir/bkosem/kurtagzibaglama, 09/10/2013

http://www.tarihsayfasi.com/medeniyetler tarihi/urartuların tarihi. 16/05/2013.

http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/DIYARBAKIR.pdf. 21/09/2013.

http://www.jinekolojivegebelik.com/lohusa.html, 13/02/2013.

2– KAYNAK KİŞİLER

AKÇADAĞ, Abdurrahman, -Emekli İmam- "Evlilik" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2013.

AKKUM, Abdurrahman, -Serbest Mesleki- "Ölüm" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 21/05/2013.

AKKUM, Ahmet, -Çiftçi- "Ad Koyma, Ziyaret" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2014.

ASLAN, Faik, -Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 19/08/2013.

BAKTAŞ, Enver, -Serbest Meslek- "Ölüm" konulu görüşme 26/05/2013.

BEKTAŞ, Abdullah,-Serbest Meslek- "Evlilik" konulu görüşme, Aşağı Turalı Köyü 28/06/2013.

ÇAĞLAR, Cihan, -Serbest Meslek- "Evlilik" konulu görüşme, Kaledibi Köyü 28/06/2013.

ÇAĞLAR, Veysel, -Çiftçi- "Evlilik" konulu görüşme, Kaledibi Köyü 28/06/2013.

ÇELİK, Ali, -Çiftçi- "Hayvanlar" konulu görüşme, Süslü Köyü 28/06/2013.

ÇELİK, Hasan, -Çiftçi- "Ölüm" konulu görüşme, Süslü Köyü 29/06/2013.

ÇINAR, Hatun -Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 20/05/2014

ÇİÇEK, Gül, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Süslü Köyü 20/06/2013.

ÇİÇEK, Halime, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Akçayurt Köyü 14/06/2013.

ÇİÇEK, Kasım, -Serbest Meslek- "Ölüm" konulu görüşme, Açayurt Köyü 19/06/2013.

DEMİR, Ağa, Çiftçi- "Evlilik" konulu görüşme, Çukur Köyü 17/06/2013.

DEMİR, Hatun, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Çukur Köyü 16/05/2013.

DEMİR, Mehmet, -Serbest Meslek- "Evlilik" konulu görüşme, Çukur Köyü 16/05/2013.

DEMİR, Nezahat, -Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 20/06/2013.

DEMİRBAŞ, Ahmet, -Emekli İmam- "Evlilik" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 21/06/2013.

DEMİRBAŞ, Mehmet, -Emekli- "Ölüm" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 22/06/2013.

DEMİROK, Ali, -Çiftçi- "Ölüm, Hayvanlar" konulu görüşme, Süslü Köyü 29/06/2013.

DEMİROK, Ayşe, -Ev Hanımı- "Ziyaret, Halk Hekimliği" konulu görüşme, Süslü Köyü 18/05/2013.

DEMİROK, Elmast, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Süslü Köyüi 20/06/2013.

DEMİROK, Kamile, -Ev Hanımı- "Evlilik, Hayvanlar" konulu görüşme, Süslü Köyü 12/05/2013.

DEMİROK, Mehmet, -Çiftçi- "Düğün" konulu görüşme, Süslü Köyü 10/07/2013.

DENİZ, Hüseyin, -Emekli Memur- "Ziyaret" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 22/08/2013.

DURGUN, Şiniye ,-Ev Hanımı- "Hayvanlar" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 28/06/2013.

DURSUN, Mevlüde, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Kaledibi Köyü 19/05/2013.

ECER, Neşat, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Süslü Köyü 10/082013

EGİ, Nurettin, -Esnaf- "Evlilik" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 27/06/2013.

ERDOĞAN, Ahmet, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Kanikevan Köyü 11/082013.

ERDOĞAN, Hamit, -Çiftçi- "Ziyaret, Gök Gürlemesi" konulu görüşme, Kanikevan Köyü 11/082013.

ERTAŞ, Ömer, -Serbest Mesleki- "Ölüm" konulu görüşme, Kaledibi Köyü 29/06/2013.

GÖĞERCİN, Şakir, -İmam Hatip- "Ölüm, İskat" konulu görüşme, Süslü Köyü 19/07/2013.

GÖRKAN, Ali, -Serbest Meslek- "Sünnet" konulu görüşme, Akçayurt Köyü 28/06/2013.

HALİFEGİL, Kadri,-Esnaf- "Su" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 29/08/2013.

İLHAN, Abdullah,-İnşaatçı- "Evlilik" konulu görüşme, Anıl Köyü 14/07/2013.

İLHAN, Azize, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Anıl Köyü 20/06/2013.

İLHAN, Gülsüm, -Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Anıl Köyü 30/07/2013.

İLHAN, Meryem, -Ev Hanmı- "Evlilik" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 19/05/2014.

İLHAN, Recep, -Esnaf- "Hayvanlar, Ateş" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 13/08/2013.

KAÇMAZ, Ali Sait, -Memur- "Ölüm" konulu görüşme, Süslü Köyü 30/05/2013.

KAÇMAZ, Ayşe, -Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Süslü Köyüi 28/05/2013.

KAÇMAZ, İsmet, -Serbest Meslek- "Ziyaret" konulu görüşme, Yukarı Turalı Köyü 16/05/2013.

KAHRAMAN, Ali, -Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Kuyular Beldesi 29/08/2013.

KAYA, Hasan, -Emekli- "Düğün" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 15/06/2013.

KAYA, Şerife, -Ev Hanımı- "Gebelik" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 24/05/2013.

KILIÇ, Hakkı,-Çiftçi- "Cenaze" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 14/06/2013.

KILIÇ, Hüseyin, -Çiftçi- "Ziyaret" konulu görüşme, Piri Leşkeriyan Köyü 20/082013.

KILIÇ, Medine, -Ev Hanımı- "Kısırlık" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 24/05/2013.

KILIÇ, Mehmet, -İnşaatçı- "Hayvanlar" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 13/08/2013.

LALE, Ramazan, -Çiftçi- "Kına" konulu görüşme, Çukur Köyü 17/06/2013.

MAHİR, Yusuf, -Esnaf- "Ziyaret" konulu görüşme, Deregan Mahallesi 19/08/2013.

PASİN, Gani, -Emekli İmam- "Ölüm, Cenaze ve Ziyaret" konulu görüşme, Merkez Mahallesi 11/06/2013.

PASİN, Gazal, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Merkez Mahallesi11/06/2013.

TARHAN, Hava, -Ev Hanımı- "Ziyaret" konulu görüşme, Piri Leşkeriyan Köyü 20/082013.

TEKTAŞ, Veysi, -Serbest Mesleki- "Ölüm" konulu görüşme, Şenlik Köyü 05/07/2013.

TOPDEMİR, Gazi, -Çiftçi- "Ziyaret, Gök Gürlemesi" konulu görüşme, Anıl Köyü 30/07/2013.

ULAŞ, Şevket, -Esnaf- "Ziyaret, Hayvanlar" konulu görüşme, Çarşı Mahallesi 30/08/2013.

UYSAL, Fidan, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Aşağı Turalı Köyü 21/06/2013.

YAKACI, Ali, -Serbest Meslek- "Düğün" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 26/05/2013.

YAKACI, Hüsnü, -Serbest Meslek- "Evlilik" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 19/06/2013.

YAKACI, Meliha, -Ev Hanımı- "Hedik" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 22/05/2013.

YAKACI, Meliha, -Ev Hanımı- "Evlilik" konulu görüşme, Veziri Mahallesi 24/06/2013.

YAKACI, Nazi, -Ev Hanimi- "Doğum" konulu görüşme, Akçayurt Köyü 19/05/2014

YAŞAR, Adem, -Esnafı- "Hayvanlar" konulu görüşme, Gürbüz Beldesi 23/06/2013.

YAŞAR, Yüksel, -Ev Hanımı- "Doğum" konulu görüşme, Şenlik Köyü 16/05/2013.

YALINKAYA, Osman, -Çiftçi- “Su” konulu görüşme, Veziri Mahallesi 17/08/2013.

YILDIRIM, Fesih, -Çiftçi- “Ziyaret” konulu görüşme, Süslü Köyü 11/082013.

YILDIRIM, Mustafa, -Çiftçi- “Ziyaret” konulu görüşme, Süslü Köyü 11/082013.

YILDIZ, Abdulgani, -Serbest Meslek- “Evlilik” konulu görüşme, Yukarı Turalı Köyü

YILDIZ, Aysel, -Ev Hanımı- “Evlilik” konulu görüşme, Deregan Mahallesi 02/06/2013.

YILDIZ, Ziro, -Ev Hanımı- “Hayvanlar” konulu görüşme, Süslü Köyü 13/08/2013.

YİĞİT, Hasan, -Esnaf- “Ziyaret” konulu görüşme, Merkez Mahallesi 12/082013

EKLER

Ek-1. Seyit Cafer-i Tayyar Ziyareti – Hani

Ek-2. Seyit Cafer-i Tayyar Türbesinin içeriden görünüşü – Hani

Ek-3. Seyit Bedrettin Ziyareti – Hani

Ek-4. Seyit Bedrettin Türbesinin içeriden görünüşü – Hani

Ek-5. Seyit Ali Ziyareti – Hani

Ek- 6. Seyit Ali Türbesinin girişinde yer alan kitabe – Hani

Ek-7. Seyit Ali Türbesinin içeriden görünüşü – Hani

Ek-8. Piraziz Ziyaretinin bulunduğu Piraziz Dağının zirvesinden Kuyular Beldesinin Görünüşü – Kuyular

Ek- 9. Piraziz Ziyaretinin bulunduğu Piraziz Dağı – Kuyular

Ek-10. Piraziz Ziyareti – Kuyular

Ek-11. Piraziz Türbesinin içeriden görünüşü – Kuyular Beldesi

Ek-12. Şeyh Maksut Ziyareti – Dımıştad, Veziri Mahallesi – Hani

Ek-13. Şeyh Muhammed Mehdi Askeri Ziyareti – Ordulu Köyü

Ek- 14. Şeyh Muhammed Mendi Askeri Türbesinin içeriden görünüşü –Ordulu Köyü

Ek-15. Şeyh Ahmet Efendi'nin de metfun olduğu Kuba Ziyareti – Hani

Ek-16. Sahabe-i Mışmışir Ziyareti ve Dilek Ağacı – Süslü Köyü

Ek-17. Şeyh İsbat Ziyareti – Hani

Ek-18. Şeyh Ömer ziyareti – Gürbüz Beldesi

Ek-19. Şeyh Ömer ziyaretinin önünde bulunan ve etrafı taşla örülmüş delikli duvar – Gürbüz Beldesi

Ek-20. Sahabe-i Pil (Büyük Sahabe) Ziyareti – Anıl Köyü

Ek-21. Sahabe-i Pil (Büyük Sahabe) ile beraber Anıl Köyünden yetişmiş âlimlerin de mezarlarının bulunduğu kabristan – Anıl Köyü

Ek-22. Sahabe-i Kumek. Yanındaki Sahabe kabirlerinden dolayı kutsal kabul edilen Dilek Ağacı – Anıl Köyü

Ek-23. Sahabe-i Kumek. Kutsal Ağacın yanında bulunan ve Sahabe kabirleri olduğuna inanılan mezar taşları – Anıl Köyü

Ek-24. Dağ Ziyareti (Ziyarey Kewl) – Kuyular Beldesi

Ek-25. Ankaris şifalı suyunun aktığı havuz– Veziri Mahallesi Hani

Ek-26. Ankaris şifalı suyunun kaynağından aktığı çeşme – Veziri Mahallesi Hani

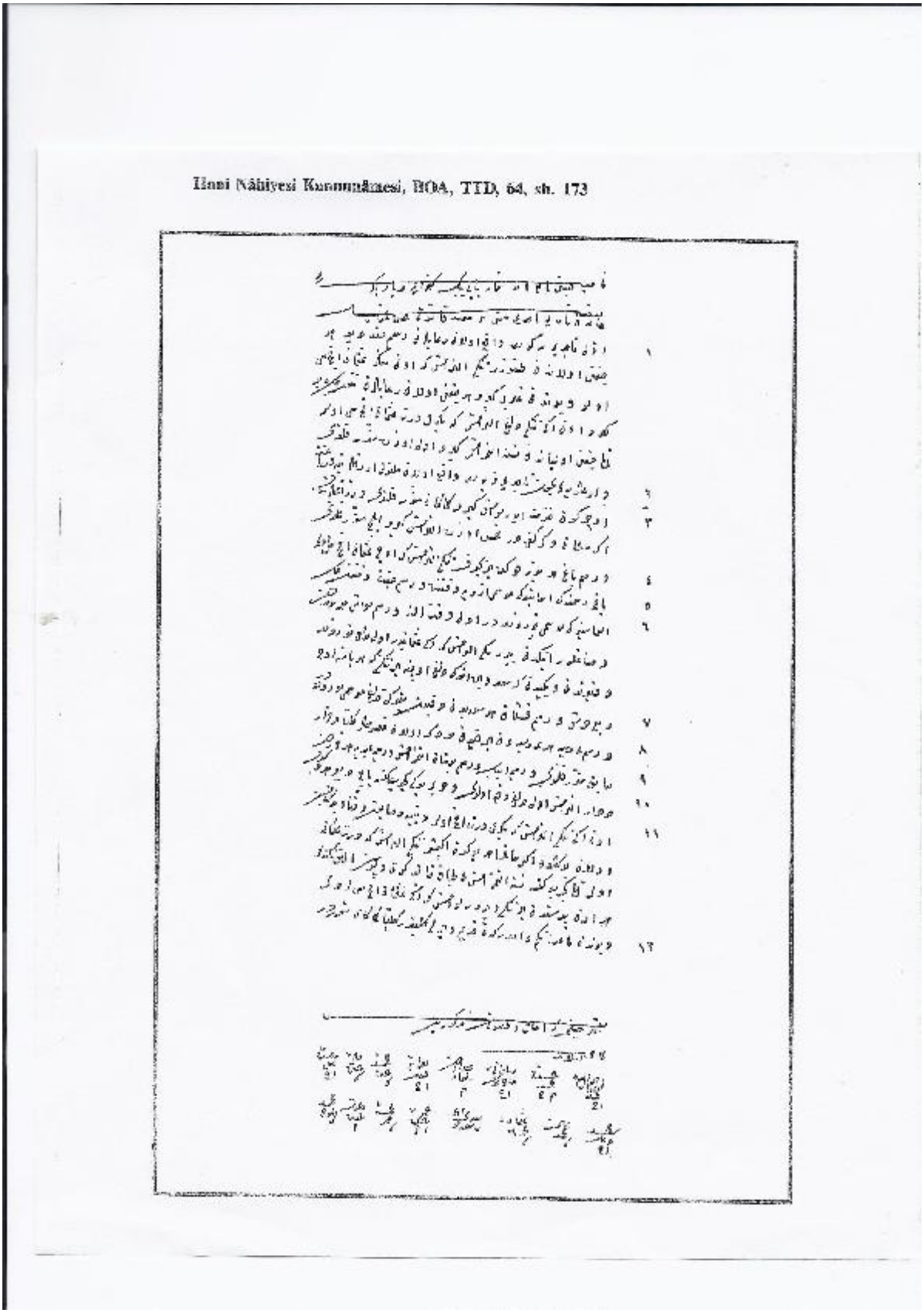

Ek-27. Ankabir suyunun yedi bentten aktığı havuz – Hani

Ek-28. Öksürük ve boğmaca hastalıklarına iyi geldiğine inanılan Zeytuni Delikli Taşı–Hani

Hani Nâhiyesi Kanunnâmesi, BOA, TID, 64, sh. 173

Ek-29. Hani hakkındaki Kanunnamenin orijinal metni.